

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БОБОЖКО ЮЛІЯ БОРИСІВНА

УДК 342.922 : 347.961

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІУСА
ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. Б. Бобожко

Науковий керівник – Рябченко Олена Петрівна,
доктор юридичних наук, професор

Ірпінь – 2025

АНОТАЦІЯ

Бобожко Ю. Б. Адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Державний податковий університет, Міністерство фінансів України. – Ірпінь, 2025.

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо розкриття сутності, змісту, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації з огляду на адміністративно-правову природу процедур державної реєстрації та місце нотаріуса в них, світовий досвід функціонування моделей нотаріату, судову практику, практику правозастосування суб'єктів контролю нотаріальної діяльності, що обумовило пропозиції, які стосуються забезпечення належного правового регулювання відносин щодо встановлення та реалізації нотаріусом статусу в адміністративних реєстраційних процедурах.

Здійснено огляд наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса, його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації та виділено усталені наукові погляди, зокрема щодо його адміністративно-правового статусу. Проведено групування наукових поглядів щодо: а) розкриття сутності, змісту правового статусу нотаріуса загалом і адміністративно-правового статусу зокрема (що дало змогу встановити їхні складові та провести юридичну характеристику); б) адміністративної процедури (за критерієм праворозуміння її предмета, що дало змогу обґрунтувати положення про сутність адміністративних процедур державної реєстрації як у загальному значенні, так і з урахуванням їхньої предметної спрямованості, відображуючи їхній цілеспрямований, правовий характер, наявність юридичних наслідків здійснення); в) визначення державної реєстрації (як засіб фіксування певних фактів, юридичний акт, юридичний факт, інститут адміністративного права, адміністративна процедура).

Розкрито сутність, структуру та здійснено аналіз правового забезпечення процедури державної реєстрації. Встановлено специфічні ознаки процедури державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень: а) має публічно-правовий характер, що забезпечується спрямованістю на реалізацію конституційних прав, передбачених ст. 41, 42 Конституції України; б) державна реєстрація забезпечує фіксацію фактів і є публічно-правовим їхнім засвідченням; в) має адміністративно-правову природу, що виявляється в урегульованості нормами адміністративного права, заявному порядку здійснення, стосується розгляду й вирішення індивідуально-конкретних справ; г) процедура державної реєстрації є спеціальним порядком легітимації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень; д) у процесі державної реєстрації передбачено ведення та використання державних реєстрів; е) в основі процедури державної реєстрації є діяльність органів державної реєстрації, посадових осіб, яка відбувається в спеціальному порядку. Процедуру державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень визначено як встановлений нормами адміністративного права порядок вчинення юридично значимих дій, спрямованих на вирішення в заявному порядку індивідуально-конкретних справ уповноваженим суб'єктом щодо фіксації фактів уведення в правове поле юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень, забезпечуючи легітимацію їхнього правового статусу, законність набуття відповідних прав та їх обтяжень. Аналіз процедури з державної реєстрації юридичних осіб, речових прав на нерухоме майно дав змогу виділити такі її стадії: 1) підготовча; 2) звернення особи та прийняття документів державним реєстратором; 3) розгляд заяв і перевірка поданих документів; 4) ухвалення рішення, проведення державної реєстрації та видача адміністративного акта; 5) оскарження рішення, дії чи бездіяльності державного реєстратора – факультативна стадія.

Обґрунтовано поняття, виділено елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. Адміністративно-

правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації визначено як врегульована адміністративно-правовими нормами сукупність структурних і взаємопов'язаних елементів, які відображають правове становище нотаріуса у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними чи юридичними особами під час виконання ним повноважень у сфері державної реєстрації, передбачених нормами чинного законодавства. Виділено характерну особливість адміністративно-правового статусу нотаріуса як учасника процедури державної реєстрації – його належність до суб'єктів владних повноважень із делегованими державою в цій частині повноваженнями щодо надання відповідних публічних реєстраційних послуг. Структурними елементами адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації визначено: а) правосуб'єктність; б) встановлені законодавством права й обов'язки нотаріуса у сфері державної реєстрації; в) юридична відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків як державного реєстратора. Додатковим елементом виступають гарантії під час виконання повноважень у відносинах державної реєстрації.

Розкрито сутність і визначено структуру адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації. Структура адміністративної правосуб'єктності нотаріуса складається з таких самостійних елементів: адміністративної правоздатності, адміністративної дієздатності, деліктоздатності. Адміністративну правоздатність нотаріуса розкривають такі її особливості, що охоплюють: допуск до складання кваліфікаційного іспиту; складання кваліфікаційного іспиту; отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Зі свого боку особливості адміністративної дієздатності нотаріуса виявляються в тому, що вона охоплює: призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрацію приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса; отримання доступу до державних реєстрів; здійснення повноважень як державним реєстратором. Узагальнення норм чинного законодавства дало змогу виділити такі дві групи прав і обов'язків державного реєстратора щодо: а) процедур державної реєстрації; б) зберігання

реєстраційних справ (передбачено електронну й паперову форми щодо державної реєстрації речових прав та їх обтяжень).

Виявлено особливості юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації, що полягають у наявності її ретроспективного та проспективного аспектів, характерних ознак і складових частин. Розкрито зміст складових частин юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації.

Обґрунтовано положення щодо сутності, змісту моделей організації нотаріату, компетентностей нотаріусів у світі (в Італії, Великій Британії, Мексиці, Іспанії, Німеччині, Франції, США, Естонії, Індонезії із опрацюванням законодавства ЄС) та запропоновано способи формування пріоритетної моделі системи нотаріату в Україні на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу. Зроблено висновок, що українська модель нотаріату на сучасному етапі тяжіє до перехідної моделі, яка поєднує в собі основні характеристики німецької та французької моделей і функціонує вже в багатьох державах, є зразком симбіозу основних досягнень і переваг німецької та французької моделей і може бути прикладом для вдосконалення національної системи нотаріату України.

Визначено актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та обґрунтовано пропозиції щодо їхнього вирішення.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, нотаріус, державна реєстрація, реєстраційні дії, реєстраційні процедури, законодавство, адміністративна правосуб'єктність, адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, юридична відповідальність, адміністративна процедура, адміністративна послуга, речові права, нерухоме майно.

SUMMARY

Bobozhko Y. B. Administrative and legal status of a notary as an executive authority of a state registration. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for obtaining the degree Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 – Law. – State Tax University, Ministry of Finance of Ukraine. Irpin, 2025.

The thesis provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific task of disclosing the essence, content, structure of the administrative and legal status of a notary as an executive authority of state registration, based on the administrative and legal nature of state registration procedures and the place of a notary therein, the global experience of functioning of notary models, judicial practice, and law enforcement practice of authorities controlling the notary's activities, which gave rise to proposals related to ensuring the proper legal regulation of relations regarding the establishment and implementation by a notary of his/her status in administrative registration procedures.

A review of scientific research on the legal status of a notary, his/her participation in administrative procedures of state registration was carried out and established scientific views were identified, including as to his/her administrative and legal status. A grouping of scientific views was carried out regarding: a) disclosure of the essence, content of the legal status of a notary generally and of his/her administrative and legal status, in particular (which allowed to establish their components and conduct a legal characterization); b) administrative procedure (according to the criterion of legal understanding of its subject matter, which allowed to substantiate the provisions on the essence of administrative procedures of state registration both in the general sense and taking into account their subject matter orientation, reflecting their purposeful, legal nature, the presence of legal consequences of implementation); c) definition of state registration (as a means of recording certain facts, a legal act, a legal fact, an institution of administrative law, an administrative procedure).

The essence, structure was revealed and the legal framework of the state registration procedure was analyzed. Specific features of the procedure of state registration of legal entities, sole proprietors, proprietary rights to property and their encumbrances were established: a) it has a public legal nature, which is ensured by the focus on the implementation of constitutional rights provided by articles 41 and 42 of the Constitution of Ukraine; b) the state registration ensures recording of facts and is their public law certification; c) it has an administrative and legal nature, which is manifested in the regulation by administrative law, the declaratory procedure of implementation, and relates to consideration and resolution of individual and specific cases; d) the state registration procedure is a special procedure for legitimizing legal entities, sole proprietors, proprietary rights to property and their encumbrances; e) the state registration process provides for the maintenance and use of state registers; f) the state registration procedure is based on the activities of state registration authorities and officials, which are carried out in a special manner. The procedure of state registration of legal entities, sole proprietors, proprietary rights to property and their encumbrances is defined as a procedure established by the administrative law for performing legally significant acts aimed at resolving individual specific cases in a declaratory manner by an authorized entity regarding the recording of the facts of introducing legal entities, sole proprietors, proprietary rights to property and their encumbrances into the legal field, ensuring the legitimization of their legal status, the legality of the acquisition of relevant rights and their encumbrances. An analysis of the procedure of state registration of legal entities, proprietary rights to real estate allowed to identify the following stages: 1) preparatory; 2) application of a person and acceptance of documents by the state registrar; 3) consideration of applications and verification of submitted documents; 4) taking a decision, state registration and issuance of an administrative act; 5) appealing against the decision, act or omission of the state registrar, which is an optional stage.

The concept was substantiated, the elements of the administrative and legal status of a notary in relations with state registration were identified. The administrative and legal status of a notary as an executive authority of state

registration is defined as a set of structural and interrelated elements regulated by administrative and legal provisions which reflect the legal position of a notary in relations with public authorities, local self-government bodies, individuals or legal entities during the exercise of his/her powers in the field of state registration as provided by applicable laws. A characteristic feature of the administrative and legal status of a notary as a participant of the state registration procedure was highlighted: his belonging to the subjects of power with the powers delegated by the State regarding the provision of relevant public registration services. The structural elements of the administrative and legal status of a notary in the state registration relations include: a) legal personality; b) rights and obligations of the notary in the field of state registration established by law; c) legal liability for failure to perform or improper performance of his/her duties as a state registrar. An additional element is guarantees during the exercise of powers in the state registration relations.

The essence was revealed and the structure of the administrative legal personality of a notary as an executive authority of state registration was determined. The structure of the administrative legal personality of a notary consists of the following independent elements: administrative legal capacity, administrative capacity, tort capacity. The administrative legal capacity of a notary is uncovered by its following features, which include: admission to take the qualification exam; passing the qualification exam; obtaining a certificate of the right to practice as a notary. In turn, the features of the administrative capacity of a notary are manifested in the fact that it includes: appointment to the position of a public notary or registration of a private notarial activity of a private notary; obtaining access to state registers; exercising powers as a state registrar. The generalization of the norms of the current legislation allowed to distinguish the following two groups of rights and obligations of the state registrar regarding: a) state registration procedures; b) storage of registration files (electronic and paper forms for the state registration of proprietary rights and their encumbrances are provided).

The features of the legal liability of a notary for improper performance of his/her duties in the field of state registration were identified, which features consist

in the presence of its retrospective and prospective aspects, characteristic features and components. The content of the components of the legal liability of a notary for improper performance of his/her duties in the field of state registration was unfolded.

The provisions on the essence, content of the models of notarial organization, the competencies of notaries in the world (in Italy, Great Britain, Mexico, Spain, Germany, France, the USA, Estonia, Indonesia, with elaboration of EU legislation) were substantiated and ways of forming a priority model of the notarial system in Ukraine were offered on the basis of the comparative legal analysis completed. It was concluded that the Ukrainian notarial model at the present stage tends to be a transitional model combining the main characteristics of the German and French models and is already functioning in many countries, is an example of the symbiosis of the main achievements and advantages of the German and French models and can be an example for improving the national notarial system of Ukraine.

The topical issues of improving the administrative legal personality and tort capacity of a notary as an executive authority of state registration were identified and proposals for their resolution were substantiated.

Keywords: administrative legal status, notary, state registration, registration actions, registration procedures, legislation, administrative legal personality, administrative offense, administrative liability, legal liability, administrative procedure, administrative service, proprietary rights, real estate.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Фетько Ю. Б. Правова природа та сутність державної реєстрації. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 106–110. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/170>

2. Бобожко Ю. Б. Систематизація наукових досліджень проблеми визначення адміністративно-правового статусу нотаріуса та його участі у процедурах державної реєстрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 66. С. 26–31. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/7.pdf>

3. Бобожко Ю. Б. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. *Право і суспільство*. 2024. Вип. 1, т. 1. С. 145–154. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_1/24.pdf.

4. Бобожко Ю. Б. Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як елемент його правового статусу у відносинах державної реєстрації: проблематика наукового підходу до визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 70. С. 18–21. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc70/5.pdf>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Фетько Ю. Б. Структура адміністративної процедури з державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. *Eurasian scientific discussions : the 8th International scientific and practical conference, August 29–31, 2022 / Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain*. 2022. С. 299–305.

6. Бобожко Ю. Б. Напрямки вдосконалення правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації: окремі пропозиції. *Science and society : modern trends in a changing world : The 11th International scientific and practical conference, October 1-3, 2024 / MDPC Publishing, Vienna, Austria*. 2024. Pp. 370–376.

7. Бобожко Ю. Б. Кваліфікаційні вимоги до нотаріуса як складова його адміністративно-правового статусу у відносинах державної реєстрації. *Законодавство України: реалії та перспективи* : матеріали II науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 жовтня 2024 р. Одеса : Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 70–73.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-правова основа визначення та характеристики адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації	13
1.1 Огляд наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса та його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації	13
1.2. Сутність, структура та правове забезпечення процедури державної реєстрації	33
1.3. Поняття й елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації	50
Висновки до Розділу 1	68
Розділ 2. Структура та юридична характеристика адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації	72
2.1. Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації	72
2.2. Юридична відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації	95
Висновки до Розділу 2	115
Розділ 3. Способи вдосконалення адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації	118
3.1. Моделі організації нотаріату та компетентностей нотаріусів у світі та визначення пріоритетної моделі системи нотаріату в Україні	118
3.2. Актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності та деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації	138
Висновки до Розділу 3	152
Висновки	155
Список використаних джерел	165
Додатки	188

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зміст і спрямованість діяльності держави визначають права і свободи людини та їхні гарантії (ч. 2 ст. 3 Конституції України). До таких прав належить, зокрема, заборона на протиправне позбавлення права власності, непорушність права приватної власності, заборона завдавати шкоду правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі використанням власності (ст. 41 Конституції України). Зазначені та інші конституційні приписи є основою формування й функціонування інститутів держави, спрямованих на забезпечення їхньої реалізації. До таких інститутів належить державна реєстрація, коли уповноважені суб'єкти, здійснюючи відповідні реєстраційні процедури в державних реєстрах, сприяють реалізації та водночас виконують функцію захисту від несанкціонованого вторгнення й проведення незаконних реєстраційних дій, наслідком яких є грубе порушення конституційних прав щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами приватної власності.

У правових позиціях вищих судів державна реєстрація характеризується в значенні впливу держави на розвиток публічно-правових відносин як один із способів такого впливу (п. 7 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України Постановою від 20.05.2013 № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів») та розглядається як складова діяльності держави публічно-правового характеру (постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 12). Крім того, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно визнається юридичним фактом та елементом у юридичному складі (сукупності юридичних фактів), унаслідок якого виникають речові права (постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 травня 2020 року у справі № 911/1902/19). У такому значенні правових позицій вищих судів публічно-правовий характер процедур щодо державної реєстрації обумовлює відповідний статус нотаріуса як одного

із суб'єктів реєстраційних відносин і безпосереднього учасника таких процедур, значення для їхнього здійснення як способу забезпечення реалізації конституційних прав громадян на власність, підприємницьку діяльність (ст. 41, 42 Конституції України).

Нові виклики й ризики для функціонування, зокрема, інституту нотаріату обумовлені повномасштабним збройним нападом Росії на Україну в лютому 2022 року та водночас активізація реформування системи державних органів із впровадженням механізмів і процедур захисту прав громадян, реалізація суспільного запиту на реальні демократичні перетворення визначають особливу потребу в науковому осмисленні й поглибленому пошуку засобів щодо посилення гарантування законності та правопорядку в таких чутливих сферах життєдіяльності держави, які стосуються відновлення економіки, забезпечення охорони й захисту права власності, що сприяє формуванню джерел наповнення бюджетів усіх рівнів і створює підґрунтя відновлення економічного потенціалу нашої держави.

Окреслені проблемні питання обумовлюють поглиблений науковий пошук у галузях адміністративного права, суміжних галузевих юридичних науках, присвячений проблемам державної реєстрації, адміністративної процедури, правового статусу нотаріуса загалом та адміністративно-правового зокрема.

У наукових дослідженнях з адміністративного права узагальнення напрацювань учених, присвячених проблемам державної реєстрації, можна виділити наукові праці М. П. Гурковського, Н. В. Галіциної, Н. Ф. Ільницька, О. А. Качури, А. С. Кечі, О. В. Кузьменко, О. С. Луніної, Я. В. Тамарі, О. Г. Юшкевич та інших.

Адміністративно-процедурний характер відносин у сфері державної реєстрації став підставою вивчення робіт, присвячених проблемі сутності адміністративної процедури: В. Б. Авер'янов, І. В. Бойко, Н. В. Галіцина, Т. О. Гуржій, Е. Ф. Демський, О. Т. Зима, Т. О. Коломoeць, О. О. Колотілов, В. В. Кузьменко, О. С. Лагода, Д. В. Лученко, О. І. Миколенко,

О. М. Соловйова, Д. М. Павлов, В. П. Тимощук, Н. М. Углик, А. А. Шарая, А. М. Школик та інші. Варто вказати про те, що виділеним питанням присвятили увагу дослідники окремих проблем адміністративно-правового регулювання, пов'язаних із пошуком способів уніфікації, оптимізації, вдосконалення контролю, реєстраційно-дозвільної діяльності, процедур розгляду справ адміністративної юрисдикції тощо. Науковими роботами зазначених та інших учених здійснено потужний внесок у розвиток методології праворозуміння сутності й змісту адміністративної процедури.

Формуванню наукового підходу до дослідження адміністративно-правового статусу нотаріуса сприяють здобутки вчених-дослідників інших галузевих юридичних наук щодо правового статусу нотаріуса, переважно з цивільного права й цивільного процесу: В. В. Комаров, С. Я. Фурса, В. М. Черниш, К. І. Чижмарь та інші науковці. Водночас серед адміністративно-правових досліджень варто виділити наукові роботи О. О. Висєканцева, М. Г. Глобінець, Л. В. Данюк, Н. В. Ільєвої, А. І. Шинкарук, В. В. Юрченка тощо. Так, дослідження О. О. Висєканцева, В. В. Юрченка безпосередньо стосуються адміністративно-правового статусу нотаріуса, а дотичні проблеми аналізували Л. В. Данюк (щодо управління нотаріатом), Н. В. Ільєва (публічно-правовий статус нотаріату), М. Г. Глобінець (щодо контрольних проваджень у діяльності нотаріуса) та інші.

Узагальнюючи існуючий науковий доробок, доцільно вказати про предмет теоретико-правової аналітичної діяльності вчених, який стосувався різних аспектів функціонування інституту нотаріату – починаючи із загальних питань і завершуючи окремими актуальними проблемами адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності.

Водночас відсутність серед наукових досліджень робіт цієї проблематики та соціально-правова потреба в підвищенні ефективності чинних на сьогодні процедур державної реєстрації в частині участі нотаріуса як гаранта законності їхнього здійснення та суб'єкта забезпечення реалізації права власності, його

охорони від незаконного відчуження визначають актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 7 від 24 червня 2021 року).

Мета дослідження полягає в розкритті сутності, змісту, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та обґрунтуванні пропозицій щодо забезпечення належного правового регулювання відносин щодо встановлення й реалізації нотаріусом статусу в адміністративних реєстраційних процедурах, зокрема на основі порівняльно-правового аналізу світового досвіду функціонування моделей нотаріату та врахуванням судової практики, практики правозастосування суб'єктів контролю нотаріальної діяльності.

Досягнення поставленої мети забезпечено вирішенням таких *завдань*:

– здійснити огляд наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса, його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації та виділити усталені наукові погляди, зокрема щодо його адміністративно-правового статусу;

- розкрити сутність, структуру та правове забезпечення процедури державної реєстрації;
- обґрунтувати поняття, виділити елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації;
- встановити адміністративну правосуб'єктність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації;
- виявити особливості юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації;
- розкрити сутність, зміст моделей організації нотаріату, компетентностей нотаріусів у світі та запропонувати способи формування пріоритетної моделі системи нотаріату в Україні на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу;
- визначити актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та обґрунтувати пропозиції щодо їхнього вирішення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері державної реєстрації.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації.

Методи дослідження. Критерієм виконання дослідження обрано наукову об'єктивність, що визначило сукупність загальнонаукових і спеціально юридичних методів наукового пізнання обраного правового явища. Так, порівняльно-правовий аналіз у сукупності із методами аналітичного дослідження, логіко-семантичним методом, методом правового моделювання та систематизації дали змогу в своєму послідовному, логічному, комплексному поєднанні сформулювати авторський підхід до систематизації наукових досліджень обраного предметного спрямування (п. 1.1), розкриття сутності, структури та правового забезпечення процедури державної реєстрації (п. 1.2), обґрунтування поняття й виділення елементів адміністративно-правового статусу нотаріуса в досліджуваних реєстраційних правовідносинах (п. 1.3), розкриття адміністративної правосуб'єктності нотаріуса (п. 2.1) та його

юридичної відповідальності (п. 2.2), визначити способи вдосконалення адміністративно-правового статусу нотаріуса (розділ 3), зокрема за допомогою дослідження світового досвіду функціонування системи нотаріату в Італії, Великій Британії, Іспанії, Німеччини, Франції, США, Мексики, Індонезії, а також законодавства ЄС (п. 3.1). Крім перелічених, застосування окремих методів наукового пізнання, притаманних юридичним дослідженням, а саме гносеологічний метод, структурно-функціональний і системно-структурний дали змогу поглибити такі теоретичні положення: «реєстраційна процедура» (п. 1.2), «стадії державної реєстрації» (п. 1.2), «адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» (п. 1.3), «адміністративна правосуб'єктність нотаріуса» (п. 2.1), «протиправна поведінка нотаріуса» (п. 2.2). Статистичний метод і метод правового узагальнення стали основою аналізу правозастосовної діяльності Міністерства юстиції України (п. 1.2).

Науково-теоретичну основу дослідження становлять роботи із теорії права, галузей конституційного права, адміністративного права й процесу, цивільного права, господарського права, кримінального права, а також дослідження зарубіжних учених. Нормативну основу роботи становлять Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти з питань врегулювання правового статусу нотаріуса, зокрема як суб'єкта державної реєстрації. Інформаційною та емпіричною базою роботи є матеріали розгляду Міністерством юстиції України скарг у сфері державної реєстрації, актуальні правові позиції вищих судів (зокрема, Вищого адміністративного суду України, Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, Верховного Суду), судова практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, місцевих адміністративних судів щодо застосування до нотаріусів заходів відповідальності, а також довідкові видання, публікації у відкритих джерелах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні, спираючись на новітні доктринальні положення в галузі адміністративного права, інших галузевих юридичних наук, суміжних із

предметом дослідження, й актуальні методи наукового пізнання, запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо визначення та розкриття сутності, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації як їхнього суб'єкта, що дало нагоду обґрунтувати ряд висновків, які є новими, та сформулювати практичні пропозиції з досліджених питань. До основних результатів дослідження належать такі:

уперше:

– обґрунтовано ознаки, визначено структурні елементи та сформульовано поняття адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. Характерною особливістю адміністративно-правового статусу нотаріуса як учасника процедури державної реєстрації визнано його належність до суб'єктів владних повноважень із делегованими державою в цій частині повноваженнями щодо надання відповідних публічних реєстраційних послуг;

– запропоновано до структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації віднести додатковим елементом гарантії його прав та обов'язків, що запропоновано закріпити на законодавчому рівні способом внесення доповнень до статті 8-1 Закону України «Про нотаріат»;

– наведено чинники, які визначають потребу в закріпленні на рівні законодавства розширення повноважень приватних нотаріусів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, зокрема через надання можливостей здійснювати реєстрацію політичних партій та інших громадських формувань, громадських об'єднань, що дасть змогу знизити навантаження на бюджет у частині фінансування державних реєстраторів і зменшити рівень корупції;

– виділено актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та запропоновано способи їхнього вирішення у формі конкретних пропозицій щодо внесення змін до законодавства, зокрема проект Закону

України «Про оптимізацію механізму застосування відповідальності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» (додаток Б);

удосконалено:

– підхід щодо розкриття змісту та визначення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень з огляду на публічно-правову природу відповідних відносин, праворозуміння як різновиду адміністративних реєстраційних процедур, призначення щодо фіксації фактів у встановлений законодавством спосіб за чітко визначеною процедурою й уповноваженим суб'єктом, спрямованості на легітимацію правового статусу юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, законності набуття речових прав на майно та їх обтяжень;

– визначення структури й особливостей адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як сукупності трьох самостійних елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності;

дістали подальшого розвитку:

– групування наукових поглядів щодо: а) розкриття сутності, змісту правового статусу нотаріуса загалом та адміністративно-правового статусу зокрема (дало змогу встановити їхні складові та провести юридичну характеристику); б) адміністративної процедури (за критерієм праворозуміння її предмета, що дало змогу обґрунтувати положення про сутність адміністративних процедур державної реєстрації як у загальному значенні, так і з врахуванням їхньої предметної спрямованості, відображуючи їхній цілеспрямований, правовий характер, наявність юридичних наслідків здійснення); в) визначення державної реєстрації (як засіб фіксування певних фактів, юридичний акт, юридичний факт, інститут адміністративного права, адміністративна процедура);

– систематизація наукової думки щодо змісту адміністративної правосуб'єктності, що дало змогу вказати про вираження адміністративною правосуб'єктністю нотаріуса його спеціальної риси як умови зайняття

особливого місця в системі адміністративно-правових відносин і можливості виступати їхнім учасником, маючи відповідні права та обов'язки;

– визначення особливостей юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації, що полягають у наявності її ретроспективного та проспективного аспектів, характерних ознак і складових частин. Розкрито зміст складових частин юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації;

– положення, які розкривають сутність, зміст моделей організації нотаріату, компетентності нотаріусів у світі та напрями вдосконалення системи нотаріату в Україні з метою формування її пріоритетної моделі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в роботі, можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого розвитку теоретичних положень щодо адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації;

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення положень чинних нормативно-правових актів щодо вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, зокрема механізму застосування відповідальності нотаріуса;

– *практичній діяльності* – для вдосконалення практики реалізації нотаріусами повноважень у сфері здійснення реєстраційних процедур;

– *освітньому процесі* – для підготовки та видання навчальної літератури (підручники, навчальні посібники) з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право», інших навчально-методичних матеріалів, спеціальної літератури з роз'яснення положень законодавства про адміністративні реєстраційні процедури.

Апробація результатів дослідження. Підсумки опрацювання наукового завдання загалом, його окремих аспектів, отримані висновки й узагальнення оприлюднено на одній всеукраїнській та двох міжнародних науково-

практичних конференціях, зокрема: «Законодавство України: реалії та перспективи» (Київ, 2024), «Science and society: modern trends in a changing world» (Vienna, Austria, 2024), «Eurasian scientific discussions» (Barcelona, Spain, 2022).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 7 наукових працях, серед яких 4 наукові статті, опублікованих у фахових юридичних виданнях України, затверджених МОН України, 3 тези доповідей на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатки. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з яких основного тексту – 164 сторінки. Список використаних джерел містить 218 найменувань на 23 сторінках, 2 додатки на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НОТАРІУСА ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

1.1. Огляд наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса та його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації

Актуальність проведення огляду наукових досліджень, присвячених місцю та значенню участі нотаріуса в процедурах державної реєстрації, визначається насамперед тенденціями щодо оптимізації, уніфікації реєстраційних процедур, спрямованих на реалізацію правових можливостей щодо конституційно закріплених окремих прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, що зі свого боку формує правовий режим законності, нівелюючи (або принаймні сприяючи нівелюванню) такого досить негативного для життєдіяльності держави явища, як правовий нігілізм.

Саме такий цілеспрямований пошук визначає виділення складових досліджуваного наукового завдання, яке стосується адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, а застосування наукового системного підходу, що має одним з виявів формулу «від загального до конкретного», визначає доцільність виокремлення таких проблемних питань, як:

– «адміністративно-правовий статус нотаріуса», що дозволяє виділити складові такого галузевого статусу, забезпечуючи чіткість врахування адміністративно-правової природи здійснення реєстраційних дій та особливості компетенції нотаріуса, яка має адміністративно-правову природу;

– сутність категорії «адміністративна процедура», розкриття якої формує теоретичне підґрунтя щодо підходів до оптимізації процедур державної реєстрації, здійснюваної нотаріусом, із врахуванням предмета реєстраційних дій;

– поняття державної реєстрації в теорії та чинному законодавстві з позицій наявності потенційної можливості гарантування оперативності їхнього здійснення та формування нормативного підґрунтя інформаційної взаємодії між суб'єктами здійснення реєстраційних дій із забезпеченням дотримання прав і законних інтересів суб'єктів звернення щодо отримання реєстраційних послуг.

Методологічне підґрунтя вивчення перелічених наукових завдань становить наукові дослідження відповідного предметного напрямку, звернення до яких передбачає й врахування особливостей правового положення нотаріуса як публічної особи, яка вчиняє не тільки нотаріальні дії, а й здійснює процедури з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їхніх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців задля офіційного визнання та підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав, засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи та реалізації прав, свобод і законних інтересів осіб.

Серед виокремлених проблемних питань, вирішення яких потребує узагальнення існуючих наукових досліджень, виділене питання про адміністративно-правовий статус нотаріуса.

Дослідження статусу нотаріуса привертало увагу К. І. Федорової, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, В. М. Черниш, К. І. Чижмарь, М. М. Дякович, В. В. Комарова та інших науковців. Водночас варто зазначити, що саме адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації не був предметом досліджень названих науковців.

Серед досліджень, які присвячені адміністративно-правовому статусу нотаріуса, варто назвати дисертації В. В. Юрченка, в якій аналізується виділена проблема в умовах реформування юстиції України (2014 року), та О. О. Висеканцева, в якій безпосередньо вивчаються проблеми адміністративно-правового статусу державного нотаріуса (2014 року).

О. О. Висеканцев пропонує розглядати адміністративно-правовий статус державного нотаріуса як встановлені законодавством права, обов'язки,

обмеження, гарантії та відповідальність, які в своїй взаємодії відображають правове положення державного нотаріуса в системі державних органів [29, с. 7]. Тож дослідник додає до елементів адміністративно-правового статусу не тільки повноваження, а й засоби забезпечення реалізації статусу та законності діяльності державного нотаріуса, охоплюючи гарантії, обмеження й відповідальність.

Свою думку доречно висловлює В. В. Юрченко щодо визначення адміністративно-правового статусу нотаріуса як його положення (місця) в механізмі держави та системі владовідносин, визначеного за допомогою закріплення в адміністративно-правових нормах відповідних прав та обов'язків, а також інших найбільш важливих і принципових юридичних характеристик [184, с. 46]. Коментуючи такий підхід, доцільно зазначити неоднозначність положення про внесення державного нотаріуса в систему владовідносин, враховуючи потребу в додатковому аналізі відповідності ознак статусу державного нотаріуса ознакам владовідносин. Йдеться насамперед про визначення існування належних способів і засобів, які має право застосовувати держава, в разі невиконання чи неналежного виконання рішень, дій державного нотаріуса.

К. І. Федоровою сформульовано пропозицію щодо внесення змін до чинного законодавства у сфері регулювання приватної нотаріальної діяльності, які полягають у закріпленні статусу приватного нотаріуса як публічної офіційної особи та професіонала в галузі права [167, с. 5].

Викликають зацікавленість наукові висновки дослідників, присвячені дотичній проблемі участі нотаріуса в адміністративно-правових відносинах, пов'язаних з управлінням нотаріатом (Л. В. Данюк, 2011 р.), розкриттям адміністративно-правового статусу суб'єктів контрольних проваджень у діяльності нотаріусів (М. Г. Глобінець, 2012 р.) та ін. Так, Л. В. Данюк підкреслює полігалузевий характер правовідносин за участю нотаріуса, зазначаючи урегульованість переважно нормами цивільного права, не

виключаючи водночас участі нотаріуса в адміністративно-правових відносинах щодо організації та управління нотаріатом [44, с. 3; 45].

Л. В. Данюк наводить роботи Г. Ю. Гулевської, яка аналізує державне регулювання нотаріальної діяльності в Україні в їхньому організаційно-правовому аспекті (2004 р.), Н. В. Карнарук, присвячену державному контролю нотаріальної діяльності (2007 р.), критично розкриває сутність дослідження Н. В. Ільєвої, де дослідниця намагалась надати характеристику адміністративно-правовим засадам правового регулювання нотаріальної діяльності (2011 р.). Водночас Л. В. Данюк слушно вказує про прогалину в науковому пошуку Н. В. Ільєвої, яка уникає наукових здобутків С. Я. Фурси щодо обґрунтування доцільності виділення нотаріально-адміністративних відносин та особливостей правового статусу їхніх учасників, вказаних у докторській дисертації вченої, виконаної ще 2003 р. [44, с. 4; 45].

З позицій опрацювання підходів щодо виділення процедурної складової реєстраційних правовідносин за участю нотаріуса, взаємовідносин між суб'єктами, наділеними адміністративно-правовим статусом, у зазначених правовідносинах може бути доцільним звернення до наукового доробку М. Г. Глобінець. Так, дослідниця вдосконалює визначення «контрольне провадження в діяльності нотаріусів», зазначаючи урегульованість відповідних контрольних-процесуальних правовідносин нормами адміністративного процесуального права та вказуючи про таке провадження, як про сукупність «дій і процедур, здійснюваних уповноваженими законом суб'єктами, спрямованих на визначення факту дотримання (чи недотримання) норм, якими встановлено правовий режим організації нотаріату та правила вчинення нотаріальних дій, а також на виправлення порушень, що перешкоджають виконанню нотаріусом обов'язків або функціонуванню системи нотаріату загалом» [34, с. 8].

У наведеному визначенні поняття «контрольне провадження в діяльності нотаріусів» застосовано категорію «норми адміністративного процесуального права», яка ще потребує свого наукового опрацювання,

особливо враховуючи існуючі підходи щодо виділення процедурної складової адміністративно-правових відносин. Водночас цілком коректним вдається чітке окреслення предмета контрольної діяльності (контрольних проваджень), який має організаційно-правову й адміністративно-деліктну природу.

Також доцільно звернути увагу й на наукові дослідження з міжнародного права, в яких аналізуються окремі питання нотаріальної діяльності, компетенцією щодо вирішення яких наділені суб'єкти міжнародно-правових відносин [38].

Наступним за логікою досліджуваної проблеми є питання щодо сутності адміністративної процедури.

О. В. Кузьменко, зазначаючи наявність логічного взаємозв'язку між категоріями «процес» і «процедура», пропонує розглядати останню як правове явище, що визначає («детермінує» за визначенням ученої) певну послідовність здійснення суб'єктами правовідносин юридично значущих дій. Сукупність таких дій і становить юридичний процес [82, с. 179–180]. Зазначений науковий підхід О. В. Кузьменко наводить Б. Д. Гудз під час дослідження проблем судового контролю за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади [40, с. 73]. Дослідник також вказує науковий підхід Е. Ф. Демського, який пропонує визначати адміністративну процедуру з позицій встановлених законодавством правил, порядку та умов (зразку) «вчинення процесуальних дій щодо розгляду, розв'язання й вирішення конкретної адміністративної справи в публічній сфері» [47, с. 134–135; 40, с. 73]. Б. Д. Гудз, критично аналізуючи існуючі на час проведення ним дослідження наукові напрацювання (Р. С. Алімова, С. С. Алексєєва, М. І. Байтіна, Ю. М. Козлова, Н. Р. Нижник, Л. Л. Попова, Р. С. Мельника, О. І. Миколенка, Ю. О. Тихомирова), пропонує визначати адміністративну процедуру «як цілеспрямовану послідовність вчинюваних уповноваженими суб'єктами адміністративного права дій» [40, с. 73–79].

В обґрунтованому Б. Д. Гудзом визначенні адміністративної процедури відображено такі її властивості, які зазначалися вченими, а тому запропоновані

положення не є конфліктними, а саме: цілеспрямований характер; являє собою сукупність дій; такі дії є послідовними; суб'єктами здійснення є уповноважені особи; повноваження щодо вчинення таких дій урегульовані нормами адміністративного права; адміністративна процедура є адміністративно-правовим явищем.

У наукових дослідженнях також виділяється підхід О. І. Миколенка щодо доцільності виділення «адміністративної процедурної (процесуальної) форми» як встановленого відповідними нормами порядку «послідовної діяльності суб'єктів та учасників адміністративної процедури (процесу)» [112, с. 120]. Водночас наводиться широкий погляд О. І. Миколенка щодо сутності адміністративної процедури не лише як певного порядку розгляду адміністративних справ, а й послідовного вчинення управлінських дій, порядку реалізації компетенції й порядку «виникнення та зміни суб'єктивних прав і юридичних обов'язків між суб'єктами диспозитивних відносин» [98, с. 217–222; 112, с. 120–121].

До того ж в юридичній літературі склалося кілька підходів до визначення поняття «процедура» залежно від концепції предмета адміністративного процесу (управлінської, юрисдикційної або судочинної). Деякі вчені процедуру розглядають як вид процесу, інші розглядають їх (процедуру і процес) як тотожні об'єкти правової дійсності та використовують обидва терміни як синонімічні. Прихильники юрисдикційної концепції адміністративного процесу під «процедурою» вбачають діяльність повноважних органів влади так званого позитивного управлінського характеру, а під «процесом» розуміють суто юрисдикційні провадження. Представники управлінської концепції процесу вбачають, що процес складається з двох видів: юрисдикційного процесу й адміністративної процедури [47, с. 131].

Е. Ф. Демським презентовано підхід щодо взаємозв'язку між визначенням сутності адміністративної процедури та виду адміністративного процесу. Згодом аналогічний підхід висловлює Н. В. Галіцина, яка вказує, що поняття «адміністративна процедура» визначається вченими-юристами залежно

від підходу до визначення поняття «адміністративний процес» і виділяє доктринальні підходи визначення адміністративного процесу [32, с. 169].

Поняття «адміністративна процедура» в юридичній літературі характеризується поліваріантністю визначення його змісту. Так, В. П. Тимощук вважає, що під адміністративною процедурою розуміється установлений законом (офіційно) порядок розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних справ, спрямовані на ухвалення адміністративного акта або укладення адміністративного договору. Адміністративна процедура й адміністративний процес є самостійними гарантіями захисту прав і законних інтересів приватних осіб, а також різними складовими частинами адміністративного права [164, с. 58]. А. М. Школик під адміністративною процедурою розуміє закріплений нормами адміністративного права порядок учинення дій органами публічної адміністрації [178, с. 123]. О. С. Лагода вказує адміністративну процедуру як установлений законом порядок розгляду та вирішення індивідуальних справ органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, який закінчується ухваленням адміністративного акта або укладанням адміністративного договору [86, с. 25].

Заслуговує на увагу позиція Н. М. Углик щодо визначення адміністративної процедури як юридично значимої та законодавчо закріпленої частини адміністративного процесу, яка являє собою окрему процесуальну дію, що здійснюється за певним порядком й у визначеній послідовності та спрямована на досягнення певного правового результату [166, с. 228].

За словами академіка В. Б. Авер'янова, потрібно «розуміти, що такі процедури, які узагальнено визначаються як «адміністративні», здатні підвищувати ефективність управлінської діяльності, сприяти чіткому виконанню функцій і повноважень органів та посадових осіб. Але головне – адміністративні процедури забезпечують суворий правовий режим дотримання прав і свобод громадян і є дієвим засобом захисту проти суб'єктивізму та свавілля з боку службовців органів виконавчої влади» [2, с. 79]. Наведений підхід, сформульований академіком ще 2005 року, який зазначав правозахисне

та правозабезпечувальне значення адміністративної процедури, не втрачає актуальність, але, будучи наповнений сучасним змістом, набуває нових аспектів і є перспективним для його подальшого розвитку в таких напрямках: окреслення (обґрунтування) підходу до визначення адміністративної процедури, за яким недоцільно обмежуватись розкриттям сутності такої процедури із врахуванням концепції адміністративного процесу – юрисдикційної, управлінської чи судочинної, але формуючи загальний підхід, який дасть змогу ідентифікувати (виокремити) адміністративну процедуру серед інших правопроцесуальних явищ; встановлення структури адміністративної процедури із виділенням її елементів; визначення юридичних наслідків адміністративної процедури як її обов'язкової ознаки (характеристики) та інші положення.

Враховуючи зазначене, логічним і вчасним для розвитку науки адміністративного права в частині, що стосується вдосконалення її процесуальних категорій, наукового осмислення подальших напрямів визначення ефективних засобів і способів гарантування законності в діяльності органів державної влади, їхніх посадових і службових осіб, наділених владними повноваженнями, а також у взаємовідносинах між вказаними суб'єктами владних повноважень і громадянами, юридичними особами з питань реалізації конституційних прав, свобод, законних інтересів і діяльності щодо належного гарантування такої реалізації виявляються наукові напрацювання О. І. Миколенка, присвячені розвитку теорії адміністративного процедурного права (монографія О. І. Миколенка, презентована 2010 року).

Учений вказує про доцільність виокремлення понять «адміністративно-правова процедура» й «адміністративна процедура». Зазначає, якщо адміністративно-правову процедуру розглядати як різновид правової процедури, а адміністративну процедуру – як різновид юридичної процедури, то такий підхід дасть змогу:

– розглядати адміністративну процедуру як різновид адміністративно-правової процедури;

– визначати адміністративно-правову процедуру як врегульовану адміністративно-правовими нормами послідовність дій, об'єднаних єдиною метою, що забезпечують реалізацію конкретного правовідношення;

– визначити адміністративну процедуру як врегульовану нормами адміністративно-процедурного права послідовність дій суб'єкта публічно-владних повноважень з вирішення адміністративних справ;

– визначитись із видами адміністративної процедури [98, с. 167].

Сформульовані О. І. Миколенком положення щодо перспектив застосування авторського підходу з розмежування категорій «адміністративно-правова процедура» й «адміністративна процедура» викликають зацікавленість, враховуючи потребу у визначенні галузевої належності та виду (різновиду, групи) норм, якими врегульовано адміністративну процедуру. До того ж варто підкреслити, що за підходом О. І. Миколенка, можна виділити ті процедури в управлінській діяльності, які детально не врегульовані нормами адміністративного права, однак існує послідовність розробки й прийняття управлінських рішень, здійснення організаційної діяльності (зокрема, організація проведення нарад, провадження матеріально-технічних дій тощо), а тому застосування терміна «адміністративна процедура» відповідає змісту й характеру здійснюваних управлінських (організаційних) дій.

Доцільно вказати про дискусійність питання визначення сутності категорії «адміністративна процедура», її співвідношення з категорією «адміністративний процес», розкриття сутності категорії «адміністративно-правова процедура», попри чисельні наукові напрацювання.

Звернення до сучасних юридичних енциклопедичних видань з метою виділення загальноприйнятого (неконфліктного, усталеного в юридичній думці) підходу щодо визначення сутності категорії «адміністративна процедура» дає змогу вказати положення, сформульовані І. В. Бойко, Д. В. Лученком. Учені вказують про адміністративну процедуру як про «нормативно закріплений порядок розгляду й вирішення адміністративної справи та прийняття індивідуального адміністративного акта, а в деяких випадках і виконання

такого акта» (2020 р.) [26, с. 18]. Дещо трансформоване визначення адміністративної процедури з урахуванням доцільності визнання, зокрема її управлінського змісту, надано в конспекті лекцій з дисципліни «Адміністративна процедура», підготовленому І. В. Бойко, О. Т. Зимою, О. М. Соловйовою ще 2017 року, де така процедура визначена як «структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління» [21, с. 7]. У сформульованому І. В. Бойко, Д. В. Лученком 2020 року визначенні відображено усталений підхід щодо характеристики адміністративної процедури як цілеспрямованого, логічно впорядкованого порядку вчинення послідовних дій, прийняття актів та їхньої предметної належності до сфери адміністративного права, що передбачає врахування двох типів правовідносин: управлінських та відносин між приватними особами й публічною адміністрацією [26, с. 18]. Серед основних ознак, які характеризують адміністративну процедуру, виділено: правовий характер; регламентацію нормами, якими врегульовано діяльність суб'єктів публічного управління та поведінку приватних осіб; спрямованість на прийняття адміністративного акта суб'єктом публічного управління; застосування для вирішення конкретної адміністративної справи; основне призначення – правозабезпечувальне щодо ефективної реалізації прав приватних осіб та унеможливлення їхнього порушення; наслідки у формі адміністративного акта, який зумовлює породження прав та обов'язків щодо осіб, які перебувають поза системою публічного управління; зазвичай безспірний характер за винятком процедури адміністративного оскарження [26, с. 20].

І. В. Бойко 2017 року презентувала підхід, за яким поняття «адміністративна процедура» змістовно наповнено двома термінами. По-перше, процедура, як зазначено, є впорядкованим прийняттям актів, зорієнтованим на досягнення певного результату. По-друге, термін «адміністративний» у науці тлумачиться як той, що пов'язаний з управлінням, так і той, що покликаний

слугувати. Таке двояке розуміння базової категорії адміністративного права обумовлює існування двох типів правовідносин, які виникають у сфері публічного управління. Це насамперед ті відносини, що носять управлінський характер, виникають з ініціативи владарюючих суб'єктів, в яких на приватних осіб покладається здебільшого виконання обов'язків. Наприклад, під час здійснення контролю у сфері господарської діяльності уповноважений орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхні посадові та службові особи вчиняють певні дії, приймають рішення, а суб'єкти господарювання зобов'язані допускати їх до перевірок, надавати документи для перевірки тощо. По-друге, у відносинах з публічною адміністрацією приватні особи реалізують значну частину своїх прав. Так, для реєстрації підприємницької діяльності, отримання ліцензії, дозволу тощо приватні особи звертаються до представників адміністративної влади, й тільки останні мають право ухвалити рішення або вчинити дії, спрямовані на те, щоб фізичні та юридичні особи задовольнили свої права й законні інтереси [20, с. 116].

Наведені положення щодо сутності адміністративної процедури не стосуються (омінають) послідовних дій щодо розгляду й вирішення справи адміністративної юрисдикції в порядку адміністративного судочинства. Врахування підходу О. І. Миколенка та інших дослідників сутності адміністративної процедури дає змогу вказати про широке значення цієї категорії, яка відображає цілеспрямованість, послідовність учинення дій уповноваженими суб'єктами в межах компетенції. Фактично за таким підходом категорія «адміністративна процедура» сприймається як така, яка може бути віднесена до цілеспрямованих, послідовно здійснюваних дій під час судового, управлінського чи юрисдикційного процесів, а також дій, які не можуть бути віднесені до процесу, проте їм притаманні вказані ключові ознаки адміністративної процедури. Поряд із цим можна зазначити, що в авторському підході І. В. Бойко, Д. В. Лученка відмежовано адміністративну процедуру й судовий адміністративний процес, який ученими виділяється в окреме процесуальне явище.

Про доцільність виокремлення судового адміністративного процесу зазначав академік В. Б. Авер'янов [1].

Серед досліджень, які присвячені питанням адміністративних процедур державної реєстрації, потрібно акцентувати увагу на дисертаційних дослідженнях О. А. Качури «Адміністративні процедури державної реєстрації» (2016 рік), Я. В. Тамарі «Адміністративні процедури з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно» (2018 рік) та О. О. Колотілова «Реєстрація фізичних осіб-підприємців як вид адміністративної процедури: питання теорії та практики» (2021 рік).

Характеризуючи сутність адміністративних процедур державної реєстрації, варто зазначити визначення О. А. Качури, в якому дослідник пропонує розуміти такі процедури з позицій регламентованої адміністративно-правовими нормами діяльності уповноважених органів публічної адміністрації щодо розв'язання індивідуальних адміністративних справ про засвідчення (підтвердження, офіційне визнання) певних юридичних фактів через вчинення процесуальних дій, внесення записів до державних реєстрів і видачі підтверджувальних документів [61, с. 105]. Крім того, доцільно вказати авторське визначення Я. В. Тамарі щодо адміністративної процедури з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно як правовідносин, врегульованих нормативно-правовими актами, щодо послідовно здійснюваних дій суб'єктів публічної адміністрації із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта з приводу речових прав на нерухоме майно (витягу, виписки або інформаційної довідки), спрямованих на забезпечення прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків [162, с. 4].

У наведених визначеннях адміністративної процедури у сфері державної реєстрації, обґрунтованих О. А. Качурою, Я. В. Тамаря, враховано: правовий характер такої процедури, що полягає в її визначенні нормами права певної галузевої належності; цілеспрямованість; їхнє здійснення уповноваженими суб'єктами; виділення предмета здійснення. Зрозуміло, що О. А. Качура

формулює більш широке за змістом поняття адміністративної процедури у сфері державної реєстрації, а Я. В. Тамаря враховує предмет такої процедури, а тому конкретизує положення, відображені в цьому визначенні, проте зберігаючи наявність основних її ознак.

О. О. Колотіловим у своєму науковому дослідженні запропоновано авторське визначення поняття «адміністративна процедура у сфері державної реєстрації фізичних осіб-підприємців» як нормативно закріпленого порядку вирішення суб'єктом публічного адміністрування – державним реєстратором – індивідуальної адміністративної справи, пов'язаної із засвідченням факту набуття фізичною особою або позбавлення її статусу підприємця, за результатами розгляду якої приймається адміністративний акт як відповідний запис до Єдиного державного реєстру [70, с. 15].

У наведеному визначенні О. О. Колотілова також враховано основні ознаки адміністративної процедури щодо державної реєстрації та відображено її особливості, визначені предметом застосування – реєстрацією фізичних осіб-підприємців.

Поряд з окресленими (виділеними) основними ознаками адміністративної процедури можна вказати положення, сформульовані Н. В. Галіциною, та виділити такі ознаки адміністративних процедур:

1) застосовуються в публічній сфері;

2) регулюють порядок здійснення правозастосовної діяльності; додаючи правову форму такої діяльності, закріплюють порядок дій і прийняття рішень компетентних органів і посадових осіб у зв'язку із застосуванням ними правових вимог до конкретного життєвого випадку. Нормативно закріплені адміністративні процедури, забезпечуючи проведення в життя вимог закону, стають критерієм правомірності поведінки суб'єктів і в цьому розумінні виконують також правозабезпечувальну функцію;

3) охоплюють управлінську діяльність позитивної спрямованості, тобто діяльність, спрямовану на створення умов для ефективної реалізації прав і законних інтересів громадян та організацій;

4) встановлюють визначений порядок здійснення певних дій [32, с. 173];

5) для адміністративних процедур характерний особливий суб'єктний склад. Однією із сторін в адміністративній процедурі завжди виступає державний орган або посадова особа, наділені державно-владними повноваженнями;

б) закріплюються адміністративно-процесуальними нормами, які зі свого боку регулюють застосування матеріальних норм адміністративного та інших галузей права (фінансового, господарського, трудового тощо) й водночас регламентують діяльність уповноважених органів і посадових осіб [32, с. 174].

Профільним законом закріплено поняття адміністративної процедури як «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» (п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» [126]). Поняття адміністративної справи закріплено з позицій справи, «що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом» (п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» [126]). Таким чином чинним законодавством урегульовано визначення адміністративної процедури як порядку вирішення конкретної справи.

Автори Науково-практичного коментаря до Закону України «Про адміністративну процедуру» відзначають необхідність розгляду у взаємозв'язку категорій «адміністративне провадження» і «адміністративна процедура» та вказують, що остання є основною. При цьому акцентовано на змісті адміністративної процедури як на визначеному законом порядку, що являє собою певну послідовність дій і рішень, які установлює закон для вирішення конкретної адміністративної справи. Наголошено на двох основних моментах характеристики адміністративної процедури: на визначенні її саме законом, на можливості врегулювання такого порядку кількома нормативно-правовими актами (які мають юридичну силу закону). Закон України «Про

адміністративну процедуру» є загальним, але, «якщо специфіка справи потребує особливих (специфічних) дій – додатковий (спеціальний) законодавчий акт має визначати такі особливості, що й передбачено частиною 2 ст. 3» зазначеного Закону. Тож сформульовано висновок про те, «що адміністративна процедура – це певна модель вирішення справи адміністративними органами». Стосовно змісту категорії «адміністративне провадження» зазначено, що це «вже конкретна діяльність, практичне втілення (реалізація) процедури» [100, с. 39-40].

Аналіз наявних підходів до розуміння поняття «адміністративна процедура» вказує на те, що за допомогою адміністративних процедур нотаріуси реалізують свої повноваження у сфері державної реєстрації, а від рівня їхньої врегульованості, врахування в разі визначення кола адміністративних процедур особливостей здійснення реєстраційних дій, закріплення належних юридичних наслідків їхнього здійснення безпосередньо залежить міра і ступінь належного забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

З'ясування змісту поняття «державна реєстрація» має першочергове значення для аналізу адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації задля забезпечення дотримання прав і законних інтересів суб'єктів звернення щодо отримання реєстраційних послуг.

У наукових дослідженнях з адміністративного права узагальнення напрацювань учених, присвячених питанням сутності державної реєстрації, можна виділити дисертаційне дослідження О. С. Луніної щодо розкриття сутності публічно-правових спорів у виділеній сфері, в якому запропоновано звернення до робіт таких учених, як М. П. Гурковський, С. М. Гусаров, С. В. Лихачов, В. І. Марков, С. С. Овчарук, В. В. Степаненко, О. Г. Юшкевич, Т. В. Мехтієва та інші. О. С. Луніна зазначає, що в більшості наукових робіт були проаналізовані питання «державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, реєстраційної діяльності Державної автомобільної інспекції МВС України» [92, с. 36–37], а також здійснені спроби обґрунтувати

доцільність виділення реєстраційного провадження [92, с. 37]. Викликає зацікавленість наведений О. С. Луніною підхід М. П. Гурковського, який розглядає державну реєстрацію «як інститут адміністративного права, яким забезпечується фіксація фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності й надання їм законного статусу, в результаті чого настають юридичні наслідки». До того ж дослідник обґрунтовує підхід, за яким реєстрацію віднесено до адміністративних послуг [92, с. 41–42; 43, с. 7, 8; 41, с. 173]. Підтримуючи загалом такий підхід, доцільно зазначити про потребу в додатковому розкритті сутності ознак державної реєстрації, наявність яких дає змогу віднести її до інституту зазначеної галузевої належності.

В. В. Нікітін доводить, що державна реєстрація є юридичним фактом, що є сукупністю офіційних, юридично значущих дій, які виконують уповноважені органи державної влади, та полягає в офіційному визнанні, зміні та припиненні певних прав або правочинів через затвердження таких процесуальних дій у спеціально створених інформаційних базах – реєстрах [105, с. 9].

О. С. Луніна формулює визначення державної реєстрації за допомогою «поєднання виділених у правовій доктрині широкого та вузького її значень. Державну реєстрацію визначено як юридичний акт, який полягає у відображенні уповноваженим суб'єктом об'єкта реєстрації в реєстрі, що надає об'єкту законності та юридичного значення» [92, с. 9].

У Великій українській енциклопедії з напрямку «Юридичні науки» державна реєстрація визначається як письмовий запис або фіксація в інший спосіб фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їхнього державного обліку та контролю, засвідчення дійсності й надання їм законного статусу [25, с. 43].

У сучасному юридичному енциклопедичному виданні з адміністративного права (2020 р.) державну реєстрацію визначено як «офіційне визнання та засвідчення державою певного факту шляхом внесення відомостей

або їх зміни до відповідних державних реєстрів уповноваженими суб'єктами публічного адміністрування в порядку, передбаченому чинним законодавством» [26, с. 259]. Державну реєстрацію визначають «як один з методів публічного адміністрування, а також як складову частину функцій органів публічного адміністрування з контролю та нагляду. Державну реєстрацію розглядають у двох аспектах: як специфічну діяльність держави та як її результат». Також виділяють широке й вузьке значення державної реєстрації як діяльності. Широке – передбачає її визначення як однієї із функцій держави, яка здійснюється спеціальними органами з метою захисту учасників правовідносин (діяльність органу реєстрації, а також діяльність держави щодо організації системи реєстрації, встановлення порядку ведення реєстрів, автоматизації реєстраційних процесів, форм і методів інформаційного супроводження реєстраційної діяльності). У вузькому значенні державна реєстрація розглядається як діяльність уповноваженого суб'єкта в кожному конкретному випадку, тобто визначається як процес щодо розгляду заяви зацікавленої особи до державного реєстратора про внесення відомостей про неї або її право чи статусу у встановленій законодавством формі (Є. І. Білокур) [26, с. 259–260].

Чинним законодавством визначено, що державній реєстрації підлягають:

– юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхня символіка (у випадках, передбачених законом), громадські формування, що не мають статусу юридичної особи, та фізичні особи-підприємці (ч. 1 ст. 3 Закону України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань») [136];

– представництва іноземного підприємства;

– акти цивільного стану;

– речові права на нерухоме майно та їхнє обтяження [134];

– рухоме майно та його обтяження;

– друковані засоби масової інформації [137].

Цей перелік об'єктів не є вичерпним.

Законом України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» визначено поняття державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців (далі – державна реєстрація) – з позицій «офіційного визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу-підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом» (п. 4 ч. 1 ст. 1). У цьому визначенні передбачено такі ознаки державної реєстрації: є офіційно визначеною; здійснюється державою; являє собою юридичний факт; цей юридичний факт стосується засвідчення, підтвердження, визнання, позбавлення статусу суб'єктів, на які поширюється чинність Закону; здійснюється за допомогою процедур щодо внесення відомостей до спеціального реєстру, а також проведення інших реєстраційних дій.

Пунктом першим частини першої ст. 1 Закону України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначено поняття державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) як офіційного «визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно» [134].

Порівняння змісту визначень державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців і державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень свідчить про доцільність виділення таких їхніх ознак, які можуть бути названі спільними, а саме: є офіційною; визнається юридичним фактом; полягає у визнанні й підтвердженні відповідного юридичного факту; здійснюється уповноваженими суб'єктами; являє собою сукупність цілеспрямованих адміністративних процедур; такі процедури стосуються внесення відомостей до спеціального реєстру.

Тож з огляду на приписи чинних законів України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» і від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» про державну реєстрацію доцільно зазначати як про юридичний факт, а також як про сукупність цілеспрямовано здійснюваних адміністративних процедур.

За предметним напрямом дисертаційного дослідження «державна реєстрація» доцільно навести напрацювання науковців саме в напрямках державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та державної реєстрації юридичних осіб.

Щодо досліджень, які присвячені питанням державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, є дослідження А. С. Кечі «Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно» (2016 р.) [62], а також Я. О. Пономарьової на тему «Адміністративні провадження з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно» (2009 р.) [116].

Так, А. С. Кечею встановлено, що поняття «процедура державної реєстрації речових прав на нерухоме майно» потрібно використовувати як «процедури державної реєстрації», оскільки це поняття є складним і містить у собі такі види процедур: 1) здійснення реєстрації речових прав; 2) здійснення реєстрації обтяжень речових прав; 3) внесення змін до Державного реєстру

прав; 4) скасування записів Державної реєстрації прав; 5) надання інформації з Державного реєстру прав [63, с. 8].

З позиції дослідження теоретичних і практичних питань становлення та функціонування інституту адміністративних процедур щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно можна звернутись до наукового дослідження Я. О. Пономарьової. Так, дослідниця вдосконалює визначення провадження в адміністративній справі з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, під яким варто розуміти об'єктивно-суб'єктивну, реєстраційну, динамічну, врегульовану процесуальними нормами діяльність, пов'язану з вирішенням, відповідно до цих норм, реєстраційної справи щодо визнання й підтвердження, виникнення, обмеження (обтяження), переходу чи припинення речового права на нерухоме майно [116, с. 5], та вдосконалює визначення системи способів забезпечення законності під час провадження у справах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Такою системою авторка пропонує розуміти цілісну сукупність способів, прийомів, методів і форм діяльності органів виконавчої влади, інших органів державної влади (загальних і спеціалізованих судів, прокуратури), що здійснюють забезпечувальні й контрольні-наглядні функції та повноваження у сфері функціонування суб'єктів реєстраційної діяльності [116, с. 6].

А. І. Шинкарук у своєму дослідженні «Адміністративно-правові засади діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації» (2018 р.) обґрунтовує визначальну роль норм адміністративного права в системі правових засад діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації, оскільки положення більшості нормативно-правових актів регулюють суспільні відносини, які становлять предмет адміністративної галузі права [177, с. 4]. Дослідниця пропонує авторське визначення адміністративно-правового регулювання діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації, яким потрібно вважати правовий механізм, що втілений у нормах адміністративної галузі права та визначає межі державного впливу на суспільні відносини, які виникають

унаслідок провадження нотаріатом державно-реєстраційних функцій, а також контролю та координації цієї діяльності [177, с. 3–4].

Отже, в юридичній доктрині поняття «державна реєстрація» не характеризується єдністю поглядів, однак під час визначення цього поняття основною його ознакою науковці називають зазвичай фіксацію певних фактів.

Попри наявних напрацювань учених, невисвітленим залишається питання адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації. Тому огляд наукових робіт дає змогу стверджувати про потребу в подальшому комплексному дослідженні цієї проблематики, й більш детально буде проаналізовано в наступних підрозділах цього дисертаційного дослідження.

1.2. Сутність, структура та правове забезпечення процедури державної реєстрації

В умовах воєнного стану України досить зростає значення захисту прав і свобод людини й громадянина, права власності, прав і законних інтересів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Безпосередньо Конституція України закріплює гарантію, непорушність права власності (статті 14, 41) та гарантує право на підприємницьку діяльність (стаття 42). У реаліях сьогодення одним із механізмів захисту права власності є державна реєстрація. Держава через уповноважених суб'єктів, проводячи державну реєстрацію, виступає гарантом права власності, здійснює всі потрібні дії для безпечного функціонування реєстрів, захисту реєстраційних записів в єдиних державних реєстрах України від несанкціонованого втручання та здійснення незаконних реєстраційних дій. Відомості з державних реєстрів слугують підтвердженням прав на нерухоме та рухоме майно. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року на територію України демонструє порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина й ще більше загострює проблему захисту права власності, бізнесу України. Залишається гостра

необхідність захисту прав, свобод людини, об'єктів права власності, розвитку національної економіки та виникає потреба в ефективному нормативно-правовому регулюванні.

Досліджуючи цю проблематику, варто наголосити на показних реєстраціях юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. Офіційна статистична інформація не дає можливості відстежити повним обсягом щорічні показники реєстрації новостворених юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців. У зв'язку з цим наведені кількісні показники за допомогою опрацювання інформації з даних модуля «Аналіз ринків» системи YouControl, який свідчить, що за підсумками 2021 року (1 січня – 15 грудня) в Україні зареєстровано 37 975 нових компаній. Водночас динаміка реєстрації нових приватних підприємців протилежна – зростання на понад 8 %. Якщо 2020 року кількість новостворених не перевищувала 247 518 фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП), то станом на 15 грудня 2021 року було відкрито 268 797 нових ФОП, що зі свого боку обумовлює актуальність подальшого наукового аналізу [165]. На офіційному вебсайті Державної служби статистики України розміщена статистична інформація саме щодо кількості діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в розрізі регіонів (2014–2020). Так, в Україні за 2020 рік діяло 1 973 577 одиниць юридичних осіб, з них 1 599 755 одиниць фізичних осіб-підприємців [53]. Варто констатувати, що в умовах воєнного стану важливим є забезпечення ефективної реєстрації задля безперебійної діяльності юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, оскільки вони відіграють важливу роль у підтримці економіки України, забезпечуючи новими трудовими місцями осіб, надаючи послуги, формуючи доходи місцевих і державних бюджетів.

Європейська хартія малих підприємств, що підписана 19 червня 2000 року, звертає увагу про потребу в створенні найсприятливішого середовища для малого бізнесу та підприємництва. Малі підприємства – це основа європейської економіки. Вони є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей. Зусилля Європи з відкриття нової

економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце в порядку денному [54].

Потрібно окремо зазначити щодо кількості скарг на дії державних реєстраторів, які розглядаються в позасудовому порядку Колегією з розгляду скарг у сфері державної реєстрації Міністерства юстиції України. На офіційному сайті Міністерства юстиції України міститься інформація щодо кількості поданих скарг на незаконні дії державних реєстраторів. За I півріччя 2021 року до Колегії Міністерства юстиції України з розгляду скарг у сфері державної реєстрації надійшло 1 459 кейсів, з яких 1 373 були розглянуті колегіально. Для порівняння, такі показники за перші 6 місяців 2020 року становили 2 183 та 1 267, відповідно. Загалом минулоріч до Колегії надійшло 3 863 скарги у сфері державної реєстрації, з них 2 694 було розглянуто колегіально: серед кейсів – 2 118 скарг щодо нерухомості та 576 – стосовно бізнесу. Порівнюючи результати розгляду таких скарг, вбачається, що кількість скарг на незаконні дії державних реєстраторів і обґрунтованих задоволених скарг у I півріччі 2021 року суттєво зменшилася порівняно з минулорічними показниками. Так, задоволено 370 скарг, відмовлено в задоволенні, по суті, 1 003 скарги. Для порівняння, за такий самий період 2020 року задоволено 542 скарги, відмовлено у задоволенні, по суті, 725 скарг. Загалом упродовж минулого року Колегією Мін'юсту задоволено 1 104 скарги, відмовлено в задоволенні, по суті, 1 590 скарг. Зі свого боку досі залишається ряд неподоланих проблем у сфері державної реєстрації. Серед них, зокрема, підробка правовстановлювальних документів, паспортів і відверто кримінально-силове захоплення майна [51].

Для з'ясування сутності процедури державної реєстрації звернемось до правової позиції суду. Пленум Вищого адміністративного суду України Постановою від 20.05.2013 № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» (п. 7) визначає державну реєстрацію як один із способів впливу держави на формування та розвиток публічно-правових відносин [147].

Пленум Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 визначив: «Важливою складовою діяльності держави із забезпечення прав і свобод людини є державна реєстрація актів цивільного стану. Державна реєстрація – це публічно-правове засвідчення актів цивільного стану, яке забезпечує загальне (як у приватних, так і в публічно-правових відносинах) визнання правосуб'єктності особи. Отже, у процесі реєстрації актів цивільного стану людина (фізична особа) вступає у публічно-правові відносини з державою в особі державного органу, уповноваженого здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану» [150]. Зі свого боку процедури державної реєстрації регулюють широке коло суспільних відносин. Так, нотаріус, реалізуючи функцію державного реєстратора, проводить державну реєстрацію: права власності та права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язання на нерухоме майно, об'єкта незавершеного будівництва; речових прав на нерухоме майно, похідних від права власності: права користування (сервітут); права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); права забудови земельної ділянки (суперфіцій); права господарського відання; права оперативного управління; права постійного користування та права оренди (суборенди) земельної ділянки; права користування (найму, оренди) будівлею або іншою капітальною спорудою (їхньою окремою частиною), що виникає на підставі договору найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди (їхньої окремої частини), укладеного на строк не менш ніж три роки; права довірчої власності (крім права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань); інших речових прав до чинного законодавства; обтяження речових прав на нерухоме майно, об'єкта незавершеного будівництва: заборону відчуження та/або користування; іпотеку; вимогу нотаріального посвідчення договору, предметом якого є нерухоме майно, встановлену власником такого майна [134]; юридичних осіб, наприклад товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, приватних підприємств, акціонерних товариств, асоціацій, благодійних організацій, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

(за виключенням громадських формувань, громадських організацій), фізичних осіб-підприємців [136]. Заслуговує на увагу позиція, викладена в проєкті Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності від 10 червня 2021 № 5644, в якому пропонується розширити повноваження нотаріусів у сфері державної реєстрації, а саме надати повноваження на реєстрацію шлюбів, їхнє розірвання [129].

Позицію щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно висвітлює Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 травня 2020 року у справі № 911/1902/19 та звертає увагу, що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно є юридичним фактом, який полягає в офіційному визнанні й підтвердженні державою набутого особою речового права на нерухомість та є елементом в юридичному складі (сукупності юридичних фактів), який приводить до виникнення речових прав. Водночас реєстрація права власності хоча і є потрібною умовою, з якою закон пов'язує виникнення речових прав на нерухоме майно, однак реєстраційні дії є похідними від юридичних фактів, на підставі яких виникають, припиняються чи переходять речові права, тобто державна реєстрація сама собою не є способом набуття права власності. Близький за змістом правовий висновок неодноразово сформульований Верховним Судом, зокрема в постановках від 27.06.2018 у справі № 921/403/17-г/6, від 08.08.2019 у справі № 909/472/18, від 29.04.2020 у справі № 911/1455/19. Наведене є втіленням запровадженого в Україні у сфері обігу нерухомості «принципу внесення», внаслідок якого право, яке підлягає реєстрації, виникає в момент такої реєстрації. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 11 лютого 2020 року в справі № 915/572/17 висвітлює позицію, що відносини у сфері державної реєстрації речового права виникають саме між суб'єктом звернення за такою послугою та суб'єктом, уповноваженим здійснювати відповідні реєстраційні дії (постанова від 20 травня 2020 року у справі

№ 911/1902/19 Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду).

Спираючись на правові позиції вищих судових органів, слід підкреслити спрямованість державної реєстрації на реалізацію конституційних норм, якими закріплено такі права громадян як: «право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ст. 41 Конституції України [74]), «право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» (ст. 42 Конституції України [74]). Важливою гарантією законності відносин власності є припис частини другої ст. 41 Конституції України, якою визначено процедуру набуття права приватної власності - в порядку, визначеному законом (ч. 2 ст. 41 Конституції України [74]). Зазначені конституційні норми є основою подальшого теоретико-правового аналізу проблеми розкриття змісту державної реєстрації, що передбачає звернення до існуючих наукових робіт відповідного предметного спрямування, а також чинного законодавства.

Сам термін «реєстрація» походить від латинського *registrum*, що означає внесене, записане, вносити кого-, що-небудь у список, книгу для запису справ [27, с. 1208]. Реєстрація – це офіційне констатування у відповідних записах органів публічної адміністрації, що безпосередньо стосуються виконання завдань адміністративного права [33, с. 138].

Державну реєстрацію як юридичний акт визначає О. С. Луніна та виділяє широке й вузьке (юридичне) значення державної реєстрації. У широкому значенні реєстрація полягає в цілеспрямованій діяльності щодо внесення відомостей про об'єкт, який підлягає реєстрації, в офіційні документи, реєстри. У вузькому значенні реєстрація є юридичним актом визнання законним та юридично значимим об'єкта реєстрації (інформацію, відомості, речі матеріального світу тощо) [92, с. 42–43].

На думку вчених Ю. О. Куц та С. В. Краснопорової, реєстрація в світовій практиці традиційно належить до управлінських послуг [186, с. 10–11].

Е. Ф. Демський вважає, що реєстрація підприємницької чи господарської діяльності є суто управлінською, адміністративною, публічною діяльністю органів владних повноважень, їхніх посадових (службових) осіб, які, згідно із законодавством, уповноважені розглядати й вирішувати питання, пов'язані з реалізацією та захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних чи юридичних осіб [47, с. 184]. О. В. Болгар, розкриваючи особливості державної реєстрації, робить висновок, що державна реєстрація, будучи однією із форм реалізації виконавчої влади, володіє певними, характерними лише для неї елементами та вказує, що процедура реєстрації – нормативно встановлена послідовність вчинення певних юридично значущих дій суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері державної реєстрації. Потреба в нормативному врегулюванні процедури реєстрації обумовлена завданнями винесення законного реєстраційного акта та дотриманням прав громадян, юридичних осіб під час проведення державної реєстрації [22, с. 339]. Інші науковці розглядають державну реєстрацію як юридичний факт. Так, Н. В. Майка зазначає, що державна реєстрація за своєю природою є правовстановлювальним юридичним фактом [94, с. 44]. С. О. Слободянюк зауважує, що державна реєстрація має не технічний, а правостворювальний та/або правопідтверджувальний характер і розглядається як юридичний факт, що здійснюється відповідним реєструючим органом, її метою є мінімізація потенційної можливості порушень прав учасників обороту об'єктів нерухомості [159, с. 8].

Деякі дослідники вбачають у реєстрації тільки елемент технічного обліку. Проте державна реєстрація має не лише інформаційне значення, її роль загалом полягає в тому, щоб підтвердити юридичні факти чи їхні системи. Очевидно, акт реєстрації є рішенням компетентного органу, що вказує на юридичний стан суб'єкта. Реєстраційні дії мають юридичні наслідки [71, с. 209–210].

Т. С. Васильєва вважає, що державна реєстрація суб'єктів господарювання у сфері господарської діяльності не належить до дозвільної діяльності, оскільки внаслідок її здійснення відбувається легалізація суб'єкта,

який реєструється, тобто є передумовою, а не наділенням суб'єкта господарювання певними правами [24, с. 175–176].

М. П. Гурковський розглядає державну реєстрацію як інститут адміністративного права, яким забезпечується фіксація фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їхнього державного обліку та контролю, засвідчення дійсності та надання їм законного (легітимного) статусу, в результаті чого настають певні юридичні наслідки. Вона здійснюється у встановленому законодавством порядку органами публічної адміністрації, на які покладено також обов'язки щодо ведення та належного функціонування відповідного державного реєстру [41, с. 173].

Розкриваючи сутність процедур державної реєстрації, можемо виділити такі суб'єкти, які здійснюють повноваження у сфері державної реєстрації речових прав та їх обтяжень, юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та учасників процедури державної реєстрації:

1. Міністерство юстиції України та його територіальні органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад, Київська, Севастопольська міські, районні, районні у містах Київ і Севастополь державні адміністрації.

3. Державний реєстратор. Так, державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань – особа, яка перебуває в трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації; нотаріус [136]. Державний реєстратор речових прав та їх обтяжень – громадянин України, який має вищу освіту за спеціальністю правознавство, відповідає кваліфікаційним вимогам, встановленим Міністерством юстиції України, та перебуває в трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації прав; нотаріус; державний, приватний виконавець – у разі накладення / зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону [134].

4. Заявник. Категорія «заявника» визначається законом і залежать від виду відносин у сфері державної реєстрації. Наприклад, у разі подання

документів для державної реєстрації створення юридичної особи заявником виступає засновник (засновники) або уповноважена ними особа, а у разі подання документів для державної реєстрації припинення юридичної особи – голова комісії з припинення або уповноважена ним особа [136]. У разі подання документів для проведення державної реєстрації набуття, зміни або припинення права власності та інших речових прав – власник, інший правонабувач, сторона правочину, в яких виникло, перейшло чи припинилося речове право, або уповноважені ними особи. У разі подання документів для проведення державної реєстрації набуття, зміни або припинення іпотеки – іпотекодержатель, особа, в інтересах якої встановлено, змінено або припинено іпотеку, або уповноважені ними особи [134].

Аналіз вищезазначених підходів до визначення державної реєстрації дає змогу виділити такі специфічні ознаки: забезпечення фіксації фактів; являє собою спеціальний порядок легітимації юридичних осіб, речових прав на майно та їх обтяжень; здійснюється у встановлений законодавством спосіб шляхом ведення та використання державних реєстрів; здійснюється уповноваженим суб'єктом, компетенція якого нормативно закріплена.

Проаналізувавши наукові дослідження, вважаємо, що державна реєстрація, забезпечуючи фіксацію фактів, передбачає внесення записів до державних реєстрів, регулює адміністративно-правові відносини з метою легітимації правового статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця, прав на нерухоме й рухоме майно та їх обтяжень.

Звернемося до профільних законів, що регулюють питання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і юридичних осіб. Так, п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначає, що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав через внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону

України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» визначає, що державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців – офіційне визнання за допомогою засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу-підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Що стосується нормативних засад процедури державної реєстрації, то її становлять норми Конституції України, Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Земельного кодексу України, Сімейного кодексу України, законів України «Про нотаріат», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 9 лютого 2016 р. № 359/5, Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 25 грудня 2015 року за № 1127, Порядку забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства

юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 15.12.2015 № 2586/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 3 лютого 2020 року № 340/5), Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128, міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Законом України від 10.11.94 № 240/94-ВР), Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазька конвенція), від 5 жовтня 1961 року. Цей перелік не є вичерпним. Отже, державний реєстратор під час проведення державної реєстрації повинен керуватися Основним Законом України – Конституцією України, загальним, спеціальним законодавством, постановами Верховного Суду та міжнародним законодавством.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про державну реєстрацію, застосовуються норми міжнародного договору [136].

У науці адміністративного права одним із проваджень виділяють реєстраційне провадження. Зі свого боку до поняття державної реєстрації застосовують таке поняття, як «реєстраційне провадження». Так, О. В. Кузьменко визначає реєстраційне провадження як регламентовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішують питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних і фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; про облік і фіксацію юридичних фактів за допомогою закріплення їх у реєстраційних документах [83, с. 86]. Д. В. Мовчан визначає реєстраційне провадження як публічну процесуальну діяльність уповноважених владних чи інших суб'єктів, яким

делеговані відповідні повноваження, що має наслідок визнання юридично значимого факту й підлягає фіксації у відповідних реєстрах (автоматизованих електронних системах Державних і Єдиних реєстрів чи реєстраційних документах) з дотриманням певної процедури, встановленої нормативно-правовими актами України [102, с. 24–25]. М. П. Гурковський вважає, що реєстраційне провадження є послідовною діяльністю публічної адміністрації, яка в межах покладеної на неї компетенції здійснює реєстрацію відповідних об'єктів і вносить інформацію у відповідний реєстр [42, с. 157].

Саме законодавча невизначеність поняття «адміністративне провадження» призводить до неоднозначного трактування цього терміна вченими-адміністративістами [42, с. 151].

Доцільно відмежовувати реєстраційне провадження від поняття «реєстраційна процедура».

Реєстраційна процедура – це регламентований адміністративно-процесуальними нормами порядок дій органів публічної адміністрації з метою визнання законності правових актів, дій фізичних та юридичних осіб, підтвердження з боку держави правового статусу суб'єктів, установлення певних прав та обов'язків, а також фіксації юридичних фактів. До реєстраційних процедур належать такі адміністративні процедури: а) державна реєстрація юридичних осіб, громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців; б) державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; в) державна реєстрація лікарських засобів; г) державна реєстрація транспортних засобів; д) державна реєстрація місця проживання (або перебування) тощо [7, с. 293–294].

Реєстраційна процедура є установленим чинним законодавством порядком діяльності суб'єктів публічного адміністрування, у процесі якої здійснюється документальне підтвердження правового статусу суб'єкта або наділення новими правовими ознаками об'єкта [36, с. 55–56].

Зі свого боку О. Г. Юшкевич зазначає, що реєстраційне провадження як структурний елемент адміністративного процесу – це діяльність публічної

адміністрації щодо розгляду й вирішення у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ у сфері державної реєстрації через внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури [185, с. 30].

Процедури з державної реєстрації проводяться в певному порядку, послідовності, мають свою структуру, тобто складаються з певних стадій та етапів.

Насамперед будь-яка адміністративна процедура має свою внутрішню структуру, яку становить певна сукупність окремих елементів. Основними складовими адміністративних процедур є стадії, етапи й окремі дії, здійснення яких визначається логікою адміністративно-процедурної діяльності. Саме ці елементи й визначають структуру та послідовність учинення дій під час розгляду й вирішення конкретних адміністративних справ [39, с. 28]. У реєстраційній процедурі існує правомірне виділення обов'язкових і факультативних стадій, кожна з яких має самостійне процесуальне значення [11, с. 241].

Щодо загальних стадій адміністративного процесу, то О. М. Бандурка виділяє чотири стадії:

1) стадія аналізу ситуації, в ході якої збирається та фіксується інформація про фактичний стан справ, реальні факти, оцінюється перспектива подальшого руху справи, ухвалюється рішення про потребу в такому русі. Цю стадію можна також назвати стадією порушення адміністративної справи;

2) стадія ухвалення рішення в справі, в ході якої: а) дається юридична оцінка зібраної інформації; б) повно й усебічно досліджуються матеріали справи з метою встановлення об'єктивної істини, ухвалюється конкретне рішення [13, с. 34];

3) стадія оскарження або опротестування рішення в справі (ця стадія

має факультативний характер);

4) стадія виконання ухваленого рішення, в ході якої одержує логічне завершення вся діяльність щодо адміністративної справи (варто підкреслити важливість цієї стадії, оскільки без неї все провадження в справі практично втрачає сенс, стає пустою формальністю) [13, с. 35].

Стадіям адміністративного процесу притаманні такі ознаки:

а) вони здійснюються послідовно, тобто одна операція змінює іншу, утворюючи своєрідний ланцюг дій;

б) розташування операцій у цьому ланцюгу має невипадковий характер, їхню послідовність логічно визначено;

в) різним видам адміністративних проваджень притаманні різні за характером і призначенням операції. Відрізняються вони й за ступенем урегульованості адміністративно-процесуальними нормами;

г) здійснення певної операції в тому або іншому провадженні визначається адміністративно-процесуальними нормами та виступає моментом реалізації матеріальних норм адміністративного права [160, с. 268–269].

Н. Ф. Ільницька, досліджуючи адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб, визначає стадії процедури державної реєстрації створення юридичних осіб:

1) подання документів для державної реєстрації;

2) перевірка документів, поданих для проведення державної реєстрації;

3) ухвалення рішення про державну реєстрацію (про відмову в реєстрації або зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації) та його оформлення за допомогою прийняття адміністративного акта;

4) оскарження ухваленого рішення стосовно реєстрації (відмова в реєстрації чи зупинення розгляду документів) [59, с. 162].

Згідно із ст. 18 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державна реєстрація прав проводиться в такому порядку:

1) прийняття / отримання документів для державної реєстрації прав, формування та реєстрація заяви в базі даних заяв;

2) виготовлення електронних копій документів, поданих для державної реєстрації прав, за допомогою сканування (в разі подання документів у паперовій формі) та їхнє розміщення в Державному реєстрі прав;

3) встановлення черговості розгляду заяв, зареєстрованих у базі даних заяв;

4) перевірка документів та/або відомостей Державного реєстру прав, відомостей реєстрів (кадастрів), автоматизованих інформаційних систем на наявність підстав для зупинення розгляду заяви, зупинення державної реєстрації прав, відмови в проведенні державної реєстрації прав та ухвалення відповідних рішень;

5) ухвалення рішення про державну реєстрацію прав (у разі відсутності підстав для зупинення розгляду заяви, зупинення державної реєстрації прав, відмови у проведенні державної реєстрації прав);

6) відкриття розділу в Державному реєстрі прав та/або внесення до відкритого розділу або спеціального розділу Державного реєстру прав відповідних відомостей про речові права на нерухоме майно та їх обтяження, про об'єкти та суб'єктів цих прав;

7) формування витягу з Державного реєстру прав про проведену державну реєстрацію прав для подальшого використання заявником;

8) видача / отримання документів за результатом розгляду заяви.

Згідно із ч. 2 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців охоплює:

1) заповнення форми заяви про державну реєстрацію – в разі подання документів особисто заявником (за бажанням заявника);

2) прийом документів за описом – у разі подання документів у паперовій формі;

3) виготовлення копій документів в електронній формі – в разі подання документів у паперовій формі;

4) внесення копій документів в електронній формі до Єдиного державного реєстру;

5) перевірку відомостей Єдиного державного реєстру на наявність заборони вчинення реєстраційних дій;

6) перевірку документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації;

7) ухвалення рішення про проведення реєстраційної дії – для громадських формувань, символіки та засвідчення факту наявності всеукраїнського статусу громадського об'єднання;

8) проведення реєстраційної дії (зокрема, з урахуванням принципу мовчазної згоди) за відсутності підстав для відмови в державній реєстрації за допомогою внесення запису до Єдиного державного реєстру;

9) формування й оприлюднення на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг виписки, результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації та установчих документів;

10) видача за бажанням заявника виписки з Єдиного державного реєстру в паперовій формі за результатами проведеної реєстраційної дії (в разі подання заяви про державну реєстрацію в паперовій формі).

Розглядаючи положення чинного законодавства щодо порядку проведення державної реєстрації прав та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і аналізуючи наукові джерела, можемо виділити такі стадії та етапи державної реєстрації:

1. Підготовча стадія:

– підготовка й збір документів заявником для подачі документів державному реєстратору.

2. Стадія звернення особи та прийняття документів державним реєстратором:

- звернення особи до органу державної реєстрації;
- подання та прийняття документів. Документи для державної реєстрації можуть подаватися в паперовій або електронній формі;
- сканування документів державним реєстратором (у разі подання документів у паперовій формі) та їхнє розміщення в Державному реєстрі прав, Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань.

3. Стадія розгляду заяв і перевірки поданих документів:

- отримання відомостей з реєстрів (кадастрів), автоматизованих інформаційних систем для перевірки документів;
- перевірка документів на наявність підстав для зупинення розгляду документів у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;
- перевірка документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації.

4. Стадія ухвалення рішення, проведення державної реєстрації та видача адміністративного акта:

- ухвалення рішення про державну реєстрацію прав;
- проведення реєстраційної дії за допомогою внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань / відкриття розділу в Державному реєстрі прав та/або внесення до відкритого розділу або спеціального розділу Державного реєстру прав відповідних відомостей про речові права на нерухоме майно та їх обтяження, про об'єкти й суб'єкти цих прав;
- формування й оприлюднення на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань, результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації та установчих документів / формування витягу з Державного реєстру прав про проведену державну реєстрацію прав для подальшого використання заявником;

– видача витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (про реєстрацію права власності; про реєстрацію іншого речового права; про реєстрацію обтяження) / видача за бажанням заявника виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань у паперовій формі за результатами проведеної реєстраційної дії (у разі подання заяви про державну реєстрацію в паперовій формі).

5. Стадія оскарження рішення, дії чи бездіяльності державного реєстратора – факультативна стадія;

– подача скарги до Міністерства юстиції України чи його територіальних органів (позасудовий етап) [149];

– розгляд скарги й ухвалення Міністерством юстиції України чи відповідним територіальним органом рішення про задоволення скарги у сфері державної реєстрації або про відмову в її задоволенні;

– подача позовної заяви про скасування рішення державного реєстратора прав, скасування (визнання недійсною) державної реєстрації (судовий етап);

– судовий розгляд та ухвалення відповідного рішення. Так, наприклад, згідно з постановою Великої Палати Верховного Суду від 21 серпня 2019 року в справі № 520/2834/17 провадження № 14-307цс19, в порядку адміністративного судочинства підлягають розгляду й дослідженню владні управлінські рішення та дії державного реєстратора, який у межах спірних відносин діє як суб'єкт владних повноважень.

1.3. Поняття й елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації

В Україні на сьогодні, незважаючи на складну ситуацію, продовжує здійснюватися значна кількість правових реформ з метою входження до складу Європейського Союзу. Невиключенням з цього є реформування інституту нотаріату, зокрема про це свідчить ухвалений за основу проект Закону України від 15 лютого 2022 року № 5644 «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Відповідно до цього законопроекту пропонується забезпечити функціонування електронної системи нотаріату, надати повноваження нотаріусам щодо реєстрації шлюбів та їх розірвання, забезпечити доступність нотаріальних дій для громадян у нотаріальних округах, в яких кількість нотаріусів є недостатньою, скасувати поділ на державних і приватних нотаріусів, передати певні повноваження у сфері нотаріату від Міністерства юстиції України до Нотаріальної палати України, що підтверджує публічний характер нотаріату й потребу в дослідженні адміністративно-правового статусу нотаріуса [129].

Саме нотаріуси на сьогодні є одними із найактивніших учасників адміністративних правовідносин. Так, представники Нотаріальної палати України активно беруть участь у роботі над відповідними законопроектами у важливих сферах суспільного життя, співпрацюють з органами державної влади, місцевого самоврядування та з міжнародними організаціями нотаріусів. Нотаріус, забезпечуючи реалізацію захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, надає спектр послуг не тільки з питань вчинення нотаріальних, а також послуги з питань державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на нерухоме майно, їх обтяжень, виконує функції реєстратора Реєстру аграрних розписок. Для забезпечення надання якісних послуг нотаріус зі свого боку повинен відповідати вимогам.

Повноваження нотаріусів постійно збільшуються, тому для цього потрібне ефективне врегулювання відносин між державою та нотаріусом, визначення правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації. Правові реформи, які проводяться сьогодні в нашій державі, не можуть бути успішними без удосконалення законодавства, усунення колізій між законами, вдосконалення єдиних і державних реєстрів, підвищення правової культури громадян, забезпечення безпеки нотаріальних і реєстраційних дій.

Насамперед політичний словник під поняттям «статус» розуміє сукупність прав і обов'язків, які визначають юридичне положення особи, державного органу або міжнародної організації; комплексний показник

положення певної спільності, групи або індивідів у соціальній системі, один із найважливіших параметрів соціальної стратифікації [113, с. 400]. Юридична енциклопедія визначає статус як правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [181, с. 626]. Наведені положення щодо поняття «статус» дають змогу виділити спільні ознаки поняття «статус» як сукупність прав та обов'язків і відповідне положення / становище певного суб'єкта.

За галузевим спрямуванням виділяють такі поняття, як: соціальний статус [90, с. 73], адміністративно-правовий статус [160, с. 92], конституційно-правовий статус [179, с. 164], цивільно-правовий статус [169, с. 115] тощо, які зумовлені особливостями відносин, що регулюються відповідними галузями права.

В юридичній науці дослідники визначають декілька підходів до змісту категорії «правовий статус». На думку В. О. Котюк, правовий статус є юридичною основою та засобом підвищення соціальної активності, залучення кожного громадянина до активної діяльності з управління державними й суспільними справами, до розвитку економічного виробництва [76, с. 100]. О. Ф Скакун зазначає правовий статус особи як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [157, с. 381].

Зі свого боку А. В. Панчишин розглядає правовий статус як самостійну категорію, що характеризується такими ознаками:

1. Має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів.
2. Відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин і ступінь та характер їхньої взаємодії.
3. Права й свободи, що становлять основу статусу, не можуть реалізуватись без інших його компонентів – обов'язків і відповідальності.
4. Забезпечує системність прав, свобод та обов'язків.

5. Елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими.

6. Характеризується відносною стабільністю [111, с. 96].

О. О. Бандурка визначає правовий статус органу державної влади як сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань [14, с. 23].

У рамках дослідження потрібно визначити поняття «адміністративно-правовий статус». Адміністративно-правовий статус особи прямо пов'язаний із загальним правовим статусом і за своєю сутністю є спеціальним [109, с. 82].

На думку науковця В. Б. Авер'янова, «адміністративно-правовий статус» охоплює «комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються цією особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними» [6, с. 194]. Т. О. Коломоець вважає, що категорія «адміністративно-правовий статус» являє собою сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються в рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [68, с. 64]. О. В. Мещерякова доводить, що адміністративно-правовий статус особи складається із сукупності елементів, які утворюють його склад. Поряд з наявністю різних поглядів на перелік його структурних елементів доцільно зазначити, що права й обов'язки становлять серцевину правового статусу, а тому є його обов'язковими елементами. Вона зазначає, що до елементів адміністративно-правового статусу варто відносити: адміністративну правосуб'єктність; права; обов'язки; заборони й відповідальність за їхнє порушення [96, с. 610]. На думку А. М. Авторгова, елементами адміністративно-правового статусу є нормативно-

встановлені права, обов'язки, правосуб'єктність, компетенція, відповідальність [3, с. 11].

С. Г. Стеценко вважає, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків і гарантій їхньої реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Він визначає, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. Чинники, які впливають на прояви адміністративної дієздатності (вік, стать, стан здоров'я, належність до певних соціальних груп), також видозмінюють характеристики адміністративно-правового статусу [160, с. 92–93]

На думку С. В. Ківалова, Л. Р. Білої адміністративно-правовий статус осіб становить комплекс їхніх прав та обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, а також гарантії захисту цих прав і обов'язків [64, с. 272].

Адміністративно-правовий статус О. І. Григораш розуміє як комплекс конкретно визначених, установлених законом й іншими нормативно-правовими актами сукупність суб'єктивних прав і обов'язків особи, що гарантують її участь в управлінні державними справами й задоволення публічних та особистих інтересів через діяльність державної влади й органів місцевого самоврядування [37, с. 67–68]. В. А. Миколенко стверджує, що адміністративно-правовий статус – це наявність у конкретної особи суб'єктивних прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права [97, с. 14]. І. П. Голосніченко також до змісту адміністративно-правового статусу відносить комплекс прав та обов'язків особи, що закріплені нормами адміністративного права [35, с. 198].

Зі свого боку в адміністративно-правовій науці права й обов'язки особи розглядають у площині адміністративно-правового статусу особи, вважаючи їх поряд з адміністративною правосуб'єктністю ключовими елементами всієї структури адміністративно-правового статусу особи [93, с. 430].

Тобто під елементами адміністративно-правового статусу потрібно розуміти його складові, які визначають специфіку суб'єкта адміністративно-правових відносин, відмінність від інших суб'єктів, що в сукупності складають цілісну, змістовну, системну, юридичну характеристику конкретного учасника цих відносин. Отже, адміністративно-правовий статус особи утворюється із сукупності елементів, які й засновують його склад [91, с. 15].

Також у науці адміністративного права виділяють такі ознаки адміністративно-правового статусу, як:

- 1) урегульованість адміністративно-правовими нормами;
- 2) структурність (права, обов'язки, відповідальність);
- 3) визначення меж діяльності суб'єкта щодо інших осіб;
- 4) визначення сфери його реалізації в межах таких блоків правовідносин: публічного управління, відносин адміністративних послуг, відносин відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність, відносин відповідальності суб'єктів суспільства (індивідуальних і колективних) за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку й правил [10, с. 405].

Основними елементами адміністративно-правового статусу науковці називають адміністративну правосуб'єктність (Д. Н. Бахрах, О. В. Мещерякова, А. М. Авторгов), права та обов'язки (В. Б. Авер'янов, Д. Н. Бахрах, І. П. Голосніченко, В. А. Миколенко, С. Г. Стеценко, О. В. Мещерякова), відповідальність (О. В. Мещерякова, А. М. Авторгов). Інші вчені до цих елементів додають гарантії захисту прав і обов'язків (С. В. Ківалов, Л. Р. Біла, С. Г. Стеценко), заборони (О. В. Мещерякова), компетенцію (А. М. Авторгов).

Для визначення адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації потрібно звернутися до нормативно-правих актів.

Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат» нотаріат в Україні є системою органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти

інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [146].

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [146].

Зокрема, згідно із статтею 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [146].

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» систему органів і суб'єктів, які здійснюють повноваження у сфері державної реєстрації прав, становлять: 1) Міністерство юстиції України та його територіальні органи; 2) суб'єкти державної реєстрації прав: виконавчі органи сільських, селищних і міських рад, Київська, Севастопольська міські, районні, районні у містах Київ і Севастополь державні адміністрації; 3) державні реєстратори прав на нерухоме майно [134].

Згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» систему органів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань становлять: 1) Міністерство юстиції України; 2) інші суб'єкти державної реєстрації [136].

На сьогодні нотаріуси уповноважені не лише на здійснення нотаріальної діяльності, а також є державними реєстраторами речових та юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» і п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб,

фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» нотаріуси є державними реєстраторами у відповідних напрямках.

Міністерство юстиції України в роз'ясненні зазначає: «Система нотаріату в Україні – це публічно-правовий інститут, уповноважений державою на здійснення важливої публічної функції. Він на належному рівні протягом багатьох років виконує покладені на нього обов'язки. На сьогодні нотаріуси вдало виконують нові повноваження, здатні самостійно вирішувати часто непрості практичні запитання» [107].

Одразу відмітимо, що в правовій літературі поширеною є думка щодо належності органів нотаріату до органів державного управління, а їхня діяльність має адміністративний характер, тому в нотаріальному процесі наявні публічні форми функціонування, які впливають на їхній публічно-інституційний характер [156, с. 70].

На думку К. І. Федорової, статус приватного нотаріуса має визначатись як публічна офіційна особа й професіонал у галузі права [168, с. 89]. Верховний Суд у постанові від 12 листопада 2020 року також наголошує, що нотаріус є публічною особою, якій державою надано повноваження щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус діє неупереджено, він не може діяти в інтересах жодної з осіб – учасника нотаріальної дії [124].

Н. В. Ільєва вважає, що під публічно-правовим статусом нотаріату України доцільно розуміти його положення в ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органами нотаріату своїми діями (актами) породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини зв'язку із вчиненням нотаріальних дій. До структури публічно-правового статусу нотаріату належать такі елементи: 1) мета, завдання, функції; 2) компетенція; 3) організація діяльності; 4) юридична відповідальність органів нотаріату [58, с. 155].

В. В. Юрченко особливість положення нотаріуса в системі суб'єктів адміністративного права пов'язує з тим, що нотаріус має специфічну дуалістичну правову природу, зумовлену тим, що він перебуває на межі приватного та публічного права й, відповідно, здійснює свою діяльність як у публічних, так і в приватних інтересах. Нотаріус є однією із важливих сполучних ланок між державою та громадянським суспільством. Відбувається це за рахунок того, що держава не тільки визнає існування державних і приватних нотаріусів, але й функціонально зрівнює їх у статусі, делегуючи приватним нотаріусам, які організаційно не входять до структури жодної з гілок влади, частині державно-владних повноважень у сфері здійснення охоронної та правозахисної діяльності, завдяки чому їхні дії мають таку саму юридичну силу, як і дії державних нотаріусів [183, с. 13].

До основних структурних елементів адміністративно-правового статусу нотаріуса науковець відносить його призначення (мету), завдання, функції, права, обов'язки та відповідальність, а також порядок організації його діяльності. Зазначений перелік елементів досліджуваного правового статусу не виключний, а містить, на його думку, лише найбільш важливі з них [183, с. 13–14].

А. І. Шинкарук, досліджуючи адміністративно-правові засади діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації, встановлює, що адміністративно-правове регулювання діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації – це механізм правового впливу, елементами якого є відповідні форми та методи [176, с. 89]. Дослідниця пропонує такі форми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері діяльності нотаріусів як суб'єктів державної реєстрації:

1) видання нормативно-правових актів, положення яких регулюють діяльність нотаріусів у сфері державної реєстрації, наприклад законів України («Про нотаріат», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» тощо), підзаконних нормативно-правових актів, серед яких

нормативні акти Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України тощо [176, с. 84];

2) організаційно-управлінське забезпечення нотаріальної діяльності у сфері державної реєстрації (визначення меж нотаріальних округів, забезпечення порядку роботи й використання Державного реєстру прав, визначення порядку формування реєстраційних справ, контроль діяльності у сфері державної реєстрації);

3) учинення юридично значущих дій, наприклад проведення державної реєстрації нотаріусом за фактом учинення відповідної нотаріальної дії, складання протоколу про адміністративне правопорушення за порушення правил у сфері державної реєстрації тощо [176, с. 85].

О. О. Висеканцев, опрацьовуючи адміністративно-правовий статус державного нотаріуса, називає такі ознаки правового статусу нотаріуса в Україні:

– є спеціальним галузевим статусом і співвідноситься із загальним правовим статусом як загальне та спеціальне;

– відображає правове положення нотаріуса як сторони нотаріальних правових і суспільних відносин;

– права та обов'язки, які є основними складовими частинами статусу, не можуть бути реалізовані без обмежень, гарантій і відповідальності [29, с. 82–83].

Щодо ознак, які відрізняють нотаріусів від представників інших професій, то до них належать такі:

– публічність – нотаріуси працюють відкрито та прозоро, забезпечують зв'язок держави із суспільством за допомогою виконання своїх повноважень;

– специфічний склад системи регулюючих суб'єктів;

– діяльність нотаріусів регулюється не лише органами державної влади, як-от Міністерством юстиції України, але й недержавною неприбутковою організацією, що здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату – Нотаріальною палатою України;

– чіткі вимоги доступу до професії – законодавством закріплено ряд вимог, яких повинні дотримуватися особи, які мають намір отримати свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю [84, с. 14].

На сьогодні контроль і нагляд за організацією нотаріату та здійсненням нотаріусами нотаріальних і реєстраційних дій покладається на органи виконавчої влади, а саме на Міністерство юстиції України, міжрегіональні управління Міністерства юстиції України.

Зі свого боку Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції України, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює, згідно із законодавством, контроль за діяльністю у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців [139].

З огляду на такі позиції стає зрозумілим, чому саме адміністративно-правовий статус вносить провідний вклад у загальний юридичний статус нотаріусу. Загально є визнаним, що провідною рисою адміністративного права є його публічна спрямованість [110, с. 355].

К. І. Чижмар стверджує, що правове становище нотаріуса також визначається правосуб'єктністю, складовими елементами якої є закріплена Законом України «Про нотаріат» безперечна юрисдикція, на здійснення якої уповноважений нотаріус, та компетенція, що виявляється в його повноваженнях [174, с. 83]. Погоджуючись із цією думкою, варто також констатувати про те, що адміністративно-правовий статус нотаріуса визначається правосуб'єктністю, складовими елементами якої є закріплена не тільки Законом України «Про нотаріат», а й нормами законів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» юрисдикція, на здійснення якої уповноважений нотаріус, та компетенція, що виявляється в його правах та обов'язках щодо

вчинення не тільки нотаріальних дій, а й під час проведення державної реєстрації.

Адміністративно-правовий статус нотаріуса є складним за змістом, тому що охоплює правосуб'єктність, права, обов'язки та відповідальність, гарантії не тільки в контексті вчинення нотаріальних дій, а й у процесі здійснення реєстраційних дій, оскільки саме нотаріус є спеціальним суб'єктом, уповноваженим державою на проведення реєстраційних дій, завдяки чому виконуються основні завдання держави, які виникають у відносинах державної реєстрації.

Правосуб'єктність – це не просто визначені законом юридичні права та обов'язки суб'єктів державного регулювання, вона передбачає можливість їх мати й належно реалізовувати [46, с. 153]. Цілком доречно О. В. Аніна свідчить, що загалом «правосуб'єктність не існує відособлено від правового статусу, виступає окремим елементом останнього, в якому виражаються юридичні здатності особи бути суб'єктом права» [12, с. 45–46].

Одразу зазначимо, про потребу у віднесенні адміністративної правосуб'єктності до елемента адміністративно-правового статусу нотаріуса, адже деякі науковці в своїх дослідженнях виключають правосуб'єктність із складових елементів адміністративно-правового статусу. Так, О. О. Висєканцев наголошує, що правосуб'єктність не може бути складовим елементом адміністративно-правового статусу через те, що вона є його передумовою, тобто передує йому [1, с. 176]

На нашу думку, правосуб'єктність є основоположним елементом адміністративно-правового статусу нотаріуса, оскільки вона є визначальною, а інші елементи адміністративно-правового статусу виступають залежними від неї й загалом взаємодіють один з одним.

На сучасному етапі правовий статус нотаріуса посилений нормами адміністративного права, адже нотаріус в окремих сферах публічної діяльності постає як суб'єкт владних повноважень [180, с. 152].

Також можемо констатувати про те, що нотаріус у відносинах державної реєстрації виступає як суб'єкт владних повноважень. Так, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України суб'єкт владних повноважень – орган державної влади (зокрема, без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт у разі здійснення ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [65].

Підтвердженням цього слугує позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, викладена в листі від 07.02.2014. Щодо владності в нотаріальних правовідносинах, то вона виявляється лише в офіційній силі нотаріальних актів. Правовідносини, які виникають між нотаріусами та іншими суб'єктами нотаріальної діяльності, є лише процесуальними за своєю сутністю й не можуть характеризуватися як владні відносини в розумінні Кодексу адміністративного судочинства України. Але звертається увага на те, що у зв'язку з ухваленням Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [134] державна реєстрація прав у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва проводиться нотаріусом, яким вчинено таку дію. У листі наголошується, що у випадку, передбаченому законом державним реєстратором, є нотаріус як спеціальний суб'єкт, на якого покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно. Тобто держава в цій частині делегує нотаріусам владні повноваження. Тому судам під час розгляду позовів щодо оскарження дій або бездіяльності нотаріуса як державного реєстратора прав на нерухоме майно потрібно пам'ятати, що це справи адміністративної юрисдикції згідно з п. 8 Постанови пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів».

Крім того, варто наголосити, що проведення державної реєстрації речових прав та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців пов'язані з веденням Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, здійснюються нотаріусами як державними реєстраторами не на підставі Закону України «Про нотаріат» і Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а на підставі Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи й відповідних договорів, укладених з Державним підприємством «Національні інформаційні системи», що створене Міністерством юстиції України як адміністратором зазначених реєстрів.

У цьому випадку Міністерство юстиції України є держателем вищеназваних державних та єдиних реєстрів і суб'єктом владних повноважень, що делегує свої повноваження з ведення єдиних та державних реєстрів Державному підприємству «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України, яке зі свого боку укладає відповідні договори з нотаріусами як державними реєстраторами.

Самі ж нотаріуси виступають як суб'єкти делегованих владних повноважень. Отже, під час вчинення зазначених реєстраційних дій нотаріус діє як суб'єкт владних повноважень [180, с. 152].

Погоджуємось також із Т. С. Курило про те, що законодавець нотаріусів відносить до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але які надають публічні послуги. Загалом такий підхід відповідає сучасному уявленню про роль і призначення нотаріусів у публічному управлінні [85, с. 169]. Інший науковець Н. В. Ільєва відносить нотаріусів до посадових осіб. На її думку, приватні й державні нотаріуси

здійснюють правозастосовну діяльність від імені держави та виконують функції представників влади, а тому є посадовими особами тощо [58, с. 154].

Щодо набуття нотаріусом статусу державного реєстратора, то кожен нотаріус автоматично стає державним реєстратором, а також автоматично втрачає вказаний статус у разі припинення нотаріальної діяльності [17, с. 76]. Тобто законодавством України не передбачені такі самі кваліфікаційні вимоги для набуття статусу державного реєстратора нотаріусом, як безпосередньо державному реєстратору, що перебуватиме в трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації.

Так, нотаріусом може бути громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш ніж шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш ніж три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Однією із складових адміністративно-правового статусу нотаріуса щодо відносин державної реєстрації також є сукупність його прав і обов'язків, які закріплені в нормативно-правових актах, що регулюють відносини, пов'язані з державною реєстрацією. Безпосередньо статус нотаріуса як державного реєстратора встановлюється нормами законів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» і не відрізняється від статусу інших державних реєстраторів щодо обсягу прав та обов'язків, а саме: прийняття документів, перевірки та розгляду документів, зокрема дотримання строків державної реєстрації, територіальності, відмови в проведенні державній реєстрації; розгляду документів і загалом порядку проведення реєстраційних дій в Єдиному та Державному реєстрах.

Також варто наголосити, що права, обов'язки нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та порядок їхнього виконання конкретизують у підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України, Кабінету Міністрів України. До таких нормативно-правових актів належить: Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 09.02.2016 № 359/5 [141], Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 [135].

Належне виконання повноважень і дотримання вимог чинного законодавства нотаріусами у сферах державної реєстрації сприятиме втіленню основних засад державної реєстрації, передбачених п. 3. Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», а саме: гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження; обов'язковість державної реєстрації прав у Державному реєстрі прав; одночасність учинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва та державної реєстрації прав; публічність державної реєстрації прав; внесення відомостей до Державного реєстру прав виключно на підставах і в порядку, визначених цим Законом; відкритість і доступність відомостей Державного реєстру прав [134], та п. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»: обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно цим Законом; державної реєстрації за заявницьким принципом; єдності методології державної реєстрації; об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; внесення відомостей до Єдиного державного

реєстру виключно на підставі та відповідно до цього Закону; відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру [136].

Наступним елементом адміністративно-правового статусу нотаріуса є юридична відповідальність. І. В. Святецька зауважує, що відповідальність нотаріуса за своєю сутністю є формою впливу держави на допущені порушення правових норм, на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи. Нотаріус відповідає за правомірність своїх дій не тільки перед особами, які звернулися за нотаріальною допомогою, але й перед суспільством загалом [155, с. 56].

Зі свого боку Закон України «Про нотаріат» здебільшого акцентує увагу на цивільно-правовій відповідальності. Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується повним обсягом (ст. 27).

Аналізуючи положення Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень», державні реєстратори, суб'єкти державної реєстрації прав за порушення законодавства у сфері державної реєстрації прав, зокрема за розголошення відомостей, одержаних ними в результаті проведення реєстраційних дій, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність у порядку, встановленому Законом [146].

Тобто нотаріус як суб'єкт державної реєстрації може бути притягнутий до цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Зі свого боку санкції за порушення у сфері нотаріальної діяльності не повинні стосуватися порушень щодо реєстраційної діяльності нотаріуса так само, як і зворотні санкції [17, с. 78].

Акцентуючи увагу на адміністративній відповідальності, Л. С. Ладіна розглядає адміністративну відповідальність приватного нотаріуса як гарантію та засіб забезпечення прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час учинення нотаріальних, реєстраційних дій, а також суспільних / державних інтересів – у процесі здійснення первинного фінансового моніторингу [88, с. 75].

Крім правосуб'єктності, прав та обов'язків, відповідальності, доцільно долучати до елементів адміністративно-правового статусу нотаріусів у відносинах щодо державної реєстрації такий елемент, як гарантії прав та обов'язків.

Так, під гарантіями розуміється підкріплена внаслідок держави система юридичних засобів та умов, що посилюють права уповноважених суб'єктів і обов'язки зобов'язаних суб'єктів правовідносин, які забезпечують їх реалізацію за допомогою особливої процедури (деталізація регулювання, надання регулюванню більшої юридичної сили) [81, с. 12]. М. В. Бондарєва зі свого боку пропонує під гарантіями нотаріальної діяльності розуміти правові засоби, які в сукупності забезпечують належну реалізацію наданих прав і виконання обов'язків усіма суб'єктами нотаріальних правовідносин [23, с. 79]. Варто наголосити, що стаття 8-1 Закону України «Про нотаріат» визначає гарантії саме нотаріальної діяльності, відповідно до якої держава гарантує та забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю й рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності.

Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, а саме вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які перебувають у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється й зумовлює відповідальність відповідно до законодавства.

Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом [146]. У відносинах державної реєстрації стаття 11 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачає таку гарантію, як: «Державний реєстратор самостійно приймає рішення за результатом розгляду заяв у сфері державної реєстрації прав» і «Втручання, крім випадків, передбачених цим Законом, будь-яких органів влади, їх посадових осіб, юридичних осіб, громадян та їх

об'єднань у діяльність державного реєстратора під час проведення реєстраційних дій забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із законом». У п. 10 ст. 6 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» передбачена аналогічна гарантія у відносинах державної реєстрації юридичних осіб: «Втручання будь-яких органів, їх посадових осіб, громадян, юридичних осіб та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, у діяльність державного реєстратора під час проведення реєстраційних дій, крім випадків, передбачених цим Законом, забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із законом» [136].

Тобто вважаємо, гарантії можуть визнаватися додатковим структурним елементом адміністративно-правового статусу нотаріуса. На нашу думку, гарантії діяльності нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації повинні чітко бути закріплені в законодавстві. Так, пропонуємо в статті 8-1 Закону України «Про нотаріат» закріпити гарантію нотаріуса під час виконання ним повноважень державного реєстратора та додати: *«Нотаріус як державний реєстратор самостійно та особисто ухвалює рішення про державну реєстрацію прав, їх обтяжень, юридичних, фізичних осіб-підприємців або відмови в таких державних реєстраціях, і будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків зумовлює відповідальність відповідно до законодавства».*

Висновки до розділу 1

1. Огляд наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса та його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації здійснено у такій логічній послідовності: а) встановлення складових та здійснення юридичної характеристики правового статусу нотаріуса загалом і адміністративно-правового, зокрема; б) юридичний зміст адміністративної процедури із

врахуванням генезису формування наукової думки; в) сутність та призначення процедур державної реєстрації, їх нормативне врегулювання.

Узагальнення існуючих наукових поглядів за виділеними трьома напрямками дозволяють зазначити, що адміністративно-правовий статус нотаріуса аналізувався, виходячи з визнання його участі у публічно-правових відносинах у зв'язку із наданням чинним законодавством права вчиняти владні юридично значимі дії, спрямовані на легалізацію правового положення певного суб'єкта, забезпечення законності набуття конституційно визначених прав. Поряд із цим, вчені підкреслюють наявність особливостей участі суб'єктів вчинення нотаріальних дій (не тільки нотаріусів) у відносинах різної правової природи. Проте, перспективним для подальших досліджень є погляд щодо визнання нотаріуса «публічною офіційною особою» (К. І. Федорова) у зв'язку із виконанням ним публічних функцій, у тому числі – надання реєстраційних адміністративних послуг.

Констатовано значну кількість наукових робіт, присвячених проблемі визначення сутності, розкриття змісту адміністративної процедури. При цьому серед науковців панують декілька підходів, які дозволяють здійснити теоретико-правову характеристику адміністративної процедури як складової адміністративного процесу (співвідношення між адміністративним процесом і адміністративною процедурою як між загальним і часткою), як процесуальної дії, як певного порядку вчинення юридично значимих цілеспрямованих дій. Перспективним і таким, який закріплено профільним Законом України «Про адміністративну процедуру» є підхід, який передбачає розкриття її змісту як порядку вирішення індивідуально-конкретної справи. Наявність такого нормативно закріплення не виключає необхідність подальшого розвитку наукової думки щодо сутності адміністративної процедури. І в цьому сенсі вдається доцільним і перспективним підхід, який передбачає «обслуговуючий» характер адміністративної процедури у зв'язку із спрямованістю на вирішення конкретних справ у сфері публічної управлінської діяльності.

Доведено доцільність систематизації ознак адміністративної процедури державної реєстрації, у межах якої виділено основні і предметні ознаки.

Аналіз наукових поглядів щодо сутності реєстрації також засвідчив їх плюралізм та багатоаспектність, що свідчить про складну правову природу державної реєстрації як правового явища і як правової процедури. Разом з тим, переконливими вбачаються наукові погляди, за якими доводиться адміністративно-правова природа та процедурна форма державної реєстрації. Такі погляди виходять зі змісту регулюючого впливу норми адміністративного права на реєстраційні відносини та нормативного визначення державної реєстрації у спеціальному законодавстві - законах України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

2. Сутність процедури державної реєстрації розкрито, виходячи з її призначення – забезпечення фіксації фактів, що дозволяє набути їм юридичне значення. Виділено п'ять стадій процедури державної реєстрації прав та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, виходячи з аналізу наукових поглядів та чинного законодавства.

3. Обґрунтовано поняття, виділено елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. Наголошено, що чинним законодавством України передбачена гарантія самостійності ухвалення рішень державними реєстраторами. Крім того, нотаріуси як державні реєстратори самостійно, незалежно ухвалюють рішення про державну реєстрацію прав, їх обтяжень, юридичних, фізичних осіб-підприємців або відмови в таких державних реєстраціях, що передбачає заборону втручання будь-яких органів влади, їхніх посадових осіб, юридичних осіб, громадян та їхніх об'єднань у діяльність нотаріуса як державного реєстратора. У зв'язку з цим до структури адміністративно-правового статусу нотаріуса уведено додатковий елемент – гарантії під час виконання повноважень державного реєстратора. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про нотаріат»,

спрямовані на врегулювання гарантій нотаріуса при виконанні ним повноважень державного реєстратора та наведено редакцію відповідного доповнення статті 8-1 зазначеного Закону.

Результати наукового аналізу, здійсненого у розділі 1, висвітлені у окремих публікаціях автора (Додаток А).

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА ТА ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НОТАРІУСА ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

2.1. Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації

На сьогодні нотаріус є кваліфікованим спеціалістом і важливим публічним суб'єктом, оскільки виконує делеговані державою функції, ефективно надає адміністративні послуги, зокрема послуги щодо реєстрації, та виступає ключовим суб'єктом у реалізації принципу законності. Передумовою участі нотаріуса в правовідносинах, зокрема, що стосуються державної реєстрації, є правосуб'єктність. Але до цього часу не визначені ключові елементи адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, які б у своїй сукупності дали змогу, охопити всі аспекти адміністративного статусу нотаріуса та його участі в адміністративно-правових відносинах.

Безпосередньо набуває актуальності дослідження адміністративної правосуб'єктності нотаріуса, що є важливим для чіткої реалізації нотаріусом повноважень, наявності чітких підстав для здійснення перевірок нотаріуса та притягнення його до відповідальності як суб'єкта державної реєстрації.

Поняття правосуб'єктності належить до визначальних у правовій доктрині. Оскільки на сьогодні є значна кількість концепцій щодо категорії «правосуб'єктність», розуміння цього поняття в певний спосіб ускладнюється.

Л. І. Лазор доводить, що правосуб'єктність – це юридична властивість, яка розвивається й відображає специфіку суспільних відносин, особливості соціально-економічної формації, визначає місце особи в суспільстві загалом та у сфері певної галузі права зокрема [89, с. 108]. Лише за наявності правосуб'єктності суб'єкт може бути учасником правовідносин [31, с. 158]. На

думку О. Зубрицької, правосуб'єктність є абстрагованою та визначальною особливістю конкретного учасника певних правовідносин, а її обов'язковими складовими елементами – правоздатність, дієздатність і деліктоздатність. Співвідношення правосуб'єктності та правового статусу потрібно розуміти як конкретне в загальному, а саме правосуб'єктність є комплексом прав, обов'язків і відповідальності конкретного учасника правовідносин. Тільки за наявності правосуб'єктності суб'єкт права стає учасником правовідносин. Крім того, правосуб'єктність пов'язує учасника з конкретною галуззю правовідносин [57, с. 100].

У науковій монографії за редакцією П. М. Рабіновича та інших науковців виділяються найпоширеніші три підходи до розуміння правосуб'єктності:

- 1) ототожнення правосуб'єктності та правоздатності;
- 2) правосуб'єктність як праводієздатність;
- 3) широке розуміння правосуб'єктності (внесення до змісту поняття «правосуб'єктність» трьох елементів: «правоздатність», «дієздатність» та «правовий статус» або «права й обов'язки з правового статусу» чи «права й обов'язки, надані законом» у різних комбінаціях) [104, с. 8]. Виводять так звану формулу правосуб'єктності: правосуб'єктність = (здатність мати + здатність здійснювати) × права й обов'язки [104, с. 16].

У теорії держави та права правосуб'єктність – це передбачена нормами права юридична властивість учасників правових відносин, яка складається з двох елементів: правоздатності та дієздатності. Правоздатність – це визнана державою загальна (абстрактна) можливість мати передбачені законом права й обов'язки, здатність бути їхнім носієм. Це не є фактична здатність реалізовувати права й обов'язки на практиці, це – принципова потенційна здатність суб'єкта мати їх (у цей момент або в майбутньому) [31, с. 158]. Але замало просто володіти правами та обов'язками. Важливо бути здатним свідомо здійснювати ці права, виконувати обов'язки, проводити потрібні для їхнього набуття дії з прийняттям на себе відповідальності за їхні наслідки. Така здатність називається дієздатністю, тобто юридичною здатністю громадянина

своїми власними діями набувати права й обов'язки, самостійно реалізовувати їх, нести відповідальність за свої дії та керувати своїми вчинками. Дієздатність передбачає здатність розпоряджатися правами та виконувати обов'язки. Наявність дієздатності свідчить про те, що громадянин здатний чинити дії, які породжують юридичні наслідки [31, с. 159]. Крім того, до елементів «правосуб'єктності» деякі науковці додають і деліктоздатність [67, с. 141–142]. Так, учена О. Ф. Скакун зазначає, що правосуб'єктність складають такі елементи: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність [158, с. 396–398]. Т. Є. Кагановська, Є. І. Григоренко вважають, що правоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки [60, с. 71]. Правосуб'єктність як властивість бути суб'єктом права не виникає стихійно [152, с. 60].

О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко правосуб'єктність розглядають як одну із обов'язкових юридичних передумов правовідносин, можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками. Структуру правосуб'єктності науковцями розглянуто як: 1) правоздатність; 2) дієздатність; 3) деліктоздатність як здатність відповідати за цивільні правопорушення; 4) осудність як умова притягнення до кримінальної відповідальності [163, с. 444–445].

В юридичній літературі адміністративну правосуб'єктність науковці також трактують по-різному.

Структура адміністративної правосуб'єктності визначається не тільки її елементами, а й характером взаємозв'язку між ними. Залежно від конкретного інституту розрізняють і види адміністративної правосуб'єктності. Однією із найважливіших ознак правосуб'єктності як правового феномена є неможливість самостійного її існування в правовому полі. Зв'язок правосуб'єктності із суб'єктом адміністративних правовідносин дає йому ознак учасника таких правовідносин [57, с. 100]. Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю значне коло учасників соціальних зв'язків, про що свідчить чимала кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб'єктів адміністративного

права більш складна, ніж системи суб'єктів будь-якої іншої галузі права [71, с. 100].

Так, на думку В. Б. Авер'янова, поняття адміністративної правосуб'єктності, містить два елементи:

1) здатність мати суб'єктивні права й обов'язки – адміністративна правоздатність;

2) здатність реалізовувати надані права й обов'язки – адміністративна дієздатність [5, с. 186].

У різних суб'єктів адміністративного права адміністративна дієздатність виникає по-різному: у фізичних осіб – з моменту народження, а в юридичних – з моменту створення. До її елементів належать: а) здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; б) реалізовувати належну їй компетенцію та ухвалювати правові акти управління; в) застосовувати заходи адміністративного примусу; г) визнавати, гарантувати та захищати права й свободи громадян; д) нести юридичну відповідальність за заподіяну шкоду [6, с. 67].

На відміну від адміністративної правоздатності, яка визначає потенційну здатність суб'єкта мати публічні права та юридичні обов'язки у сфері юридичного управління, адміністративна дієздатність – це здатність особи (громадянина) своїми діями набувати та здійснювати права, виконувати покладені обов'язки й нести юридичну відповідальність. Адміністративна правоздатність становить підґрунтя адміністративної дієздатності особи (громадянина), оскільки визначає умови, за яких реалізуються суб'єктивні публічні права й обов'язки. Поєднання адміністративної правоздатності та дієздатності створює умови, за яких суб'єкт адміністративного права стає учасником (стороною) адміністративно-правових відносин [8, с. 122–123].

Тобто прихильники адміністративного права основною ознакою суб'єктів виділяють правосуб'єктність, що охоплює правоздатність (наявність прав та обов'язків) і дієздатність (здатність реалізовувати права й обов'язки) [7, с. 136]. Зі свого боку деліктоздатність виділяють окремою, специфічною, але все ж

таки частиною дієздатності. Деліктоздатність – це здатність особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну її протиправними діями. Полягає вона в здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні дії та нести за них юридичну відповідальність [9, с. 114].

А. В. Денисова визначає те, що «адміністративно правосуб'єктні органи державної влади в адміністративних правовідносинах одночасно наділені адміністративно-правовою нормою мати та реалізувати свої права й обов'язки» [48, с. 147]. М. В. Костів визначає адміністративну правосуб'єктність як здатність мати права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність) і наявність суб'єктивних прав та обов'язків [75, с. 18] і вказує, що «адміністративна правосуб'єктність державних органів і об'єднань громадян виражається в компетенції їх органів, тобто в сукупності прав та обов'язків, що надаються їм для виконання відповідних функцій» [75, с. 14].

А. В. Чуб пропонує дефініцію адміністративної правосуб'єктності як юридично закріплений правовий стан суб'єкта, що потенційно дає змогу йому вступати в адміністративні правовідносини як носію певних прав та обов'язків. Водночас, що важливо, безпосередньо права та обов'язки, як випливає з дефініції, не є складовими частинами правосуб'єктності; її елементами є правоздатність, дієздатність і деліктоздатність як характеристики суб'єкта, які відображують його можливості мати права та обов'язки [175, с. 64–65]. На думку вченої Т. О. Мацелик, адміністративна правосуб'єктність, виявляється як здатність суб'єкта адміністративного права мати адміністративні права та нести відповідні обов'язки. Потенційна здатність мати права й обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права й обов'язки у цій сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління формують адміністративно-правовий статус

суб'єкта, а саме адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність, які є складовими адміністративної правосуб'єктності [95, с. 267]. Вона вважає, що адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права й обов'язки у сфері державного управління. Правоздатність з'являється з моменту виникнення суб'єкта. Якщо йдеться про фізичну особу, то з моменту народження громадянина; про юридичну – з моменту державної реєстрації підприємства, закладу, організації. Припиняється правоздатність з моменту зникнення суб'єкта. Адміністративна дієздатність – це здатність суб'єкта самостійно, свідомими діями реалізовувати надані йому права й виконувати покладені на нього обов'язки у сфері державного управління. Складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за порушення адміністративно-правових норм [95, с. 267]. На думку В. В. Богуцького та А. В. Богуцької, адміністративна правоздатність є потенційною можливістю брати участь в адміністративно-правових відносинах [19, с. 44].

Науковець Ю. П. Битяк разом із адміністративною правоздатністю й адміністративною правосуб'єктністю виокремлює адміністративну деліктоздатність, яка іноді розуміється як складова адміністративної дієздатності [4, с. 75]. Є. Ю. Колосовський вважає, що адміністративна деліктоздатність визначається як особлива юридична властивість або стан суб'єкта, що охоплює здатність (спроможність) взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок [69, с. 83].

Варто наголосити, що категорія «правосуб'єктність» на сьогодні застосовується в чинному законодавстві також. Так, у Кодексі адміністративного судочинства України закріплена категорія «Адміністративна процесуальна правосуб'єктність» (ст. 43). Що стосується категорії «адміністративної правосуб'єктності нотаріуса», яка безпосередньо пов'язана з предметом дослідження, то адміністративне законодавство не визначає норм, які розкривають це поняття.

Отже, виділяють такі групи поглядів щодо адміністративної правосуб'єктності, яка охоплює:

– правоздатність (наявність прав, обов'язків) і дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) (В. Б. Авер'янов, В. Галуцько);

– правоздатність (наявність прав, обов'язків), дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) та деліктоздатність (здатність взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок) (Є. Ю. Колосовський, А. В. Чуб);

– правоздатність, дієздатність, а складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність (Т. О. Мацелик).

Досліджуючи цю проблематику, потрібно також звернути увагу на особливості адміністративно-правових відносин у сфері регулювання нотаріальної діяльності. Так, О. В. Красногор у своєму науковому дослідженні «Адміністративно-правовий захист прав і законних інтересів нотаріусів в Україні» виділяє такі особливості адміністративно-правових відносин у сфері регулювання нотаріальної діяльності: 1) нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, які регулюють нотаріальну діяльність, виникають і здійснюються виключно на їхній основі; 2) основною їхньою метою є забезпечення прав і законних інтересів нотаріусів, інших осіб, які з ними пов'язані, та нормального функціонування публічних інститутів держави й громадянського суспільства; 3) вони врегульовують коло публічних відносин між публічною адміністрацією (насамперед Міністерством юстиції України та підпорядкованими йому органами) й об'єктами публічного управління (приватними та державними нотаріусами, а в деяких випадках – особами, які до них звертаються); 4) адміністративно-правові відносини є загалом управлінськими (владно-розпорядчими): у вузькому розумінні органи державного управління наділені владною компетенцією, а нотаріуси зобов'язані виконувати їхні законні вимоги; водночас в умовах широкого підходу сторони адміністративно-правових відносин завжди мають суб'єктивні права та несуть юридичні обов'язки, які взаємопов'язані між собою: кожному

суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої, і навпаки; 5) мають свідомо-вольовий характер, адже держава через видання відповідних адміністративно-правових норм виражає свою волю для нотаріусів і посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють своє волевиявлення, усвідомлюють значення своїх дій і можуть нести за них відповідальність; 6) адміністративно-правові відносини охороняє держава, яка сприяє здійсненню суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а в разі правопорушення притягує винну особу до адміністративної чи іншої юридичної відповідальності. Доходить висновку, що адміністративно-правові відносини у сфері нотаріальної діяльності є формою соціальної взаємодії публічної адміністрації (Міністерства юстиції України й підпорядкованих йому органів на місцях) та об'єктами публічного управління (приватними й державними нотаріусами, а в деяких випадках – особами, які до них звертаються), що виникають на підставі адміністративно-правових норм з метою забезпечення прав і законних інтересів нотаріусів, інших осіб, які з ними пов'язані, та нормального функціонування публічних інститутів держави й громадянського суспільства [78, с. 27–28].

Тобто адміністративна правосуб'єктність нотаріуса виражає його спеціальну рису, яка займає особливе місце в системі адміністративно-правових відносин, що дає нотаріусу змогу виступати учасником адміністративно-правових відносин і мати, відповідно, права та обов'язки.

С. Г. Стеценко зазначає про те, що самі органи нотаріату постають суб'єктами права, чия діяльність і призводить до формування певних суспільних відносин, що виникають у сфері захисту й охорони прав і законних інтересів їх самих [161, с. 83]. К. І. Чижмар, керуючись підходами сучасних теоретиків права, елементами правосуб'єктності нотаріату як недержавного інституту, наділеного повноваженнями державно-владного характеру, визначає правоздатність, дієздатність і деліктоздатність (остання часто додається до складу дієздатності). [174, с. 83]. Щодо нотаріуса як публічної особи, наділеної державою певною компетенцією з учинення нотаріальних дій, потрібно

вживати поняття «правосуб'єктність», а не «праводієздатність», застосування останнього некоректно, оскільки нотаріус наділяється державою не здатністю мати права й обов'язки, а конкретними правами та обов'язками, передбаченими законом (ст. 4, 5 Закону України «Про нотаріат») і спрямованими на виконання нотаріальної функції [174].

Правосуб'єктність – це ті вимоги, що пред'являють до особи, яка має намір отримати конкретний правовий статус. Саме специфіка статусу визначає особливості вимог до осіб, які мають намір отримати статус, тобто працювати в певній професії [29, с. 73].

Отже, адміністративну правосуб'єктність нотаріуса будемо розглядати як сукупність трьох елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. Ці елементи є самостійними, що становлять структуру правосуб'єктності.

Важливим елементом, який пов'язаний з адміністративною правосуб'єктністю нотаріуса, є адміністративна правоздатність нотаріуса, що відображає призначення нотаріуса на посаду й отримання ним статусу державного реєстратора, процедуру підбору на цю посаду.

Науковці В. В. Комаров та В. В. Баранкова зазначають, що стосовно нотаріуса встановлюються доволі високі вимоги і як до професійного юриста, і як до людини з погляду її особистих якостей. Такий підхід характерний для юридичних професій, представники яких виконують публічно-правові функції незалежно від того, належать вони до посадових осіб держави чи до осіб вільної юридичної професії [72, с. 52].

Насамперед Законом України «Про нотаріат» встановлені кваліфікаційні вимоги до осіб, які мають намір працювати нотаріусами. Аналогічно можна констатувати, що ці вимоги визначені до нотаріуса як державного реєстратора, так: нотаріусом може бути громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш ніж шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом

державної нотаріальної контори – не менш ніж три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною [148]. За наявності перелічених умов особа може набути правовий статус нотаріуса. Отже, згідно із законодавством України нотаріусом може бути громадянин України, який:

- має вищу юридичну освіту не нижче магістра;
- володіє державною мовою;
- має стаж роботи у сфері права не менш ніж шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш ніж три роки;
- склав кваліфікаційний іспит;
- отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Допуск осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату регулюється Порядком допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, що затверджений наказом Міністерства юстиції України від 28.07.2011 № 1905/5, та визначає процес складання особами кваліфікаційного іспиту у Вищій кваліфікаційній комісії нотаріату та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату.

Вища кваліфікаційна комісія нотаріату (далі – Комісія):

ухвалює рішення про допуск або відмову в допуску до складання кваліфікаційного іспиту;

проводить кваліфікаційний іспит;

на підставі результатів складеного кваліфікаційного іспиту ухвалює рішення про видачу (або відмову у видачі) Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

на підставі результатів складеного кваліфікаційного іспиту ухвалює рішення про підтвердження кваліфікації особою, приватна нотаріальна діяльність якої не здійснювалась упродовж трьох років після отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю і яка не працювала нотаріусом, консультантом державної нотаріальної контори чи помічником (консультантом) приватного нотаріуса, не була посадовою особою, яка здійснює керівництво та контроль за діяльністю нотаріату (далі – особа, яка складає кваліфікаційний іспит для підтвердження кваліфікації). Для складання кваліфікаційного іспиту використовується електронна система для проведення електронного анонімного тестування [117].

Як наголошувалось у підрозділі 1.3 розділу 1 цього наукового дослідження, законодавством не передбачені такі самі кваліфікаційні вимоги для набуття статусу державного реєстратора нотаріусом, як безпосередньо державному реєстратору, що перебуватиме в трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації. Тобто наявний принцип автоматичного набуття цього статусу. Так, з моменту набуття статусу нотаріуса він набуває одночасно статусу державного реєстратора. Тобто нотаріус як державний реєстратор здійснює реєстраційні повноваження, які передбачені законодавством, на підставі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату [146, ст. 11]. В. Я Киян, Ю. В Солошенко зазначають, що отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю уможливорює набуття посади нотаріуса або отримання реєстраційного посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності. Зазначене дає змогу свідчити про професійні правоздатність і дієздатність нотаріуса. Професійна правоздатність нотаріуса (право / можливість працювати нотаріусом) виникає з моменту отримання посвідчення на право зайняття нотаріальною діяльністю, тоді як професійна дієздатність виникає з моменту отримання посади на підставі наказу (для державних нотаріальних контор) або

реєстраційного посвідчення (для приватних нотаріусів) [28, с. 117].

Тобто особа, яка отримала свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, має можливість працювати в державних органах (нотаріальна контора, нотаріальний архів) або відкрити нотаріальну контору та займатися приватною нотаріальною практикою, й називається нотаріусом. Між державними та приватними нотаріусами є багато спільного, зокрема: назва професії (ст. 1 Закону України «Про нотаріат»); єдина правова основа діяльності нотаріату (ст. 2); державне регулювання нотаріальної діяльності (ст. 21); єдині вимоги до посади нотаріуса (ст. 3); права та обов'язки (статті 4–9); права вступу до професії (статті 10–11); однакові випадки анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю (ст. 12); компетенція державних і приватних нотаріусів та ін. [49, с. 115]. Варто також наголосити, що в Україні нині в переважній більшості діє приватний нотаріат, який належить за формою та змістом до вільного, незалежного нотаріату або ж, інакше кажучи, до нотаріату латинського типу. Поряд із ним діє ще нотаріат державний [52, с. 99]. На цьому етапі Україна на шляху реформи нотаріату. Так, проєкт Закону України від 10.06.2021 № 5644 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» передбачає скасування поділу нотаріусів на державних чи приватних.

Наступним елементом адміністративної правосуб'єктності нотаріуса є адміністративна дієздатність нотаріуса, що відображається в процедурі призначення на посаду державного нотаріуса, реєстрації приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса й отримання доступу до державних реєстрів.

Державні нотаріальні контори створюються та ліквідуються Міністерством юстиції України. Штати державних нотаріальних контор затверджують територіальні органи Міністерства юстиції України в межах встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності й фонду заробітної плати. Державна нотаріальна контора є юридичною особою, яка створюється та реєструється у встановленому законом порядку. Очолює

державну нотаріальну контору завідуючий, який призначається з-поміж осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Призначення на посади державного нотаріуса, завідуючого державною нотаріальною конторою та звільнення з таких посад здійснюють територіальні органи Міністерства юстиції України [146, ст. 17]. Міжрегіональні управління Міністерства юстиції України (далі – міжрегіональні управління) підпорядковуються Міністерству юстиції України та є його територіальними органами [139].

Отже, завідуючий, державний нотаріус нотаріальної контори призначаються, згідно з вимогами чинного трудового законодавства, з-поміж осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю [50, с. 111]. Щодо реєстрації приватної нотаріальної діяльності, то вона також провадиться відповідним територіальним органом Міністерства юстиції України. Особа, яка має намір зареєструвати приватну нотаріальну діяльність, подає до належного територіального органу Міністерства юстиції України заяву й акт про сертифікацію відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса, встановленим Законом України «Про нотаріат» умовам [115]. Реєстраційне посвідчення видається належним територіальним органом Міністерства юстиції України в семиденний строк після подання заяви (ст. 24 Закону України «Про нотаріат»).

Зі свого боку Державне підприємство «Національні інформаційні системи» укладає відповідні договори з державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами. Так, згідно з умовами Договору про надання послуг приватним нотаріусам (редакція від 29.06.2020), який розміщений на офіційному вебсайті Державного підприємства «Національні інформаційні системи», а саме відповідно до п. 3.1.3 «За умови проходження Нотаріусом / помічником Нотаріуса навчання роботі з Системами, надати Нотаріусу / помічнику Нотаріуса ідентифікатори доступу до Систем, відповідно до інформації, вказаної у замовленні, яке подається Нотаріусом до Підприємства за формою, наведеною в Додатку 2 до цього Договору, до відповідної філії

Підприємства за місцезнаходженням робочого місця Нотаріуса». Тобто після проходження нотаріусом навчання роботі з Державними та Єдиними реєстрами надається ідентифікатор доступу до цих реєстрів.

Варто зауважити, що із 6 липня по 4 вересня 2020 року державні реєстратори мали підключитися до засобу додаткової ідентифікації. З метою ефективного захисту майнових прав громадян і суб'єктів господарювання Мін'юстом було ухвалено рішення про обов'язкове підключення державних реєстраторів і нотаріусів до засобу додаткової ідентифікації користувача під час виконання реєстраційних дій у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [55]. Додаткові методи ідентифікації користувача в процесі виконання реєстраційних дій являють собою підписання рішення нотаріусом (державним реєстратором) з використанням додаткових засобів електронної ідентифікації:

1. Інформаційно-телекомунікаційної системи мобільної ідентифікації та кваліфікованого електронного підпису (Mobile ID). У цьому випадку кваліфікований електронний підпис зберігається на спеціальній SIM-карті.

2. Підтвердження рішення за допомогою додаткового методу ідентифікації користувача з використанням одноразового паролю. Цей функціонал подібний до використання одноразового паролю в банківських системах, але більш захищений, оскільки відсутня потреба в пересиланні паролю.

Такі оновлення посилять рівень безпеки даних Державного реєстру прав завдяки зменшенню можливості зловживань під час проведення реєстраційних дій у разі несанкціонованого доступу до робочого місця нотаріуса (державного реєстратора) [56]. Зі свого боку 12.12.2020 набув чинності наказ Міністерства юстиції України від 02.12.2020 № 4186/5 «Про внесення змін до Порядку забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 3 грудня 2020 р. за № 1208/35491 щодо обов'язкового підключення державних реєстраторів до засобу додаткової

ідентифікації користувача в процесі виконання реєстраційних дій у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР). Відповідне рішення було ухвалене з метою ефективного захисту корпоративних прав і посилення безпеки даних цього реєстру. Засіб додаткової ідентифікації користувача, зокрема, передбачає, що на фінальному етапі проведення реєстраційної дії державний реєстратор або нотаріус за допомогою одноразового тимчасового паролю, який надходить йому на мобільний телефон, підтверджує, що саме він проводить таку дію [101].

Згідно з наказом Міністерства юстиції України від 25.06.2015 № 1059/5 «Деякі питання щодо визначення адміністратора Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України» державне підприємство «Національні інформаційні системи» визначене адміністратором Єдиних і Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України.

Адміністратор Єдиних і Державних реєстрів здійснює заходи зі створення, впровадження та супроводження програмного забезпечення реєстрів, відповідає за їхні технічне й технологічне забезпечення, збереження та захист даних, здійснює технічні та технологічні заходи з надання, блокування й анулювання доступу до цих реєстрів, а також інші заходи (дії), передбачені законодавством. У межах адміністрування Єдиних і Державних реєстрів адміністратор Єдиних і Державних реєстрів здійснює заходи зі створення, впровадження та супроводження, інформаційного та технічного обслуговування, модернізації вебресурсів і вебсервісів Міністерства юстиції України, надає у випадках, визначених законодавством, послуги у сфері функціонування Єдиних і Державних реєстрів, здійснює технічне та технологічне супроводження інформаційної взаємодії Міністерства юстиції України й адміністратора Єдиних і Державних реєстрів з метою оперативного вирішення питань, які стосуються функціонування реєстрів [103].

Порядок забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних і Державних реєстрів, створення та забезпечення

функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України, що затверджений наказом Міністерства юстиції України від 15.12.2015 № 2586/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 3 лютого 2020 року № 340/5), визначає процедуру забезпечення доступу до Єдиних і Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України (далі – реєстри), особам, уповноваженим, відповідно до законодавства, на здійснення реєстраційних дій у відповідних реєстрах, зокрема щодо прийняття та видачі документів (далі – користувачі), за допомогою надання ідентифікаторів доступу, припинення доступу до реєстрів, а також порядок тимчасового блокування й анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та/або Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань. Доступ до реєстрів надається користувачу на безоплатній основі на підставі договору, укладеного згідно із загальними засадами цивільного законодавства. У разі якщо користувачем є державний нотаріус, договір укладається між державною нотаріальною конторою, в якій працює такий користувач, та адміністратором реєстрів. У разі якщо користувачем є приватний нотаріус, його помічник, приватний виконавець, його помічник чи відповідальна особа, договір укладається між приватним нотаріусом, приватним виконавцем та адміністратором реєстрів [119].

Доступ користувача до Державного реєстру прав на підставі договору здійснюється виключно за умови використання таким користувачем кваліфікованого електронного підпису. Для створення кваліфікованого електронного підпису використовують виключно засоби кваліфікованого електронного підпису, які мають вбудовані апаратно-програмні засоби, що забезпечують захист записаних на них даних від несанкціонованого доступу, безпосереднього ознайомлення із значенням параметрів особистих ключів та їхнім копіювання [118].

Отже, нотаріус як державний реєстратор здійснює свої повноваження за допомогою безпосереднього доступу до Єдиних і Державних реєстрів, який надається:

- 1) після проходження нотаріусом навчання роботі з Єдиними та Державними реєстрами;
- 2) укладення договору з Державним підприємством «Національні інформаційні системи»;
- 3) отримання ідентифікатора доступу до реєстрів;
- 4) отримання кваліфікованого електронного підпису.

Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації як правове поняття відображає здатність нотаріуса мати права та обов'язки, а також володіти конкретними правами й обов'язками, що безпосередньо впливають із нормативно-правових актів, а також здатність нести самостійну відповідальність за порушення або невиконання своїх обов'язків.

Нотаріус здійснює реєстраційні дії не тільки, що пов'язані із вчиненням нотаріальних дій, а й проводить державну реєстрацію, яка не належить до вчинення нотаріальної дії. Крім того, державна реєстрація прав, їх обтяжень у результаті вчинення нотаріальної дії проводиться одночасно з її вчиненням відповідно до статті 15 Закону України № 1952-IV. Тобто нотаріальне посвідчення та реєстрація речового права здійснюються в один день, що дає змогу забезпечити належний рівень захисту гарантованих Конституцією України речових прав фізичних та юридичних осіб на нерухоме майно. У такий спосіб мінімізується кількість інстанцій, отримання інформації від яких потрібно для вчинення нотаріальних дій, та впроваджується принцип «єдиного вікна», коли нотаріус сам здійснює роботу з Державним реєстром речових прав на нерухоме майно за допомогою отримання потрібних відомостей для вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном та одночасним здійсненням процедури державної реєстрації речового права, що виникло внаслідок

посвідчення правочинів чи видачею свідоцтва про право на спадщину, предметом яких є нерухоме майно [106, с. 9].

Згідно із ч. 2 ст. 6 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» державний реєстратор: 1) приймає документи; 1⁻¹) встановлює черговість розгляду поданих документів для державної реєстрації; 2) перевіряє наявність у Єдиному державному реєстрі заборони вчинення реєстраційних дій; 3) перевіряє документи на наявність підстав для відмови в державній реєстрації; 3⁻¹) під час проведення реєстраційних дій у випадках, передбачених цим Законом, обов'язково використовує відомості реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, держателем (розпорядником, володільцем, адміністратором) яких є державні органи, через безпосередній доступ до них, зокрема відомості, що містять персональні дані особи, а також використовує відомості, отримані в порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів; 3⁻²) перевіряє дійсність довіреності, нотаріально посвідченої відповідно до законодавства України, за допомогою Єдиного реєстру довіреностей; 3⁻³) перевіряє використання спеціальних бланків нотаріальних документів, на яких викладені документи, що подаються для здійснення реєстраційних дій, за допомогою Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів; 4) проводить реєстраційну дію (зокрема, з урахуванням принципу мовчазної згоди) за відсутності підстав для відмови в державній реєстрації через внесення запису до Єдиного державного реєстру; 5) веде Єдиний державний реєстр; 6) веде реєстраційні справи; 6⁻¹) надає в установленому порядку й у випадках, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», інформацію органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю; 7) здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Вказані вище повноваження визнаються спільними як для державних реєстраторів, так і для нотаріуса. Отже, на основі аналізу чинного

законодавства можемо виділити дві групи прав і обов'язків державного реєстратора, які пов'язані з:

- 1) проведенням державної реєстрації;
- 2) зберіганням реєстраційних справ.

Під час проведення нотаріусами державної реєстрації речових прав та їх обтяжень у результаті вчинення нотаріальних дій реєстраційна справа формується в електронній формі (ч. 2 п. 1 ст. 17 Закону України «Про виконавче провадження»). Реєстраційна справа в паперовій формі формується державним реєстратором, яким здійснено зазначені дії, після:

відкриття розділу на об'єкт нерухомого майна в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав) і внесення до нього відповідних відомостей;

внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр) запису про державну реєстрацію створення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, державну реєстрацію фізичної особи підприємцем, державну реєстрацію внесення відомостей про юридичну особу та фізичну особу-підприємця на підставі документів, поданих у паперовій формі. У разі проведення зазначених реєстраційних дій на підставі документів, поданих в електронній формі, реєстраційна справа в паперовій формі формується після першої реєстраційної дії, яка проведена на підставі документів, поданих у паперовій формі [120]. Повноваження щодо формування реєстраційної справи, яка не пов'язана із вчиненням нотаріальної дії, стосуються нотаріуса також.

Отже, нотаріусу делегують повноваження та функції держави, пов'язані з легітимацією правового статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця, прав на нерухоме, рухоме майно, їх обтяжень. Повноваження нотаріусів у сфері державної реєстрації надалі будуть розширюватися. Так, проєкт Закону України від 15 лютого 2022 року № 5644 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності»

пропонує викласти ст. 1 Закону України «Про нотаріат» [146] у такій редакції: «Нотаріат в Україні – це публічно-правовий інститут, який забезпечує реалізацію та здійснює захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб за допомогою посвідчення прав і фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших передбачених законодавством нотаріальних дій від імені держави. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, а у випадках, встановлених цим Законом, – на уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування, посадових осіб дипломатичних представництв і консульських установ України. На нотаріусів законодавством може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності». Згідно із цим законопроектом нотаріусам пропонується надати повноваження із реєстрації шлюбу.

Отже, з метою законодавчого закріплення адміністративного статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації пропонуємо викласти пункт 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат» [146] у такій редакції: *«Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, а також вчиняє відмінні від нотаріальних реєстраційні дії з метою офіційного засвідчення та підтвердження від імені держави фактів»*.

Зі свого боку нотаріус як державний реєстратор здійснює реєстрацію юридичних осіб. Аналізуючи норми законодавства, можемо спостерігати проведення реєстрації нотаріусом юридичних осіб різної організаційно-правової форми, наприклад акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, приватних підприємств, благодійних організацій, об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, асоціацій, фермерських господарств, крім тих, що проводяться іншими суб'єктами державної реєстрації. Так, суб'єктом державної реєстрації виступає також:

1) Міністерство юстиції України – в разі державної реєстрації політичних партій, всеукраїнських професійних спілок, їхніх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців; відокремлених підрозділів іноземних неурядових організацій, представництв, філій іноземних благодійних організацій, постійно діючих третейських судів, засновниками яких є всеукраїнські громадські організації, всеукраїнських творчих спілок, символіки громадських формувань, відомостей про дату початку обліку / дату припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів (далі – облікова система часток) і пов'язаних із цим змін згідно з вимогами закону;

2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації – у разі державної реєстрації юридичних осіб – релігійних організацій;

3) територіальні органи Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ і Севастополь – у разі державної реєстрації первинних, місцевих, обласних, регіональних і республіканських професійних спілок, їхніх організацій та об'єднань, структурних утворень політичних партій, регіональних (місцевих) творчих спілок, територіальних осередків всеукраїнських творчих спілок, місцевих, обласних, республіканських Автономної Республіки Крим, Київської та Севастопольської міських організацій роботодавців та їхніх об'єднань, постійно діючих третейських судів, громадських об'єднань, їхніх відокремлених підрозділів, громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи, підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання.

На нашу думку, доцільно законодавчо розширити повноваження приватних нотаріусів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, зокрема надати можливість реєструвати політичні партії та інші громадські формування, громадські об'єднання, що дасть змогу зменшити корупцію,

державні видатки на утримання державних реєстраторів і сприятиме економії бюджетних коштів. Це зумовлено такими чинниками:

відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців регулюються одними нормативно-правовими актами;

єдиною базою – Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань;

чітким контролем за дотриманням норм законодавства у сфері державної реєстрації;

наявністю практичних навиків нотаріусів з проведенням державної реєстрації юридичних осіб;

репутаційними ризиками нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації;

адміністративним оскарженням реєстраційних дій (Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції України).

Так, позитивним є законопроект № 8084 щодо легалізації процедури реєстрації громадських організацій, за яким передбачено передачу функцій з державної реєстрації громадських організацій нотаріусам.

Нотаріальна діяльність приватного нотаріуса може бути зупинена на час дії обставин, передбачених законом. Варто погодитись із В. Бірюковим, що чинне законодавство не містить положень, які б обмежували здійснення реєстраційної діяльності в разі зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса. Адже навіть за вказаних обставин (зупинення нотаріальної діяльності) нотаріус залишається державним реєстратором Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань, виконуючи функції державного реєстратора без вчинення нотаріальних дій (за винятком нотаріальних дій, передбачених ст. 292 Закону України «Про нотаріат»). Отже, чинне законодавство не містить жодних правових підстав

обмежувати нотаріуса в можливості здійснення реєстраційних дій лише на підставі зупинення нотаріальної діяльності [17, с. 77].

Публічно-правовий характер діяльності нотаріуса закріплюється в законодавстві України, яке передбачає регулювання та контроль державою нотаріальної діяльності, у сфері державної реєстрації прав, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців.

Так, Міністерство юстиції України та його територіальні органи наділені компетенцією здійснювати контроль організації та діяльності нотаріусів [146, ст. 2¹], а також Мін'юст проводить контроль за діяльністю у сфері державної реєстрації прав, зокрема за допомогою проведення моніторингу реєстраційних дій відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», та ухвалює обов'язкові до виконання рішення, передбачені цим Законом (п. 5 ст. 7). Міністерство юстиції України є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) (далі – виконання рішень), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Київ, реєстрації статутів Національної академії наук і національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань і пробації, з питань утримання військовополонених, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи й діловодства та створення й функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції [114], затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228.

Отже, діяльність нотаріусів не тільки під час вчинення нотаріальних дій, а й у процесі здійснення реєстраційних дій регулюється органами державної влади, як-от Міністерством юстиції України та міжрегіональними управліннями Міністерства юстиції України.

Наступним елементом, який пов'язаний з адміністративною правосуб'єктністю нотаріуса, є деліктоздатність нотаріуса, яка відображає порядок притягнення його до юридичної відповідальності. Юридичну відповідальність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації детально розглянемо в наступному підрозділі нашої наукової роботи.

Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса зумовлена такими ознаками:

наявністю в особи, яка має намір отримати право на зайняття нотаріальною діяльністю відповідного рівня компетентності, навичок;

наділення державою нотаріуса правами й обов'язками,

можливістю відповідати за дії та вчинки.

Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації містить у собі такі елементи: правоздатність, дієздатність і деліктоздатність.

2.2. Юридична відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації

Згідно з чинним національним законодавством нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, які мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Відповідно, метою діяльності нотаріуса є забезпечення ефективної системи захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що досягається за допомогою

вчинення нотаріальних дій відповідно до заяв фізичних та юридичних осіб, які обрали нотаріальну форму реєстрації правовідносин з метою запобігання можливим ризикам. Відповідно, нотаріальна послуга, яка надається фізичним та юридичним особам, є особливою формою захисту їхніх прав і законних інтересів від можливих негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок вчинення ними певних юридично значущих дій [146].

Професійна діяльність нотаріусів має публічно-правовий характер, оскільки нотаріальні дії вчиняються ними від імені держави та стосуються різних сфер суспільного життя (майна, особистого життя особи, честі й гідності, матеріального стану тощо). Крім того, нотаріус як уповноважена державою особа на виконання обов'язків у сфері державної реєстрації викликає особливу довіру в очах суспільства.

З цих підстав використання нотаріусом професійних повноважень з порушенням законодавства в процесі виконання обов'язків у сфері державної реєстрації може завдати значної шкоди відповідним суспільним відносинам. Саме тому до рівня професійної підготовки нотаріусів висуваються високі вимоги. Нотаріуси повинні виконувати свої обов'язки у сфері державної реєстрації, передбачені Законом України «Про нотаріат», сумлінно й відповідно до норм матеріального та процесуального права.

Але здійснення такої діяльності неможливе без забезпечення належного контролю за нею, який реалізується за допомогою норм інституту юридичної відповідальності. У разі неналежного виконання нотаріусами своїх обов'язків у сфері державної реєстрації вони можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності.

Дослідження питання юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації доцільно почати з розуміння категорії «юридична відповідальність». З огляду на відсутність уніфікованого підходу в теорії права до цієї категорії варто розглянути як ретроспективну, так й проспективну концепцію відповідальності.

Окремі автори ретроспективну відповідальність розглядають як тимчасову та примусову, а проспективну – як «постійну, добровільну й глибоко усвідомлену відповідальність особи за свою поведінку в теперішньому та майбутньому за належне виконання своїх юридичних обов'язків» [16, с. 87]. Щодо нотаріальної діяльності, відповідальність нотаріуса усвідомлюється як чітке розуміння та виконання вимог чинного законодавства під час реалізації своїх повноважень.

На підставі наведеного доцільно вказати, що юридичною відповідальністю нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації є сукупність передбачених законом примусових обмежень і визнання нотаріусом втрат особистого, організаційного та майнового характеру за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації.

Зазначимо характерні ознаки юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації: 1) виражається як вид державного примусу, що застосовується до нотаріуса; 2) підставою є протиправні дії під час виконання обов'язків у сфері державної реєстрації; 3) функціонує через застосування до нотаріуса певних негативних заходів у разі вчинення ним правопорушення під час виконання свої обов'язків у сфері державної реєстрації.

У цьому контексті доцільно вказати, що ретроспективна відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації відтворена, зокрема, в ст. 8, 21, 27 Закону України «Про нотаріат», а проспективна – в ч. 2 ст. 6 цього Закону [146]. Юридична відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації як структурний елемент його правового статусу полягає не тільки в застосуванні до нотаріуса відповідних примусових заходів за вже вчинене правопорушення у сфері державної реєстрації (ретроспективний аспект), а й в усвідомленні ним своєї відповідальності за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації (проспективний аспект).

Доцільно зазначити, що складовими частинами юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації є її види, зокрема: дисциплінарна, адміністративна, цивільна, кримінальна. Проте окремі автори вказують на такий різновид, як професійна відповідальність [87, с. 146–147]. Розглянемо згадані різновиди більш детально.

Щодо притягнення нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації до дисциплінарної (професійної) відповідальності, окремі дослідники доводять, що до неї притягнути неможливо, адже відсутня ознака трудових правовідносин, тож за державну реєстрацію нотаріус не понесе адміністративну відповідальність [99].

Утім деякі вчені вказують, що «дисциплінарним проступком нотаріуса має вважатися невиконання або порушення нотаріусом обов'язків, установлених законодавством, або перевищення своїх повноважень, як-от: учинення нотаріальних дій, які не відповідають законодавству; заняття підприємницькою й іншою діяльністю, крім наукової, творчої та викладацької; надання посередницьких послуг під час нотаріального оформлення договорів; порушення таємниці вчинення нотаріальних дій як особисто нотаріусом, так і особами, які працюють у нотаріальній конторі; вчинення нотаріальної дії на своє ім'я та від свого імені, на ім'я або від імені своїх чоловіків, їхніх і своїх родичів (батьки, діти, онуки); порушення загальноприйнятих норм етики, грубе ставлення до клієнтів; учинення нотаріальних дій поза межами нотаріального округу; ненадання або несвоєчасне надання необхідної інформації або даних за запитом податкових, судових і слідчих органів тощо» [87, с. 149].

Варто вказати, що в разі виявлення порушень, у процесі розгляду скарг у сфері державної реєстрації, вчинених нотаріусом під час проведення державної реєстрації, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату при Міністерстві юстиції України може здійснити подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Водночас нотаріус як особа, яка перебуває в трудових відносинах із територіальним управлінням юстиції, несе

відповідальність у порядку, встановленому Кодексом законів про працю України, в разі вчинення протиправних дій.

У контексті наведеного доцільно згадати постанову Верховного Суду від 22 січня 2021 року у справі № 420/4262/19 [125], де Судом вказано, що юридична відповідальність охоплює чотири основних види: кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову. Кожний із наведених видів може бути застосований до приватного нотаріуса в разі порушення, недотримання чи невиконання ним своїх професійних обов'язків, правил і зобов'язань, передбачених законами України, іншими нормативно-правовими актами. У кожному випадку відповідальність нотаріуса обумовлена його правовим статусом.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про нотаріат» шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується повним обсягом.

Зміст наведеної статті відображає тільки один з видів юридичної відповідальності, а саме цивільно-правову, що настає за фактом завдання нотаріусом шкоди. Водночас не вказується на можливість притягнення нотаріуса до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

У положеннях Закону України «Про нотаріат» встановлено можливість анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зупинення нотаріальної діяльності, а також її припинення. Підставами застосування кожної з наведених процесуальних дій може серед іншого бути вчинення нотаріусом певних порушень під час здійснення нотаріальної діяльності.

Варто зазначити, що сутність анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зупинення й припинення нотаріальної діяльності під час застосування їх у разі виявлення відповідних порушень з боку нотаріуса пов'язана з обмеженням права нотаріуса займатися нотаріальною діяльністю на певний строк або без визначення строку (в разі

зупинення чи припинення діяльності), а також на позбавлення такого права (в разі анулювання свідоцтва). Отже, нотаріус, який вчинив певне порушення, зазнає відповідних втрат, а саме обмежується в можливості здійснювати нотаріальну діяльність або позбавляється цього взагалі. Це дає змогу зробити висновок, що зазначені положення закону є санкціями за правопорушення, а їхнє застосування означає несення нотаріусом юридичної відповідальності.

Такий захід відповідальності, як позбавлення певного права, передбачений у кримінальній, адміністративній і дисциплінарній відповідальності.

Враховуючи, що зазначені заходи (анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зупинення й припинення нотаріальної діяльності) не належать до заходів кримінальної або адміністративної відповідальності, оскільки не передбачені відповідними законами, тому всі перелічені заходи належать до дисциплінарних стягнень.

Однак, враховуючи сутність дисциплінарної відповідальності, можна дійти висновку, що обов'язковою умовою для її застосування є наявність трудової підлеглості в рамках трудових відносин. Водночас нотаріус не перебуває у відносинах трудової підлеглості з Міністерством юстиції України та не є працівником міністерства, не входить до його штату, а також до штату управління юстиції тощо. Приватний нотаріус здійснює незалежну професійну діяльність.

Відповідно до статті 2¹ Закону України «Про нотаріат» державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення й припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату,

проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового й технічного характеру, які непов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їхнє надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів.

Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України та його територіальними органами.

З наведеного випливає, що взаємовідносини Міністерства юстиції України й нотаріуса не є трудовими відносинами, хоча певний правовий зв'язок між ними все ж таки існує (зокрема, свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України). І хоча нотаріус не перебуває в трудових відносинах безпосередньо з Міністерством юстиції України, останнє є органом, уповноваженим накладати на нотаріуса дисциплінарні стягнення.

Отже, Верховний Суд дійшов висновку про те, що анулювання свідоцтва, зупинення та припинення нотаріальної діяльності є видами саме дисциплінарного стягнення й належать до заходів дисциплінарної відповідальності нотаріуса [125].

Дисциплінарна відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації має характер адміністративної, оскільки природньо інтегрується в адміністративно-правові відносини, які утворюються між контролюючим органом публічного адміністрування та нотаріусом.

На сучасному етапі розвитку національного законодавства не існує єдиного документа, який визначає порядок притягнення нотаріуса до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації [99]. Саме тому нотаріуси притягуються до

дисциплінарної відповідальності на тих самих підставах, що й інші суб'єкти у сфері державної реєстрації, але різними є види стягнень.

Водночас Верховний Суд вказав, що «шкода, завдана державним реєстратором фізичній чи юридичній особі під час виконання своїх обов'язків, підлягає відшкодуванню на підставі судового рішення, що набрало законної сили, у порядку, встановленому законом.

У статті 166¹¹ КУпАП визначено підстави притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, а саме:

1) за порушення строків для проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи-підприємця або громадського формування;

2) за вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації;

3) за порушення порядку пересилання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців поштовими відправленнями;

4) за порушення порядку зберігання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Комісія складає протокол про адміністративне правопорушення та направляє його до суду. Якщо судом під час розгляду справи встановлено вчинення адміністративного правопорушення, то за результатами розгляду справи виноситься постанова про накладення адміністративного стягнення як штраф.

Враховуючи наведене, а також проаналізувавши зазначені норми законодавства, Верховний Суд дійшов висновку про те, що такий захід відповідальності як тимчасове блокування доступу державного реєстратора-приватного нотаріуса до Державного реєстру прав є видом дисциплінарного стягнення і також належить до заходів дисциплінарної відповідальності нотаріуса» [125].

Щодо адміністративної відповідальності, варто вказати, що в статті 166¹¹ КУпАП визначено підстави притягнення до адміністративної відповідальності в разі порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб,

фізичних осіб-підприємців і громадських формувань. Відповідно до цієї норми порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації, вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації, а також інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи-підприємця або громадського формування зумовлюють накладення штрафу на посадових осіб від 400 до 600 НМДГ. Згідно із ст. 166²³ КУпАП порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень зумовлюють накладення штрафу від 400 (6 800 грн) до 600 НМДГ, а повторне впродовж року – від 500 до 1 000 НМДГ. Крім того, статтею 163⁹ КУпАП передбачена адміністративна відповідальність за незаконне використання інсайдерської інформації включно із переліком осіб, які можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за це порушення, до яких належать і нотаріуси. А також розділом 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» КУпАП установлені порушення, які пов'язані з проявами корупційних дій, де також визначені нотаріуси як можливі учасники таких порушень [66].

Аналіз чинного законодавства вказує, що законодавство про нотаріат не передбачає притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності, що, безумовно, потребує законодавчого унормування. Наразі доцільно вказати, що адміністративну відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації можна визнати як гарантію та засіб забезпечення прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час учинення нотаріальних реєстраційних дій під час здійснення своїх повноважень у сфері державної реєстрації.

Розглядаючи цивільно-правову відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації, варто зазначити, що цей різновид юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації є особливо актуальною в сучасних умовах, оскільки пов'язана з відшкодуванням фізичним та юридичним особам

повним обсягом майнової шкоди, завданої протиправними діями (бездіяльністю) нотаріуса в процесі виконання обов'язків у сфері державної реєстрації. Принцип повної майнової відповідальності нотаріусів є одним із основоположних принципів їхньої професійної діяльності.

Звичайно, в процесі професійної діяльності будь-яка людина може допускати професійні помилки, які спричиняють негативні наслідки (збитки). Саме цим зумовлено підхід окремих дослідників, який обґрунтовує існування професійної відповідальності нотаріуса, які для характеристики відповідальності нотаріуса за шкоду, завдану клієнту в процесі здійснення своєї професійної діяльності у сфері державної реєстрації, вживають поняття «цивільно-правова відповідальність нотаріуса». Власне, вчені вказують, що «застосування терміна «цивільно-правова відповідальність» у зазначеному контексті є не зовсім доречним, оскільки йдеться про відповідальність нотаріуса під час здійснення ним професійної, тобто нотаріальної, діяльності. Як різновид цивільно-правової відповідальності, професійна відповідальність ґрунтується на положеннях цивільного права та дистанціюється від адміністративної, трудової, кримінальної й інших видів відповідальності» [87].

З огляду на те, що професійна відповідальність є різновидом цивільно-правової відповідальності, їй притаманні всі ознаки останньої, а саме: державний примус, суспільний осуд, негативні наслідки для правопорушника, майновий характер, додатковість обтяження, відповідальність юридично рівних суб'єктів один перед одним, компенсаційний характер [170, с. 269–270]. Професійна відповідальність нотаріуса у сфері державної реєстрації – це застосування до особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність у сфері державної реєстрації під час завдання нею шкоди третім особам унаслідок невиконання або неналежного виконання своїх професійних обов'язків у сфері державної реєстрації, заходів державного примусу в разі санкцій (додаткові обтяження), спрямованих на відновлення порушених прав та інтересів третіх осіб. Професійна відповідальність нерозривно пов'язана із професійними ризиками, які виникають під час здійснення приватним нотаріусом професійної

діяльності [87]. На нашу думку, ст. 27 Закону України «Про нотаріат» вказує, що умовами настання професійної відповідальності нотаріуса є протиправність діяння, шкода для клієнта та/або третіх осіб і причинний зв'язок незалежно від вини (зокрема, і за її відсутності).

Підставами цивільно-правової відповідальності нотаріуса є: завдання майнової шкоди, протиправність поведінки (дія чи бездіяльність), вина, причинний зв'язок між збитком і протиправною поведінкою [99]. Отже, тільки в разі виникнення негативних наслідків можна свідчити про виникнення цивільної відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність нотаріуса залежить від правового статусу та визначається положеннями Закону України «Про нотаріат» [146] та наказу Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5 «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» [145]. Поділ нотаріусів на види визначається не характером їхніх обов'язків, а особливостями внутрішньої організації та фінансового забезпечення нотаріальної діяльності [73, с. 84]. Зазначений наказ закріплює загальні стандарти професійної етики нотаріуса, морально-етичні засади нотаріальної діяльності та професійно-етичні правила поведінки у відносинах з колегами, Нотаріальною палатою України, державними органами, установами, організаціями, фізичними та юридичними особами.

Відповідно, в своїй роботі нотаріус повинен утримуватися від дій у сфері реєстраційної діяльності, які можуть бути використані для заподіяння шкоди професійній діяльності нотаріуса або підриву довіри та престижу професії в суспільстві. Нотаріус несе не тільки юридичну відповідальність перед державою за виконання покладених на нього публічних повноважень, а й морально відповідальний перед суспільством за свої дії у сфері реєстраційної діяльності.

Сама присяга нотаріуса, яка вимовляється особами, яким вперше надано право займатися нотаріальною діяльністю, свідчить, що особа присягає виконувати обов'язки нотаріуса у сфері реєстраційної діяльності чесно й

сумлінно, відповідно до закону та совісті, поважати права й законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди дотримуватися чистоти високого чину нотаріуса. Тому нотаріус несе відповідальність за законність своїх дій у сфері реєстраційної діяльності не лише перед особами, які звернулися за послугами, а й перед суспільством загалом.

Виходимо з того, що відповідальність нотаріуса у сфері реєстраційної діяльності за своєю сутністю є формою впливу держави на порушення правових норм, на посягання на суспільні інтереси, на права фізичних осіб. [155, с. 56].

Варто зазначити, що цивільно-правова відповідальність нотаріуса у сфері реєстраційної діяльності окремо не врегульована в Законі України «Про нотаріат». Норми цього Закону хоч і згадують питання про відповідальність, але не розкривають причин її виникнення. Також виникають питання щодо визначення її обсягу.

Держава несе відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків державними нотаріусами [146, ст. 21]. Зокрема, шкода, завдана їхніми діями у сфері реєстраційної діяльності, має бути відшкодована за рахунок коштів державного бюджету. Відповідно до частини першої статті 1172 Цивільного кодексу України юридична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [173]. Якщо за звичайних державних реєстраторів відшкодування здійснюється державою, то, згідно з ч. 2 ст. 28 Закону України «Про нотаріат», держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса, під час здійснення ним нотаріальної діяльності функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно. Отже, як бачимо, дещо інша ситуація з приватно практикуючими нотаріусами, які, на відміну від нотаріусів, що працюють у державних нотаріальних конторах, несуть повну майнову відповідальність перед фізичними та юридичними особами (ст. 27), а також у

разі оскарження вчинення нотаріальних дій або відмови від їхнього вчинення (ст. 50) [146].

Шкода, завдана внаслідок протиправних дій або недбалості приватного нотаріуса у сфері реєстраційної діяльності, відшкодовується за рахунок страхового платежу відповідно до укладених нотаріусами договорів страхування цивільної відповідальності (ст. 28 Закону України «Про нотаріат»). Якщо ця сума недостатня, то компенсація зазвичай здійснюється за рахунок особистих коштів нотаріуса. Так, згідно зі ст. 1194 ЦК України особа, яка застрахувала свою цивільно-правову відповідальність, у разі недостатності страхового платежу (страхового відшкодування) для повного відшкодування заподіяної нею шкоди зобов'язана виплатити потерпілому різницю між фактичною сумою шкоди та страховою виплатою (страховим відшкодуванням) [173].

Якщо приватний нотаріус до початку приватної нотаріальної діяльності не укладає договір страхування цивільної відповідальності, він повинен нести відповідальність самостійно. Варто наголосити, що, відповідно до положень нотаріального законодавства, це в принципі неможливо, адже нотаріус зобов'язаний укласти договір страхування цивільної відповідальності до початку приватної нотаріальної діяльності [146, ст. 28]. Також зазначимо, що стаття 1166 Цивільного кодексу України встановлює персональну відповідальність особи, яка власними протиправними діями чи бездіяльністю завдала шкоди. Тобто наявність шкоди має бути наслідком неправомірних дій нотаріуса, а не страховика. Крім того, страховик не є стороною обов'язку з надання нотаріальних послуг, між страховиком і нотаріусом існують окремі правовідносини, передбачені ст. 979 Цивільного кодексу України [173]. Тому суб'єктом цивільно-правової відповідальності в цьому випадку є не страховик, а нотаріус. І саме щодо останнього стаття 27 Закону України «Про нотаріат» визначає підстави відповідальності (й умови звільнення від неї) [146].

Інша річ, відшкодування буде насамперед здійснюватися за рахунок страхової суми, але для цього страхувальнику потрібно повідомити страховика

про настання страхового випадку, а це стане можливим лише після прийняття відповідного рішення.

Встановлення підвищеної відповідальності для нотаріусів спрямоване на захист інтересів їхніх клієнтів і третіх осіб, яким може бути завдано шкоди внаслідок невиконання або недбалого виконання нотаріусами своїх професійних обов'язків у сфері реєстраційної діяльності. Водночас відповідальність нотаріуса не може бути наслідком протиправних дій інших осіб. Саме тому частиною 2 статті 1166 Цивільного кодексу України визначено підстави звільнення відповідача від цивільно-правової відповідальності [173], а частиною 2 статті 27 Закону України «Про нотаріат» передбачені спеціальні підстави для звільнення нотаріуса (а не страховика) від відповідальності [146]. Так, нотаріус не несе відповідальності, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса з проханням про вчинення нотаріальної дії: надала неправдиву інформацію з будь-якого питання, пов'язаного з учиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявляла про відсутність або наявність осіб, права чи інтереси яких можуть бути порушені нотаріальною дією, про вчинення якої особа звернулася.

За загальним правилом цивільно-правова відповідальність за заподіяну майнову або моральну шкоду настає за наявності чотирьох складових: протиправності дій (протиправних або необережних дій чи бездіяльності) нотаріуса, негативного наслідку таких дій (шкоди), причинного зв'язку між протиправною поведінкою нотаріуса та заподіяною шкодою, а також вини нотаріуса (ст. 1166 ЦК України) [173].

Зі свого боку норми цивільного законодавства та ст. 27 Закону України «Про нотаріат» передбачають потребу у встановленні всіх без винятку складових елементів цивільного правопорушення, а за відсутності будь-якого з них нотаріус не може бути притягнутий до цивільно-правової відповідальності [146].

Протиправність дій нотаріуса полягає в порушенні вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо вчинення нотаріальних дій і допущенні

нотаріусом професійних помилок. Професійні помилки можуть бути допущені нотаріусами як дії або бездіяльність, що полягають у розбіжностях між фактичними результатами нотаріальної діяльності й очікуваними та спричиняють негативні особисті та/або майнові наслідки для громадян і юридичних осіб. Для фактичного невиконання або неналежного виконання нотаріусом обов'язку посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної сили законодавством прямо не передбачено й приблизного переліку протиправних дій нотаріуса, але стаття 34 Закону України «Про нотаріат» встановлює перелік нотаріальних дій, які повинні вчиняти нотаріуси [146]. Тому під незаконним, недбалим виконанням нотаріусами своїх обов'язків потрібно віднести нотаріальні дії, визначені Законом.

Однак тільки суд може визнати, чи є дії нотаріуса незаконними. Тому перш ніж вимагати відшкодування шкоди, особа, яка вважає, що її права були порушені діями нотаріуса, повинна спочатку порушити питання про недійсність дії нотаріуса у зв'язку з протиправністю дій нотаріуса, незаконністю вчиненої нотаріальної дії або відмови від її вчинення в іншому судовому процесі чи разом з вимогою про відшкодування шкоди. Але це обов'язково має бути окрема юридична вимога про незаконність вчиненої нотаріальної дії або відмови від її вчинення. В іншому разі суд відмовить у задоволенні позову до нотаріуса про відшкодування шкоди на підставі невстановлення факту протиправності дій нотаріуса. Загалом в актах цивільного законодавства України відсутнє визначення поняття протиправності.

Однозначної думки щодо визначення поняття протиправності в науці цивільного права не існує. Так, згідно із одним поглядом протиправна поведінка – це невиконання встановленого законом юридичного обов'язку [171], згідно з іншим – поведінка, що порушує приписи правової норми незалежно від того, чи знав правопорушник про протиправність своєї поведінки [154]. Протиправність як підстава відповідальності визначається наявністю

норм, які забороняють певні види дій або прямо передбачають певну поведінку [30].

В основі протиправної поведінки лежить дія або бездіяльність суб'єкта цивільного права. Дія – це об'єктивно виражена воля людини. Отже, неправомірними (або недбалими) діями нотаріуса можуть бути будь-які дії (бездіяльність), які не відповідають чинному законодавству та призведуть до наслідків (шкоди) для громадян і юридичних осіб.

Наступною умовою застосування наслідків цивільно-правової відповідальності є наявність шкоди, заподіяної незаконними або необережними діями нотаріуса. У науковій літературі зустрічається досить поширена думка, де під шкодою розуміють зменшення або знищення майна, немайнової або інших сфер потерпілого [182]. Отже, шкода – це сукупність особистих немайнових, а також майнових наслідків, несприятливих для особи, якій вона заподіюється, що виникли в разі порушення суб'єктивних цивільних прав фізичної або юридичної особи. Водночас шкода є однією з умов обов'язку її відшкодування [172, с. 729].

Наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням і реальною шкодою також є потрібною умовою виникнення обов'язку відшкодувати шкоду, заподіяну особі внаслідок протиправних дій або недбалості приватного нотаріуса.

Причинно-наслідковий зв'язок між заподіяною шкодою та вчиненими протиправними діями або недбалістю приватного нотаріуса не завжди настільки очевидний, як може здатися насамперед. Встановлення наявності причинно-наслідкового зв'язку означає потребу у з'ясуванні того факту, що шкода, заподіяна особі, була завдана саме внаслідок протиправних дій нотаріуса, а не на підставі дій іншої особи.

Диспозиція ст. 27 Закону України «Про нотаріат» передбачає можливість відшкодування потерпілому шкоди, заподіяної за наявності вини як умислу та необережності (необережності) в діях приватного нотаріуса [146].

Для досліджуваної категорії справ важлива форма вини нотаріуса, що значно ускладнює процес доказування, а практично всі форми вини, зокрема за винятком грубої необережності, досить складно виявити. Під час розгляду таких справ суд повинен чітко визначитися з відповіддю на питання: чи достатнє для того, щоб його дії не були визнані винними, належне ретельне та сумлінне дотримання нотаріусом усіх правил вчинення нотаріальних дій у разі допущення помилки щодо фактичних обставин. Якщо нотаріус чітко виконав всі настанови Закону, але водночас допустив помилку, наприклад щодо особи, він не є винним у вчиненні об'єктивно протиправного діяння.

Зазвичай у цивільному праві маємо справу з такою формою вини, як необережність, у двох різновидах: проста (необережність, необережність) і груба недбалість. Саме стаття 27 передбачає недбалість як форму вини нотаріуса. Умисно вчинене правопорушення має місце тоді, коли правопорушник усвідомлював протиправність своїх дій, передбачав їхні несприятливі наслідки та бажав або припускав їхнє настання [146].

Правопорушення, вчинене з необережності, – це правопорушення, де суб'єкт хоч і не передбачав, але за певних обставин міг і повинен був передбачити настання несприятливих наслідків (шкоди) своїх дій (необережність) або легковажно розраховував на їхнє ненастання (впевненість у собі).

Нотаріус несе відповідальність за законність учинених ним нотаріальних дій, їхня відповідальність ґрунтується на їхньому професіоналізмі. Крім професійного досвіду, навичок, набутих знань, нотаріус також повинен постійно підвищувати свій професійний рівень і не просто знати законодавство, а й успішно ним користуватися, особливо в тих випадках, коли він має справу із законодавчими колізіями. Однак на практиці нотаріус іноді тлумачить закон суб'єктивно, спрощуючи для себе спосіб вчинення нотаріальних дій. І саме в таких випадках може йтися про грубу необережність або умисел з боку нотаріуса.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» нотаріус, який порушує законодавство у сфері державної реєстрації прав, може бути підданий кримінальній відповідальності [127]. Питання відповідальності у сфері державної реєстрації нерухомості та бізнесу також регулюється статтею 38 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [134] і статтею 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [136].

Крім того, нотаріуса було визнано спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення після внесення змін до Кримінального кодексу України статтями 365² «Зловживання повноваженнями осіб, які надають публічні послуги» та 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги». Водночас нотаріус може бути притягнений до кримінальної відповідальності за ст. 209¹ КК України «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також за статтею 358 КК України (підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів), статтею 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), статтею 365² КК України (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) та статтею 367 КК України (службова недбалість), де спеціальними суб'єктами є саме нотаріуси.

Нотаріуси як державні реєстратори можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за наявності в їхніх діяннях усіх елементів складу кримінального правопорушення. Проте Кримінальний кодекс України не встановлює окремого кримінального правопорушення за неналежне виконання нотаріусом обов'язків у сфері державної реєстрації. Тому нотаріуси як державні реєстратори можуть бути притягнуті до кримінальної

відповідальності лише за наявності в їхніх діях або бездіяльності фактичного складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Доцільно вказати, що новим викликом інституту кримінальної відповідальності щодо притягнення нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації є нові форми окремих елементів складу кримінального правопорушення. Зокрема, з початком повномасштабної війни та введенням воєнного стану значна кількість громадян нашої держави була вимушена покинути місця постійного проживання. Нотаріуси не стали виключенням.

Варто зазначити, що, згідно із ст. 13¹ Закону України «Про нотаріат», нотаріальний округ – це територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і де розміщується державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса. Нотаріальні округи визначаються відповідно до адміністративно-територіального устрою України. У містах з районним поділом округом діяльності нотаріуса є вся територія міста. У разі зміни адміністративно-територіального поділу України, в результаті якого розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса увійшло до іншого нотаріального округу, нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі. Нотаріус не має права здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, крім заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених цим Законом [146].

Проте Нотаріальна палата України повідомила про можливі факти вчинення нотаріальних дій нотаріусами України за межами держави. Зокрема, до Міністерства юстиції України звернулася Нотаріальна палата України з листом щодо можливих фактів учинення нотаріальних дій нотаріусами України за межами України, а саме наявності незаконних схем оформлення цивільних правовідносин за кордоном України через нібито вчинення нотаріальних дій українськими нотаріусами в Англії, Шотландії, Іспанії. У відповідь Міністерство юстиції України повідомило, що не має можливості спростувати

або підтвердити такі факти, а також встановити наявність або відсутність підстав для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [108]. Варто підкреслити, що саме вчинення таких протиправних дій може бути пов'язане з неналежним виконання обов'язків у сфері державної реєстрації. У зв'язку з наведеним вбачається за доцільне врахувати наведені підходи під час розробки нової редакції Кримінального кодексу України, зокрема розділ 9.4 доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)», це обмежить можливість учинення нотаріусом неправомірних дій у сфері державної реєстрації.

Крім того, доцільно зазначити, що 1 січня 2022 набрав чинності Закон України «Про публічні електронні реєстри», що запровадив єдину інтегровану систему публічних електронних реєстрів, визначив уніфіковану інституціональну структуру їхнього функціонування, єдині вимоги до їхнього створення, ведення, взаємодії, адміністрування, модернізації, реорганізації та ліквідації, а також до створення реєстрової інформації та її використання в інших інформаційних системах під час здійснення дозвільної та іншої управлінської діяльності, надання адміністративних послуг. Цей Закон повинен сприяти спрощенню процесів публічного управління, захисту прав фізичних та юридичних осіб, задоволенню інформаційних потреб громадянського суспільства [132].

Проте Нотаріальна палата України виступила проти ухвалення цього законопроекту, мотивуючи свою позицію тим, що «ключовим проблемним питанням є те, що Кримінальний кодекс України не розкриває змісту поняття «несанкціоновані дії чи втручання». Зокрема, нерозкрите поняття щодо «несанкціонованих дій з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинених особою, яка має право доступу до неї» [79].

Крім того, «як положеннями чинного КК України, так і пропозиціями, закріпленими в законопроекті, який поширює дію відповідних норм КК України на публічні реєстри, не розкритий зміст (склад) злочину. Оскільки не визначено поняття «несанкціонованої діяльності з реєстрами», це створює надзвичайно вагомий ризик різного трактування цього поняття та загрози отримання кримінального переслідування за правомірну професійну діяльність з реєстрами осіб, які мають до нього доступ, зокрема нотаріусів. Необґрунтованим є встановлення як обтяжуючої обставини вчинення злочинних дій упродовж воєнного стану, а також встановлення неадекватної кримінальної відповідальності за умови такої обтяжуючої обставини» [79]. З останньою тезою важко погодитися з огляду на доктрину, покладену в основу під час розробки нової редакції Кримінального кодексу України.

Висновки до розділу 2

1. Визначення і характеристика адміністративної правосуб'єктності нотаріуса здійснені на основі групування існуючих поглядів щодо адміністративної правосуб'єктності, яке охоплює такі їх три групи, де у структурі зазначеної категорії виділяють:

– правоздатність (наявність прав, обов'язків) і дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) (В. Б. Авер'янов, В. Галуцько);

– правоздатність (наявність прав, обов'язків), дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) та деліктоздатність (здатність взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок) (Є. Ю. Колосовський, А. В. Чуб);

– правоздатність, дієздатність, а складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність (Т. О. Мацелик).

2. Адміністративна правоздатність нотаріуса як важливий елемент його адміністративної правосуб'єктності обумовлює особливості процедур добору, відбору, призначення на посаду, а також набуття статусу державного

реєстратора. Адміністративна дієздатність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації стосується процедури призначення на посаду державного нотаріуса, реєстрації приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса й отримання доступу до державних реєстрів.

Запропоновано закріпити адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації шляхом врегулювання його відповідності статусу державного реєстратора та сформульовано відповідну редакцію норми пункт 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат».

3. Визначено чинники розширення повноважень нотаріусів щодо державної реєстрації юридичних осіб, серед яких: поширення на врегулювання реєстраційних відносин юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців одних і тих же нормативно-правових актів; наявність єдиної реєстраційної бази - Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань; контрольованість реєстраційних процедур; вимога наявності у нотаріусів належних практичних навичок, що впливає безпосередньо на професійну репутацію; можливість адміністративного оскарження дій щодо реєстрації, відповідно до Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції України.

4. Вказано, що взаємовідносини Міністерства юстиції України та нотаріуса не є трудовими відносинами, хоча певний правовий зв'язок між ними все ж таки існує (зокрема, свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України). І хоча нотаріус не перебуває в трудових відносинах безпосередньо з Міністерством юстиції України, останнє є органом, уповноваженим накладати на нотаріуса дисциплінарні стягнення.

Зазначено, що нотаріуси притягуються до дисциплінарної відповідальності на тих самих підставах, що й інші суб'єкти у сфері державної реєстрації, але різними є види стягнень.

Адміністративну відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації визначено як гарантію і засіб забезпечення прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час учинення нотаріальних реєстраційних дій у процесі здійснення своїх повноважень у сфері державної реєстрації.

Підставами цивільно-правової відповідальності нотаріуса визначено: завдання майнової шкоди, протиправність поведінки (дія чи бездіяльність), вина, причинний зв'язок між збитком і протиправною поведінкою.

Особливості кримінальної відповідальності нотаріуса визначають тим, що його чинне кримінальне законодавство визнає спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення. Поряд із цим, не встановлено юридичний склад кримінального правопорушення, за яким може бути передбачено кримінальну відповідальність за неналежне виконання нотаріусом обов'язків у сфері державної реєстрації.

Результати наукового аналізу, здійсненого у розділі 2, висвітлені у окремих публікаціях автора (Додаток А).

РОЗДІЛ 3

СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НОТАРІУСА ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

3.1. Моделі організації нотаріату та компетентностей нотаріусів у світі та визначення пріоритетної моделі системи нотаріату в Україні

Демократична й правова держава не може розвиватися без розуміння особливостей та особливостей правових інститутів, які формувалися на різних етапах розвитку суспільства. Використання правового досвіду зарубіжних країн дає змогу вдосконалити механізм регулювання окремих правовідносин. Відповідно, нотаріальна система в Україні включно із її складовою не може розвиватися ізольовано й повинна слідувати загальним тенденціям розвитку європейської системи нотаріату.

Латинська нотаріальна система охоплює понад вісімдесят країн світу, що об'єднані в Міжнародний союз латинських нотаріусів, який є міжнародною неурядовою організацією, створеною з метою заохочення, координації та розвитку нотаріальної діяльності у світі.

Країною з найбільш ефективною нотаріальною системою є Італія. По суті, діяльність нотаріусів в Італії полягає в тлумаченні волі сторін, коли вони мають намір укласти договір згідно із законом і відповідних положень, що значно знижує юридичні ризики (*Le funzioni del Notaio*).

Tanto più notaio, tanto meno giudice – цими словами відомий юрист Карнелутті свого часу визначив основну функцію нотаріуса. Це означає, що чим більше нотаріус робить свою роботу, тобто встановлює та інтерпретує волю сторін, які укладають договір, і чітко складає відносні положення відповідно до закону, тим менше потреби у зверненні до суду. І саме тому нотаріус не може вчиняти дії, прямо заборонені Законом (ст. 28), і зобов'язаний бути впевненим в індивідуальності сторін (ст. 49) та особисто розслідувати їхню волю (ст. 47) [203]. Доцільно зазначити, що в Італії діє один з найстаріших

чинних нотаріальних законів (*legge notarile*), який було ухвалено 1913 року, згідно з яким нотаріус є посадовою особою, яка виконує функції з прийому або видачі документів. У зв'язку з цим надзвичайно важливою є роль документування та посвідчення документів, що виконуються нотаріусом, тим самим захищаючи довіру суспільства, точно представляючи волю сторін, виявляючи довіру до того, що було зазначено та зроблено в його присутності, відтворюючи повну ідентичність того, що написано в документі. Отже, нотаріус в Італії є публічним службовцем, який уповноважений засвідчувати акти, зокрема щодо останньої волі (заповіти), зберігати їх і видавати копії, сертифікати та витяги [201].

Завдання італійського нотаріуса (і взагалі латинської нотаріальної контори) також полягає в тому, щоб надати правову допомогу незахищеним верствам населення. Наприклад, тим, хто не може дозволити собі найкращого адвоката, проте не може нічим ризикувати й хоче, щоб хтось дав гарантії законності (наприклад, у процесі укладання договору). Нотаріус в Італії уповноважений італійською державою реєструвати всі види договорів, укладених між юридичними й фізичними особами, та посвідчувати останню волю фізичних осіб, надаючи цим діям статус офіційного документа.

Зокрема, нотаріус діє у сфері сімейних правовідносин; нерухомості (купівля-продаж будинків і квартир, посадових приміщень, земельних ділянок, складів, майстерень, дарування, поділу, іпотеки та ін.); встановлення та внесення змін до статуту юридичної особи (перехід на приватну або корпоративну форму, створення та закриття FI RMS, внесення змін до статуту, переуступка й оренда компанії тощо) Компетенція італійських нотаріусів підлягає чітким перевіркам з боку держави, що сприяє безпеці його діяльності щодо резидентів і нерезидентів країни [193].

Італійське законодавство не містить поняття «нотаріальна таємниця». Натомість Кодекс професійної етики нотаріуса містить пункт під назвою «Про таємницю» [200], пункти 38–39 якого зобов'язують нотаріуса дотримуватися

«професійної таємниці» під час здійснення своєї діяльності, а також вживати всіх можливих дій для її збереження [211].

Нотаріусами Великої Британії можуть бути лише особи, які мають «посвідчення про право діяти як соліситор», або нотаріальне посвідчення, видане державним органом, до повноважень якого належить рішення про допуск до вчинення нотаріальних дій (судді провінційних судів Кентербері та Йорка) [189]. Загалом виділяють три класи нотаріусів: загальні нотаріуси (*notaries-scribes*), які мають право здійснювати свої повноваження на всій території країни, районні нотаріуси (*solicitors*), які вчиняють нотаріальні дії на території конкретного нотаріального округу, та церковні нотаріуси, які працюють у судах. Усі судові реєстратори є нотаріусами й членами Товариства церковного права Англії [214].

Варто зазначити, що нотаріуси в Англії та Уельсі є третьою і найстарішою (нотаріуси почали свою професійну діяльність в Англії 1553 року) сферою юридичної професії, вони є власниками офіційної печатки, а посвідчені ними документи мають доказову цінність.

Доцільно вказати, що нотаріусів призначає архієпископ Кентерберійський відповідно до Акта парламенту від правління Генріха VIII, Закону про церковні ліцензії. Цей Акт парламенту створив Суд факультетів і передбачав призначення магістра факультетів, який керує справами Суду факультетів через Офіс факультету.

Єдиними особами, уповноваженими, відповідно до Закону про юридичні послуги, здійснювати нотаріальну діяльність, є нотаріуси. Це пов'язано з тим, що магістр факультетів є єдиним регулятором нотаріальної діяльності, згідно із Законом про юридичні послуги, та регулює лише нотаріусів.

Нотаріуси також можуть регулюватися магістром факультетів для здійснення іншої зарезервованої юридичної діяльності, зокрема інструментальної, заповідної, а також адміністрування присяг.

На додаток до цієї юридичної діяльності нотаріуси можуть надавати інші юридичні послуги, які є частиною нотаріальної практики та зазвичай підпадають під регулювання магістра факультетів.

Нотаріус, який має сертифікат практики, зобов'язаний надавати нотаріальні послуги громадськості з урахуванням вимог чинного законодавства та Правил магістра, зокрема Кодексу практики [192].

Як і всі інші уповноважені особи, нотаріуси мають право використовувати титул «Комісар з присяги», й можуть регулюватися надання послуг комісара з присяги громадськості магістром факультетів або іншим регулятором.

Цей затверджений Кодекс практики стосується основних сфер юридичної діяльності загалом, але також стосується конкретно нотаріальної діяльності та конкретних аспектів надання нотаріальних послуг. Розділи з 1 по 8 цього Кодексу закріплюють принципи, які повинні застосовуватися нотаріусами під час усіх послуг, які вони надають. Решта розділів охоплюють конкретні ключові сфери практики нотаріуса та керівництва для нотаріусів-перевіконсерів і практиків-нотаріусів-заповіту, зокрема закріплюються: принципи діяльності (глави 1–8), порядок подання скарги (глава 12), питання професійних вимог (глава 14), страхування (глава 17), присяги (глава 23) тощо [192].

Так, п. 5.1 Кодексу практики вимагає, щоб «нотаріуси завжди враховували цей Кодекс практики. Це означає, що хоча рекомендації та заяви про найкращу практику, що містяться в цьому Кодексі, не є обов'язковими, нотаріус повинен знати та враховувати цей Кодекс і заяви про найкращі практики, які містяться в цьому Кодексі, під час надання нотаріальних послуг» [192].

Ніщо не звільняє нотаріуса від обов'язку дотримуватися будь-якого законодавчого положення або нормативного правила. Кодекс практики покликаний допомогти нотаріусам виконувати свої професійні зобов'язання, захищати інтереси своїх клієнтів та інтереси всіх осіб, які законно покладаються на нотаріальні дії, й підвищувати професійні стандарти.

У цьому Кодексі практики посилення на нотаріуса розповсюджується й на бюро нотаріусів (п 2.1), якщо контекст чітко не показує інше, але виключають церковних нотаріусів.

Варто зазначити, що нотаріуси в Англії та Уельсі також є державними службовцями, їхні обов'язки охоплюють таке: підготовка й виконання приватних і державних автентичних актів та юридичних документів, які скріплюються підписом нотаріуса й офіційною печаткою та приймаються й визнаються в усьому світі [214].

Предметна компетенція британського нотаріуса визначається його спрямованістю на обслуговування зовнішнього цивільного обороту, тому до повноважень нотаріусів у Великій Британії належать такі категорії справ: складання й засвідчення автентичності угод, зокрема заповітів, посвідчення юридичних фактів для їхньої подальшої дії як у Великій Британії, так і за кордоном; засвідчення автентичності копій документів і підпису особи на документі для надання їм доказової цінності; ведення записів про вчинення нотаріальних дій (реєстрів), що містять оригінали всіх посвідчених і засвідчених документів; видача автентичних копій засвідчених і засвідчених документів; складання присяги та заяв для подальшого використання в судових процесах у Великій Британії та за кордоном; висловлювання протестів щодо переказних векселів; проведення морських протестів тощо [205].

До компетенції британського нотаріуса також входить засвідчення копій документів, які розглядають суди та державні органи як у Великій Британії, так і за кордоном (зокрема, це Джерсі, Гернсі, Гібралтар, Нова Зеландія, Квінсленд (Австралія), Папуа-Нова Гвінея) як оригінали документів; протест переказних векселів у неприйнятті, посвідчення несплати переказних векселів, складання актів про оплату [209].

Основними правилами вчинення британськими нотаріусами нотаріальних дій є: заборона необґрунтованої відмови від вчинення нотаріальної дії; потреба у справедливій, адекватній оплаті праці нотаріуса та відсутність обов'язку діяти безоплатно; неупередженість нотаріуса та заборона діяти у власних інтересах;

неможливість делегування своїх повноважень іншій особі; потреба діяти добросовісно й дбайливо в межах власної територіальної та предметної компетенції тощо [214].

Процедура допуску до професії нотаріуса має певні особливості: професійна компетентність кандидата на посаду нотаріуса закріплюється сертифікатом на право здійснення діяльності соліситора або сертифікатом на заняття нотаріальною практикою. Визначити основні аспекти забезпечення нотаріальної таємниці у Великій Британії складно. Загалом варто зазначити, що законодавчий (статутний) захист комерційної таємниці відсутній і, відповідно, відсутнє чітке юридичне визначення комерційної таємниці. Однак ця галузь права, яка містить у собі окремі елементи регуляторного механізму речових і обов'язкових прав, розвивалась упродовж 150 років на основі судових прецедентів та отримала назву конфіденційного права. Насамперед його норми регулюють відносини у сфері підприємницької діяльності, але ці положення також застосовуються для захисту державної таємниці та приватного життя [192].

Нотаріуси Великої Британії зобов'язані застрахувати свою професійну діяльність на весь термін дії сертифіката за допомогою укладення відповідного договору страхування.

У Мексиці нотаріус є «професіоналом права, наділеним суспільною вірою держави, який забезпечує правову визначеність і характерність в актах і фактах, про які він засвідчує, завжди підтримуючи високий рівень професіоналізму, повну неупередженість з постачальниками послуг і повну автономію в їхніх рішеннях, які лише мають як обмеження правову базу і верховенство права» [213].

Нотаріус виконує свою функцію незалежно від державної влади й окремих осіб. Вимоги до претендента, який хоче бути нотаріусом, різні в кожному штаті, оскільки вони встановлені місцевим законодавством. Однак, за загальним правилом, потрібно мати юридичну освіту, пройти стажування в

нотаріуса, мати хорошу репутацію як особисто, так і професійно, та пройти або, за потреби, бути переможцем на конкурсному іспиті.

Нотаріуси можуть виконувати свою функцію лише на території федеративної одиниці, де вони отримали ліцензію. Законодавче забезпечення теж віддано на рівень штату, тому кожен штат Республіки Мексика має свій власний нотаріальний закон, і це регулює діяльність нотаріусів у цій федеральній одиниці, а також вимоги до претендента, обов'язки, права та відповідальність нотаріуса.

Нотаріальний закон кожного суб'єкта господарювання встановлює, який орган місцевого самоврядування відповідає за нагляд за нотаріальною діяльністю. Ці інстанції відповідають за забезпечення дотримання закону нотаріусом.

У Мексиці, як і у всіх країнах з латинською нотаріальною системою, нотаріус під час виконання своїх функцій повинен консультувати сторони, інтерпретувати волю, пояснювати та засвідчувати відповідний інструмент, а також зберігати таємницю.

Нотаріус засвідчує різні дії, як-от заповіти, довіреності, створення компаній та асоціацій, а також ті, об'єктом яких є нерухомість, наприклад продажі, пожертви, іпотека, трасти та питання щодо спадщини.

Мексиканський нотаріус є ад'ювантом у здійсненні правосуддя в Мексиці, забезпечуючи правову визначеність і запобігаючи можливим судовим процесам та конфліктам, а також співпрацює з адміністративними й фіскальними органами влади в межах їхньої атрибуції. Нотаріальна функція поширюється на всю юридичну діяльність, тому вона забезпечує правову визначеність і запобігає можливим судовим процесам та конфліктам через посередництво між сторонами.

Нотаріальна діяльність у Мексиці має довгу історію, Ернан Кортес вважається першим нотаріусом Нової Іспанії. Через нотаріальні документи можна дізнатися про історію Мексики, оскільки в нотаріальних архівах є записи останньої волі історичних постатей, як-от Сор Хуана Інес де ла Круз, Дон

Мігель Ідальго та Костілла, Марія Ігнасія Родрігес, більш відома як «la güera Rodríguez», Леона Вікаріо, Беніто Хуарес та інші. Також можна знайти інші документи, наприклад протокол передачі влади срібної шахти Ернана Кортеса, довіреність, надана брату Бартоломе де лас Касас, та протокол подання заявки на іпотечний кредит Гвадалупе Вікторії тощо [198].

На сьогодні в Мексиці налічується понад 4 100 нотаріусів, які дотримуються латинської нотаріальної системи, що характеризується загалом тим, що той, хто надає нотаріальні послуги, є професіоналом права з вищою освітою. Нотаріус у цій системі виконує державну функцію, але не залежить безпосередньо від будь-якого адміністративного органу. У цій системі нотаріус надає достовірності фактам і діям, які відбулися в його присутності, тому що він має суспільну віру; він також має функцію отримання й тлумачення волі сторін, надаючи їй юридичну форму під час розробки публічного документа. Функції нотаріуса важливі, оскільки вони слугують для запобігання конфліктам або судовим процесам. Міжнародний союз нотаріусів об'єднує 87 країн, які діють за системи романо-германського права та латинського нотаріату [196].

Іспанське законодавство приділяє особливу увагу контролю за дотриманням вимог для допуску до професії нотаріуса. Це пов'язано з тим, що іспанські нотаріуси характеризуються як юристи «високого класу». Вони виконують суто нотаріальні функції, а решту часу витрачають на викладання в університетах і розробку законодавчих актів тощо. Безпосереднім укладанням договорів і наданням додаткових нотаріальних послуг загалом займаються адвокати. У зв'язку з цим в Іспанії порівняно високі вимоги до кандидатів на посаду нотаріуса. Зокрема, вони повинні скласти п'ять іспитів: цивільний, господарський, іпотечний (операції з нерухомості), нотаріат, адміністративне право та процес, кожен з яких охоплює як теоретичну, так і практичну частини. Після успішного складання іспитів кандидат допускається до участі в конкурсі. Переможці конкурсу отримують диплом нотаріуса від імені короля Іспанії та право займатися нотаріальною діяльністю. Отже, щоб стати нотаріусом,

потрібно подати заяву, пройти навчання нотаріату, скласти іспит, отримати певні матеріали та скласти присягу.

Нотаріус в Іспанії є державним службовцем, який повинен забезпечити громадянам правову визначеність, обіцяну Конституцією в її статті 9 у сфері позасудового вирішення спорів. Іспанський нотаріус – це особа, яка підтверджує підписання важливих документів, веде публічні записи цих актів. Функції нотаріуса охоплюють перевірку осіб-підписантів, забезпечення їхньої вільної згоди та розуміння документа, а іноді й підписання їх під присягою, завжди діючи неупереджено в таких правочинах, як майнові документи, довіреності та заповіти [216].

Контрольні функції за належним виконанням обов'язків нотаріусів на центральному рівні зосереджені в Національній раді іспанського нотаріусу, а на місцевому рівні – в регіональних нотаріальних палатах.

Сучасна нотаріальна система в Німеччині також є результатом тривалого історичного розвитку. Нотаріальна система в Німеччині формувалася тривалий час, а її конкретність міста обумовлена чинниками історичного становлення держави. Наприклад, на Лівобережжі Рейну застосовувалася французька система нотаріату, в Баварії було заборонено одночасно займати посади нотаріуса й адвоката, в Пруссії нотаріальні дії могли здійснювати нотаріуси-адвокати й нотаріуси, а на землях Північної та Центральної Німеччини нотаріусами працювали лише адвокати [208].

Особливістю німецької нотаріальної системи тривалий час була відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би регулював нотаріальний процес і право нотаріусів нараховувати тарифи. Крім Федерального положення про нотаріат, існувало безліч спеціальних правових норм, які доповнювали його. Процес сертифікації регулювався Законом «Про встановлення обов'язкових форм документації», а вартість і тарифи – Законом «Про витрати та добровільну юрисдикцію». Обидва закони разом із Федеральним положенням про нотаріат визначали статус нотаріуса в загальній правовій системі.

Проте 2023 року було оприлюднено Федеральний кодекс для нотаріусів (Федеральний кодекс для нотаріусів у консолідованій версії, опублікованій у Федеральному юридичному віснику III, індекс № 303-1, з останніми змінами, внесеними статтею 3 Закону від 20 грудня 2023 року (Федеральний юридичний вісник 2023 I № 389), який закріплює, що «нотаріуси – це незалежні власники державних посад, які призначені в землях для реєстрації юридичних актів («нотаріальний запис») та для виконання інших завдань у сфері превентивного здійснення правосуддя». «Якщо не передбачено інше, нотаріуси підпадають під дію лише положень цього Кодексу. Вони мають офіційну печатку й використовують офіційне позначення «Нотаріс» або «Нотар» (*Notarin* or *Notar*) [199].

Варто зазначити, що цим документом регламентовано основні напрями діяльності нотаріуса. Зокрема, в главі 5 «Здатність виконувати нотаріальну функцію» закріплено, що «1. Тільки той, хто має особисті та професійні здібності до посади, може бути призначений нотаріусом. 2. Зокрема, особа не має особистих здібностей, якщо: 1) вона винна в поведінці, яка робить її негідною належного виконання нотаріальних функцій; 2) вона за станом здоров'я не має змоги належно виконувати нотаріальну функцію не лише на тимчасовій основі; 3) вона перебуває у фінансових труднощах; це, як передбачається, у разі, коли проти активів цієї особи було відкрито провадження у справі про неплатоспроможність або ця особа була внесена до списку боржників (розділ 882b Цивільного процесуального кодексу (*Zivilprozessordnung*)). 3. Якщо це потрібно для того, щоб мати можливість видати рішення про підставу відмови, зазначену в підрозділі (2) по. 2, земельне управління юстиції має попросити відповідну особу надати медичний звіт з докладним описом стану її здоров'я. Земельний департамент юстиції має визначити відповідний термін, упродовж якого має бути представлений медичний звіт, і лікаря, який має видати його. Витрати на медичний звіт несе відповідна особа. Якщо медичний звіт не подається впродовж встановленого терміну без достатніх підстав, передбачається, що підстава для відмови існує

відповідно до підрозділу (2) по. 2. Зацікавлена особа має бути проінформована про ці наслідки, коли встановлено часовий ліміт. 4. Той, хто досяг віку 60 років після закінчення терміну подання заявок на нотаріальну посаду, не може бути призначений нотаріусом вперше. 5. Професійні здібності припускають, що кваліфікація для обіймання судової посади, відповідно до Закону Німеччини про суддів (*Deutsches Richtergesetz*), була набута. Закон про оцінку професійної кваліфікації (*Berufsqualifikationsfeststellungsgesetz*) не застосовується» [199].

Варто зазначити, що на відміну від англосаксонських і деяких континентальних юрисдикцій передача та застава акцій німецьких корпорацій з обмеженою відповідальністю (GmbH), а також ряд резолюцій акціонерів у контексті трансформації компаній або для збільшення статутного капіталу компанії, або зміни її статуту вимагають нотаріального завірення перед німецьким нотаріусом.

Нотаріальне завірення перед німецьким нотаріусом також потрібне для того, щоб отримати або розпорядитися правом власності на німецьку нерухомість.

Нотаріальне засвідчення в розумінні вищезазначеного є не лише простою автентифікацією підписів, але й містить у собі повну підготовку нотаріального акта та консультування залучених сторін щодо сутності передбачуваної угоди. Нотаріальні послуги охоплюють подання до комерційних реєстрів відповідно до земельного реєстру.

Нотаріус загалом несе відповідальність за дійсність угоди, яку він нотаріально засвідчує. Він є власником державної посади й безпосередньо контролюється державними органами.

Обмежена кількість адвокатів Дентонів у Німеччині також допускається як нотаріуси. Тому вони готові надавати нотаріальні послуги, що регулюються спеціальним законодавством.

Нотаріальні контори надають консультації щодо операцій з нерухомістю та фінансування, а також щодо значних обсягів злиття та поглинань, які

потребують нотаріального засвідчення відповідно до німецького законодавства [208].

Варто засвідчити, що нотаріуси призначаються довічно для здійснення своєї посади як основної професії (нотаріуси на повний робочий день). У тих судових округах, в яких нотаріальна канцелярія здійснювалася виключно як вторинна професія з 1 квітня 1961 року, лише юристи (*Rechtsanwälte*) продовжуватимуть призначатися нотаріусами для виконання посади одночасно з професією юриста (юрист, призначений як нотаріус; *Anwaltsnotar*) на період їхнього членства в асоціації адвокатів, компетентній для цього судового округу.

Тільки зазвичай ті особи призначаються адвокатами, уповноваженими нотаріусами, які після закінчення терміну подання заявок мають:

1) працювати юристами в незначних масштабах для різних клієнтів не менше п'яти років;

2) здійснювати діяльність, зазначену в пункті 1 принаймні три роки без перерви в передбачуваній нотаріальній юрисдикції;

3) скласти професійну експертизу для нотаріусів відповідно до розділу 7а;

4) щороку брати участь принаймні в 15 годинах нотаріальних спеціальних заходів безперервного навчання, що проводяться нотаріальними палатами або професійними організаціями, починаючи з того календарного року, наступного за роком, в якому вони склали професійну експертизу для нотаріусів [199].

Нотаріус у Німеччині має широкі повноваження: посвідчення документів, підписів осіб і копій документів; видання довіреностей, які вносяться до єдиного реєстру; реєстрування новостворених юридичних осіб або внесення змін до статутних документів уже існуючих; засвідчення укладення шлюбного договору; забезпечення юридичного супроводу угод з нерухомістю тощо.

Франція відіграла значну роль у формуванні європейської нотаріальної системи. Що стосується сучасної французької нотаріальної системи, то її організаційна структура складається з трьох рівнів. Першим рівнем є національний рівень, представлений Вищою радою нотаріусів Франції. Другим – регіональний, представлений обласною радою нотаріуса. Регіональний рівень

формується в тих самих регіонах, де є обласні апеляційні суди. І третій рівень – відомчий, для якого характерна нотаріальна палата Департаменту, створена в одному або декількох департаментах Франції.

Особливістю всіх перерахованих вище структур є те, що вони є професійними громадськими об'єднаннями, заснованими на обов'язковому членстві нотаріусів. Ці структури складаються з різних палат нотаріусів. Нотаріальні палати мають різні повноваження. Їхня роль, крім забезпечення дотримання правил етики, полягає в забезпеченні згуртованості професії.

Місією Нотаріальної палати визначено:

- привітання нових нотаріусів, які щойно склали присягу та влаштовуються;
- контроль нотаріальних досліджень, повага до етики й нагадування про закон для нотаріусів, які не виконали своїх функцій;
- місія посередника в спорах між нотаріусами та їхніми клієнтами;
- регулярне спілкування з громадськістю, зокрема для оприлюднення професії та заохочення громадськості звертатися за порадою до нотаріуса;
- прийом і публічна інформація в контексті способів доступу до закону;
- удосконалення нотаріальної практики в межах досліджень і поступове впровадження нових методів практики професії (зокрема, підписання електронних автентичних актів).

Нотаріальна палата також керує базою даних про нерухомість, що подається всіма нотаріусами у Франції, під час продажів, підписаних у межах юрисдикцій [190].

У разі виникнення спору між клієнтом та його нотаріусом клієнт може передати справу голові нотаріальної палати зазначеного нотаріуса. Палата має юридичну компетенцію накладати санкції, які застосовують до нотаріуса-порушника, а також відшкодувати шкоду, завдану клієнту. Голова нотаріальної палати зобов'язаний відповісти незадоволеному клієнту. Але варто зазначити, що відомча палата не є дисциплінарною палатою. Дисциплінарні заходи перед дисциплінарною палатою здійснюються, власне кажучи, головою відомчої

палати, який виконує роль прокурора (це означає, що він діє за вказівкою голови нотаріальної палати або прокурора), наприкінці розгляду спірної справи [190].

Французькі нотаріуси – це адвокати широкої спеціалізації, і вони мають монополію на виконання певних дій у сфері реєстрації. До них належать акти купівлі-продажу нерухомого майна, поділ майна під час розлучення, спадкування та дарування, шлюбні договори.

Крім того, однією з найважливіших функцій нотаріусів у Франції є консультування з питань оподаткування. Коли клієнти звертаються до них з цих питань, вони всебічно аналізують ситуацію та намагаються знайти оптимальні варіанти її вирішення відповідно до французького законодавства.

Участь нотаріуса, який є довіреною особою своїх клієнтів, підлягає дотриманню професійної таємниці. Цей обов'язок, який поширюється на нього так само, як і на будь-якого працівника його служби, стосується складання актів, а також обміну кореспонденцією або усною конфіденційною інформацією. Будь-яке порушення цього обов'язку зумовлює кримінальні, цивільні та дисциплінарні санкції [190].

Ключовою відмінністю французького нотаріату від інших європейських держав є те, що особа може успадкувати посаду нотаріуса [197].

Особливістю організації нотаріату в США є відсутність єдиного спеціалізованого державного правового інституту. Загалом федерального законодавства про нотаріат у США немає, основні правові аспекти організації нотаріальної діяльності відображені в модельному Законі США «Про нотаріат» і в Єдиному законі США «Про нотаріат», тоді як конкретизований перелік нотаріальних дій, вимоги до осіб, які мають намір вчиняти нотаріальні дії, правовий статус нотаріусів та особливості організації їхньої діяльності регулюються законодавством окремих держав. Цим і обумовлено різноманіття й неоднозначність інституту нотаріату в США [187].

Згідно із законодавством США нотаріус – це будь-яка особа, уповноважена державою на вчинення нотаріальних дій, яка здійснює свою

компетенцію або як основну діяльність, або одночасно з іншими видами підприємницької діяльності. У першому випадку нотаріус зазвичай здійснює свою діяльність як найманий працівник, він спрямований на обслуговування відповідного підприємства чи установи. Нотаріусом є особа, призначена урядом штату, наприклад губернатором, віцегубернатором, державним секретарем або в деяких випадках законодавчим органом штату, і чия основна роль полягає в тому, щоб слугувати громадськості як неупередженим свідком, коли підписують важливі документи. Оскільки нотаріус є державним службовцем, обов'язки нотаріуса можуть суто відрізнитися в кожному штаті, і в більшості випадків нотаріусу заборонено діяти за межами держави [207].

Однак і в цьому разі нотаріус залишається самостійним у всіх питаннях професійної діяльності та зберігає за собою право вчиняти нотаріальні дії, не пов'язані зі службою його роботодавця, у вільний від роботи час. Крім нотаріусів, повноваження на вчинення нотаріальних дій надаються законодавством окремих держав певним посадовим особам, яких умовно можна поділити на дві групи: особи, компетенція яких визначена законом і не потребує додаткового захисту, та особи, право яких на вчинення нотаріальних дій має бути закріплено в кожному конкретному випадку місцевими нормативними актами. Перша з цих груп офіційних осіб охоплює суддів, посадових осіб чинних збройних сил Сполучених Штатів Америки, посадових осіб іноземних збройних сил, посадових осіб консульських установ іноземної держави в США.

До другої групи осіб, які мають право на вчинення нотаріальних дій тільки за наявності на це спеціального дозволу, належить, зокрема, начальник федеральної в'язниці.

Аналіз модельного законодавства США дає змогу зробити висновок, що до компетенції нотаріусів за Типовим законом США про нотаріат належать такі нотаріальні дії, вчинення яких не вимагає спеціальних юридичних знань і особливих кваліфікацій нотаріуса: визнання, тобто підписання документа з метою надання йому юридичної сили, посвідчення факту прийняття письмових

свідчень під присягою, ствердження, посвідчення юридичних фактів, посвідчення правильності копій документів тощо [187].

Компетенція та правовий статус естонського нотаріуса регулюються Законом про нотаріусів (NotA) [205]. Відповідно до § 2 (1) NotA нотаріус виконує завдання, поставлені державою. Найважливішими з них є атестаційні акти, які регулюються Законом про нотаріальне засвідчення (NA). У травні 2009 року парламент Естонії ухвалив поправки до Закону про нотаріусів, згідно з якими компетенція нотаріуса значно розширилася [210]. Нові нотаріальні акти охоплюють видачу апостилів, автентифікацію укладення шлюбного договору та розлучення, а також підготовку реєстраційних записів для шлюбу та розлучення.

Закон про нотаріат (UUJN) Індонезії [202] окреслює обов'язки та повноваження, покладені на нотаріусів, тим самим підкреслюючи їх роль у правовій системі держави. Юридичні повноваження, якими наділений нотаріус відповідно до Закону про нотаріат, раніше були викладені в Положенні про посаду нотаріуса в Індонезії, що було ухвалено 1860 року. Згідно з цим Положенням нотаріус є єдиною державною посадовою особою, уповноваженою створювати автентичні акти, що стосуються різних угод, положень, які передбачені загальними нормативними актами, або вимагаються зацікавленими сторонами для документального оформлення у формі автентичного акта [215].

Нотаріус Індонезії несе відповідальність за перевірку точності дати вчинення правочину, збереження дубліката акта й надання авторизованого дубліката, копії та витягу з акта. У відповідному контексті пункт 1 статті 1 Закону про нотаріат Індонезії підкреслює, що нотаріус є державною посадовою особою, наділеною повноваженнями створювати законні акти, а також додатковими правами, як це передбачено цим законом або іншими нормативними актами [218].

У сфері нотаріальних публічних послуг поняття публічних послуг, викладене в Законі від 2009 року № 25, роз'яснено в статті 1. Він розмежовує публічні послуги як послідовність дій, спрямованих на виконання потреб

громадян і мешканців у сфері обслуговування відповідно до законодавчих положень. Ці послуги стосуються товарів, обслуговувань, які надають постачальники публічних служб [195]. Однією із форм послуг, що надається нотаріусами під час виконання своїх обов'язків, є створення автентичних актів відповідно до статті 15 Закону «Про посаду нотаріуса». Автентичний акт – це письмовий документ, який свідомо створюється як доказ події та підписується [217]. Автентичний акт вчиняється державним службовцем або в його присутності, коли працівник записує заяву від сторони, яка наказала скласти цей акт. Зазначені державні службовці є тими, хто за законом має повноваження вчиняти автентичні правочини, наприклад нотаріуси [212].

Суттєва відмінність нотаріусів від інших посадових осіб полягає в тому, що нотаріуси, виконуючи свої обов'язки, також беруть участь у реалізації державних повноважень [191; 194]. Значення нотаріусів як постачальників публічних послуг є надзвичайно важливим, здебільшого з огляду на їхні особливі повноваження щодо автентичності юридичних документів [204].

Варто вказати, що аналіз світового досвіду реалізації нотаріусом адміністративно-правового статусу у відносинах щодо реєстрації має бути основою для вдосконалення способів його впровадження в законодавство України. У цьому контексті доцільно зазначити, що актуальність дослідження впливу законодавства Європейського Союзу та ступеня впливу ЄС на організацію нотаріальної діяльності стане для нашої держави очевидною потребою найближчим часом.

Характерною рисою латинського нотаріату є корпоративна побудова. У всіх країнах нотаріуси об'єднуються в професійну організацію, незалежну від держави, для вирішення питань щодо організації своєї професійної діяльності.

Хоча більшість держав-членів дотримується думки, що регулювання професійної діяльності нотаріусів є суверенним правом національного законодавця та Європейський Союз не має компетенції в цій галузі, встановлене прецедентне право Європейського суду зазначає, що це питання

держави-членів повинні вирішуватися відповідно до критеріїв, розроблених Судом.

У своєму прецедентному праві Європейський суд підкреслив, що застосовність статті 45 Договору ЄС повинна оцінюватись окремо щодо кожної держави-члена, беручи до уваги національні положення, які регулюють діяльність та організацію професії [188].

Незважаючи на те, що Європейська комісія не вважає статтю 45 застосовною до нотаріальної практики, в законодавстві Європейського Союзу було зроблено кілька винятків для нотаріусів порівняно з іншими професіями. Наприклад, Директива про послуги не застосовується до професійної діяльності нотаріусів. Аналогічно Європейський парламент дотримується погляду в своїй резолюції, ухваленій 2006 року, про те, що стаття 45 повинна бути повністю застосована до професії нотаріуса.

Отже, законодавство Європейського Союзу не передбачає державам-членам правову форму, в якій повинні виконуватися державні завдання в межах сфери їхньої компетенції. Тому законодавство ЄС і встановлене прецедентне право Європейського суду не приділяли особливої уваги нотаріату.

Вплив законодавства Європейського Союзу на нотаріат проявляється через завдання, які виконують у межах компетенції. Як показує практика виконання статті 45 Договору ЄС, застосування свободи створення не буде виключено лише тому, що виконання завдань відбувається в межах державної посади, або через те, що державний службовець (зокрема, нотаріус) виконує завдання, які вважаються здійсненням офіційних повноважень відповідно до національного законодавства. Коли діяльність у межах державної посади не відповідає критеріям здійснення офіційних повноважень, які були з'ясовані Європейським судом, здійснення виключення зі свободи створення неможливе відповідно до статті 45.

Також майбутнє державної посади нотаріуса залежить від оцінки Європейського суду професійних обов'язків нотаріуса. Незважаючи на те, що

поточні справи Суду не вирішуватимуть статус національної нотаріальної діяльності, підхід у цьому питанні матиме на нього майбутній вплив.

Щодо українського законодавства, то ст. 16 Закону України «Про нотаріат» [146] передбачає лише можливість для нотаріусів об'єднувати в регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки й асоціації.

Діяльність нотаріусів, які займаються приватною практикою, має певну специфіку, зумовлену потребою в обов'язковому членстві приватного нотаріуса в Нотаріальній палаті України, до повноважень якої належать: представлення інтересів нотаріальних палат і нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних і професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики тощо.

Проте дослідники правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні вказують на високий рівень її змінюваності, що є наслідком відсутності єдиної концепції розвитку правового забезпечення системи нотаріату та нотаріальної діяльності в Україні, а також вказують на непослідовність правового регулювання, високий рівень колізійності положень законодавства України, що регламентують питання функціонування нотаріату в Україні тощо [15].

Підбиваючи підсумок, можна констатувати, що англо-американський тип організації нотаріату характеризується положеннями, заснованими на правових звичаях. Нотаріуси цієї правової сім'ї загалом ведуть діяльність щодо закріплення певних фактів (наприклад, дат) або для зберігання оригіналів документів на прохання та згоду зацікавлених сторін. До компетенції нотаріусів входить лише засвідчення документів і підписів. Система англо-американського типу характеризується тим, що кодифікованих законів небагато, джерелами правових норм є переважно прецеденти, сформовані юридичною практикою.

Організація латинської нотаріальної системи, а це понад вісімдесят країн, що об'єднані в Міжнародний союз латинських нотаріусів, який є міжнародною неурядовою організацією, створеною з метою заохочення, координації та розвитку нотаріальної діяльності у світі, базується на сукупності ознак, що відрізняють одну модель національного нотаріату від іншої і зазвичай відображені в джерелах (формах) регуляторного механізму нотаріальних відносин у кожній окремій країні.

Традиційно виділяють три моделі латинського нотаріату:

1. Німецька нотаріальна модель, яка характеризується незначною активністю нотаріуса в здійснюванні інтересів громадян.

2. Французька нотаріальна модель, яка характеризується більш тісним взаємозв'язком між нотаріусом і клієнтом.

3. Змішана нотаріальна модель, яка встановлює на своїх територіях нотаріат вільного типу.

Варто зазначити, що аналіз наведених вище видів нотаріатів показав, що поділ національних нотаріусів на латинських та англосаксонських є досить умовним. Універсальної моделі, яка б об'єднувала як нотаріат латинського типу, так і англо-американського не існує, оскільки вони різняться між собою, що зумовлено історичними й геополітичними причинами.

Доцільно наголосити, що переваги латинського нотаріуса, визнані на міжнародному рівні, привели в останні роки до значного поширення цієї моделі у світі: культурно надто віддалені країни також приєдналися до сім'ї латинських нотаріусів, як-от Китай, Японія та Індонезія, а присутність на європейському регіоні ще більше посилилася, із вступом України та майже всіх країн Східної Європи.

Проте українська модель нотаріату на сучасному етапі більше дає підстав стверджувати про перехідну модель, оскільки не всі положення чинного законодавства щодо нотаріальної діяльності цілком узгоджуються з принципами діяльності класичного нотаріату латинського типу.

Вбачається, що саме змішана нотаріальна модель, яка поєднує в собі основні характеристики німецької та французької моделей і функціонує вже у багатьох державах, є зразком симбіозу основних досягнень і переваг німецької та французької моделей, може бути прикладом для вдосконалення національної системи нотаріату України.

3.2. Актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності та деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації

Коло реєстраційних процедур, як було встановлено в попередніх підрозділах цього дисертаційного дослідження, є достатньо широким і пов'язується з огляду на досвід правового регулювання, запровадженого в зарубіжних країнах, як із посвідченням безспірності юридичних фактів і правочинів, так і з роботою із загальнонаціональними та місцевими реєстрами як різновидами публічних інформаційних ресурсів. Означене призводить до формування практики встановлення правового статусу нотаріусів через їхнє нормативне визначення як державних службовців, до яких висуваються не лише професійні цензи, але й майнові, особисті тощо.

В Україні реформа системи реєстраційних адміністративних проваджень, започаткована понад десять років тому, привела до розширення кола повноважень, що можуть бути здійсненими приватними нотаріусами, які отримали доступ до реалізації процедур із державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. 2021 року урядом України було запроваджено сукупність заходів, спрямованих на покращення якості адміністративних послуг, а саме публічних електронних послуг загалом та у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно зокрема [131].

Водночас попри спроби вдосконалити чинне законодавство України з питань здійснення проваджень, пов'язаних із доступом до публічних інформаційних реєстраційних ресурсів, залишається актуальним питання із

забезпечення безпеки їхнього ведення. Відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1141 закріплено, що «ведення Державного реєстру прав здійснюється за допомогою технічних і програмних засобів, які забезпечують: автоматичне формування та присвоєння реєстраційного номера об'єкту нерухомого майна, реєстраційного номера заяви, номера відомостей про речове право, обтяження речового права, індексного номера рішення, інформації та витягів з Державного реєстру прав тощо; формування заяв, рішень, інформації та витягу з Державного реєстру прав з накладенням у випадках, передбачених законодавством, кваліфікованого електронного підпису державним реєстратором чи уповноваженою особою суб'єкта державної реєстрації прав; автоматизацію та контроль процесів проведення реєстраційних дій, зокрема автоматичне внесення відомостей про об'єкти речових прав на підставі відомостей, отриманих з Державного земельного кадастру та Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, контроль за внесенням відомостей про речові права, обтяження речових прав, автоматичну перевірку та внесення відомостей про ідентифікованого суб'єкта речового права, обтяження на підставі відомостей, отриманих з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Державного реєстру фізичних осіб-платників податків, Єдиного банку даних про платників податків – юридичних осіб та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також верифікацію відомостей про унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі з відомостями, що містяться в Єдиному державному демографічному реєстрі; у випадках, передбачених законом, державну реєстрацію прав в автоматичному режимі; захист відомостей, що містяться у Державному реєстрі прав, від несанкціонованих дій; оновлення, архівування та відновлення відомостей, внесених до Державного реєстру прав, їх пошук; документальне відтворення процедури державної реєстрації прав» [140]. Аналіз зазначеного положення цієї Постанови свідчить про те, що питання ведення державних реєстрів вимагає налагодження автоматичних взаємозв'язків між

ними, постійного автоматичного оновлення їхніх баз даних, вжиття заходів із належного та своєчасного архівування інформації, зокрема реалізації таких цифрових прав особи, як право на забуття в інформаційних системах.

До обов'язків, що покладаються відтак на нотаріусів як носіїв права здійснення реєстраційних процедур, належать здійснення відповідної перевірки суб'єктів речового права під час проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що, зокрема, передбачається постановою Кабінету Міністрів України від 24 листопада 2021 р. № 1224 і пов'язується із вжиттям дій, які слідують за ідентифікацією суб'єкта речового права, що вимагає звернення до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, де відображується коло заборгованості особи, що має намір здійснити реєстраційну дію. Здійснення реєстраційних проваджень, крім вжиття заходів із ідентифікації особи – носія права, вимагає від нотаріусів: збору інформації щодо ціни нерухомого майна та земельних ділянок, встановленої в договорі (в разі набуття права власності на нерухоме майно за відплатним договором), з подальшим її внесенням до Державного реєстру речових прав; подолання бюрократизації процесів у частині звільнення правомочного суб'єкта від обов'язку здійснення технічної інвентаризації закінченого будівництвом об'єкта під час проведення державної реєстрації права власності на житло за заявами, поданими в електронній формі, у разі коли таку державну реєстрацію проведено до 1 січня 2013 року відповідно до законодавства, що діяло на момент його виникнення; присвоєння адреси закінченим будівництвом об'єктам, що є складовою частиною будинку, будівлі, споруди [130; 131; 133 та ін.].

Отже, відповідальність нотаріусів за вчинення реєстраційних дій має багатовекторне спрямування та пов'язується із встановленням механізмів, спрямованих як на забезпечення ведення публічних інформаційних сервісів, що являє собою коло публічних інтересів суспільства та держави, так і із задоволенням приватних інтересів, які полягають у недопущенні виникнення

спору щодо реалізації відповідного права (наприклад, речового права на нерухоме майно).

Досягнення належного рівня ефективності нормативно-правового механізму відповідальності нотаріусів за вчинення реєстраційних дій залежить від якості та дієвості ретроспективних і проаспективних засобів впливу на формування правової поведінки уповноваженого суб'єкта.

Ретроспективний вплив на нотаріуса як суб'єкта відповідальності за вчинення реєстраційних дій досягається за допомогою встановлення механізмів адміністративного оскарження, що може бути реалізовано через застосування процедури, встановленої в порядку звернення як до Міністерства юстиції України, так і до адміністративного суду.

В Україні, як було зазначено в попередніх підрозділах цього дослідження, існує спеціальний Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 [143], що корелюється з положеннями ч. 2 ст. 37-1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», де закріплено, що за результатами проведення перевірок державних реєстраторів чи суб'єктів державної реєстрації прав Міністерство юстиції України в разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав ухвалює вмотивоване рішення про: «1) тимчасове блокування доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав; 2) анулювання доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав; 3) притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав; 4) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 5) направлення на

обов'язкове підвищення кваліфікації державного реєстратора, крім нотаріусів, які здійснюють державну реєстрацію прав відповідно до покладених на них законом обов'язків».

Зазначене свідчить про те, що Міністерство юстиції України наділено широким колом повноважень із здійснення впливу на діяльність нотаріусів у частині застосування до них заходів дисциплінарної відповідальності.

Однак водночас, попри наявне широке коло повноважень, яким володіє Міністерство юстиції України, під час здійснення процедур застосування дисциплінарної відповідальності до нотаріусів за порушення стандартів здійснення реєстраційних процедур аналіз судової практики оскарження дій Міністерства юстиції України свідчить про допущення з боку владного органу вимог щодо повноти та комплексності проведення камеральних перевірок суб'єктів правозастосування. Зокрема, стосовно аналізу судової практики та її узагальнення було встановлено, що територіальні управління Міністерства юстиції України під час проведення камеральних перевірок дій нотаріусів, які вчинюються ними у сфері реєстраційних проваджень, досліджують лише документи, на підставі яких проводилися реєстраційні дії, що є базисом для висунення обвинувачень щодо порушення позивачем вимог законодавства. Водночас у процесі здійснення перевірки правомірності дій нотаріусів територіальні управління Міністерства юстиції України не використовують наявні в нього повноваження на витребування пояснень від уповноваженого суб'єкта, що свідчить про неповноту проведення службового розслідування дисциплінарних правопорушень тощо [77].

Як зазначає суддя Верховного Суду В. Кравчук, досягнуті висновки із узагальнення судової практики розгляду скарг на дії та рішення Міністерства юстиції України свідчать про неповноту вжитих суб'єктом владних повноважень заходів із розслідування справ, де предметом є встановлення правомірності дій нотаріусів у сфері реєстрації спеціальних прав [77, с. 21]. Наведені обставини свідчать про те, що Міністерством юстиції України не вчинено всіх заходів з метою всебічного встановлення обставин наявності

порушень чинного законодавства чи їхньої відсутності з боку позивача, що також свідчить про порушення Мін'юстом свого обов'язку щодо прийняття вмотивованого рішення.

Варто зазначити, що, відповідно до чинного законодавства України, до видів стягнень, що можуть бути застосовані до нотаріусів у порядку дисциплінарного провадження, належить передусім застосування такого стягнення, як анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю, що може бути реалізовано із підстав, встановлених у ст. 12 Закону України «Про нотаріат» [146]. Підстави для застосування дисциплінарної відповідальності нотаріусів також мають бути відображені у відповідних посадових інструкціях як локальних нормативних актах. Однією із підстав застосування заходів дисциплінарної відповідальності нотаріусів може бути допущення технічної помилки, що призводить до порушень нотаріального діловодства, ведення якого затверджується наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5 [144]. Відповідно до п. 6.16 вказаного наказу зазначається, що у разі виявлення нотаріусом у тексті нотаріального документа, який створений ним у результаті вчинення нотаріальної дії, технічної помилки, яка не змінює змісту документа та не впливає на права особи(іб), щодо якої(их) було вчинено нотаріальну дію (описка, друкарська або граматична помилка), нотаріус може виправити таку помилку. Помилка в тексті нотаріального документа виправляється у всіх примірниках такого документа одночасно. Виправлення помилки повинно відповідати відомостям, що містяться в документах, які були подані нотаріусу для вчинення нотаріальної дії або отримані безпосередньо з Єдиних і Державних реєстрів. Виправлення технічної помилки застерігається нотаріусом, який вчиняв нотаріальну дію, після посвідчувального напису із зазначенням дати та проставленням свого підпису й печатки на такому застереженні. Водночас усі виправлення мають бути зроблені так, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім закреслене [144].

Застосування заходів дисциплінарної відповідальності в разі допущення технічної помилки на законодавчому рівні в Україні не врегульовані та вирішуються в кожному конкретному випадку судом. Як обґрунтування наведеного висновку, звернемо дослідницьку увагу на ряд судових рішень, де предметом оскарження було застосування заходів дисциплінарної відповідальності, що в ряді випадків призвело до анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю за допущення технічної помилки або спричинило застосування догани до нотаріуса, яке в подальшому було скасовано в порядку подання позову до адміністративного суду щодо оскарження наказів Міністерства юстиції України, за висновком Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату України [138] було ухвалено протилежні накази.

Так, у справі № 815/2176/17 Одеським окружним адміністративним судом було скасовано рішення Головного територіального управління юстиції в Одеській області щодо наказу Міністерства юстиції України від 17 жовтня 2016 року № 74-дв про притягнення завідуючої Четвертої Одеської державної нотаріальної контори до дисциплінарної відповідальності [153]. Підставою для вживання заходів дисциплінарної відповідальності до завідуючої Четвертої Одеської державної нотаріальної контори стало допущення технічної помилки, й водночас було застосовано догану. У ході судового оскарження вищезазначеного наказу про накладення догани на завідуючу Четвертої Одеської державної нотаріальної контори було встановлено відсутність у правозастосовному акті як підстав застосування заходів дисциплінарної відповідальності, так і належної доказової бази.

Протилежними є чисельні інші приклади судової практики, де допущення технічної помилки з боку нотаріуса призвело до застосування до нього такого заходу державного примусу, як анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю. Зокрема, відповідно до постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24 лютого 2020 року у справі № 826/24467/15 предметом касаційної скарги приватного

нотаріуса Київського міського нотаріального округу В. Л. Соболевої було оскарження постанови Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.07.2016 (суддя – В. М. Данилишин) та ухвали Київського апеляційного адміністративного суду від 13.09.2016 (судді – С. Б. Шелест, Я. Б. Глущенко, Є. І. Мезенцев) у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Авіс Фінанс» до приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу В. Л. Соболевої, треті особи: ОСОБА_1, ОСОБА_2, про визнання протиправними дій, скасування рішення та визнання недійсним свідоцтва [121]. Підставою для визнання свідоцтва про речові права особи було допущення нотаріусом технічної помилки, що призвело до виникнення речового права необґрунтовано. Водночас було визнано неправомірними дії нотаріуса, через що він був позбавлений права займатися нотаріальною діяльністю. Однак у матеріалах справи не було досліджено ні ступінь тяжкості вчиненого, ні вислухано обидві сторони; судовий розгляд справи здійснено в порядку письмового провадження, тобто на основі документарної перевірки [121].

Іншою справою, яку вважаємо вбачати за потрібне, є справа № П/811/937/17 [122], де суб'єкт застосування заходів дисциплінарної відповідальності – Головне територіальне управління юстиції у Кіровоградській області як суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого належить здійснення провадження щодо нотаріусу в разі допущення ним дисциплінарного проступку, не дотримався встановлених чинним законодавством процедурних аспектів і замість підготовки за результатом розгляду справи такого акта, як «довідка», оформив рішення у під назвою такого документа, як «доповідна записка». Головне територіальне управління юстиції у Кіровоградській області як відповідач у справі № П/811/937/17 у касаційній скарзі наголошував на тому, що довідка є документом, який лише фіксує виявлені порушення та можливі рекомендації щодо покращення нотаріальної діяльності. Відповідні права й обов'язки в позивача виникли на підставі спірного в цій справі наказу. Відповідач наголошував, що технічна помилка в назві довідки в жодному разі не впливає на дійсність тих порушень,

які були виявлені під час проведення перевірки (п. 26 постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 8 липня 2020 року у справі № П/811/937/17). У справі № П/811/937/17 Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду було обґрунтовано, що оформлення дисциплінарної справи з порушенням вимог містяться в Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними й приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 17 лютого 2014 року № 357/5 (із змінами від 28 березня 2014 року) [142]. Зокрема, відповідно до пункту 13 Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними й приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства позапланова комплексна, цільова або контрольна перевірка приватного нотаріуса проводиться за результатами попередньої перевірки або за дорученням Міністерства юстиції України чи головного управління юстиції. За наслідками такої перевірки комісія складає довідку про результати проведеної перевірки з висновками [142].

Отже, наведені приклади судової практики свідчать про наявність таких правозастосовних проблем, як: по-перше, відсутність універсальних і нормативно закріплених підходів до визначення змісту категорії «технічна помилка» та її розуміння як підстави застосування заходів дисциплінарної відповідальності; по-друге, низька ефективність механізмів відповідальності правозастосовних органів державної виконавчої влади, що допускаються в здійсненні діяльності із застосування заходів державного примусу, недотримання вимог процедурних нормативних актів.

Зазначені міркування вимагають нормативного закріплення такої категорії, як «технічна помилка». Крім того, є потрібним нормативне

встановлення підстав застосування відповідальності до нотаріуса в разі допущення ним технічних помилок у процесі здійснення реєстраційних дій.

З врахуванням вищезазначеного вбачається за потрібне внесення змін до чинного законодавства України щодо нормативного закріплення гарантій нотаріуса від необґрунтованого втручання до його діяльності в частині застосування такого заходу дисциплінарної відповідальності, як анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю, за допомогою доповнення частиною п'ятою статті 8-1 Закону України «Про нотаріат» у такій редакції: «Доповнити ст. 8-1 частиною п'ятою в такій редакції:

«Застосування анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю на підставі допущення нотаріусом технічної помилки допускається в разі повторності такого проступку впродовж одного року» (додаток Б).

Також проблемою, про яку варто наголошувати задля забезпечення незалежності нотаріусів і недопустимості втручання до сфери їхньої діяльності, є перегляд підходів до обсягу повноважень із застосування заходів дисциплінарної відповідальності, що реалізується Міністерством юстиції України та його територіальними управліннями. Розширення повноважень нотаріату, що дало змоги доступу до здійснення широкого кола реєстраційних дій, фактично повинно було привести до виконання широкого кола сервісних завдань, що стоять перед державним управлінським механізмом. Реформа органів нотаріату зробила їх більш доступними для населення. Однак водночас було збережено застарілий механізм застосування заходів дисциплінарної відповідальності до нотаріусів, який вимагає, крім рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату як органу, до завдань діяльності якого віднесено вирішення завдання із, по-перше, визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, і, по-друге, вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, ще й наказу територіального управління Міністерства юстиції України. Крім того, до повноважень Міністерства юстиції України належить здійснення перевірки організації роботи державних нотаріальних

контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними й приватними нотаріусами в порядку наказу Міністерства юстиції України від 17.02.2014 № 357/5.

Наявна система контролю, що здійснюється Міністерством юстиції України, фактично робить підконтрольним інститут нотаріату та його самоврядних органів, не створюючи водночас дієвих механізмів щодо закріплення відповідальності органу державної влади за необґрунтоване застосування заходів дисциплінарної відповідальності до нотаріусів. Попри широке коло повноважень щодо контролю за діяльністю органів нотаріату, якими володіє Міністерство юстиції України, їхнє здійснення характеризується відсутністю системного підходу та впровадження заходів моніторингу, спрямованого не лише на виявлення порушень у сфері реєстраційних дій, що допускаються уповноваженими суб'єктами, але й обґрунтування рекомендацій щодо мінімізації їхніх проявів.

Зазначене вимагає викладення підпункту 69 пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» з урахуванням покладення на Міністерство юстиції України здійснення узагальнення та моніторингу дисциплінарних правопорушень, що допускаються органами нотаріату. Зазначене обґрунтовує доцільність викладення підпункту 69 пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» в такій редакції:

«69) здійснює державне регулювання нотаріальної діяльності, зокрема встановлює умови допуску громадян та посадових осіб органів місцевого самоврядування, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, передбачених законом (далі – уповноважені особи), до провадження нотаріальної діяльності, здійснює контроль за організацією нотаріату та нотаріальної діяльності уповноважених осіб, керівництво державними нотаріальними конторами, перевіряє організацію нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального

діловодства, видає та анулює в установленому законом порядку свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, видає уповноваженим особам свідоцтво про право на вчинення нотаріальних дій щодо оформлення спадкових прав, встановлює порядок виготовлення та знищення печатки приватного нотаріуса, вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та уповноважених осіб; затверджує положення про державний нотаріальний архів, порядок проходження стажування уповноваженими особами, порядок проведення перевірки організації нотаріальної діяльності державних, приватних нотаріусів та уповноважених осіб, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, порядок підвищення кваліфікації працівників органів нотаріату, нотаріусів, помічників нотаріусів та уповноважених осіб, установлює правила професійної етики нотаріусів, здійснює аналітично-методичне забезпечення нотаріальної діяльності, узагальнює та регулює нотаріальну практику, готує для нотаріусів та уповноважених осіб роз'яснення з питань, що належать до компетенції Міністерства, здійснює моніторинг та узагальнення практики застосування заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які здійснюють нотаріальну практику» (додаток Б).

На основі узагальнення судової практики з питань регулювання застосування заходів дисциплінарної відповідальності нотаріусів як суб'єктів реєстраційних дій потрібним є обґрунтування висновку, що оскарженню в порядку адміністративного судочинства підлягають лише рішення (наказ Міністерства юстиції України), а також пов'язані з відповідним рішенням дії та прояви бездіяльності суб'єкта владних повноважень; водночас такі документи, як акт, довідка, висновок, лист, вимога, не підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства й, зокрема, в порядку дії ст. 19 КАС України. Такі документи, як акт, довідка, висновок, лист, вимога та інші подібні акти, які ухвалюються у сфері застосування відповідальності нотаріусів владними суб'єктами за своїм змістом і правовим визначенням мають рекомендаційний характер, але не є обов'язковими для ухвалення Міністерством юстиції України

наказу саме відповідно до цієї пропозиції (п. 37 постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 квітня 2020 року у справі № 816/1542/17 (адміністративне провадження № К/9901/7949/18) [123]).

Крім того, в межах судової практики порушуються питання щодо допустимості й обґрунтованості використання такого виду стягнення, що може бути застосовано до нотаріуса як суб'єкта реєстраційних дій як тимчасове блокування доступу до державних реєстрів. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 квітня 2020 року у справі № 816/1542/17 (адміністративне провадження № К/9901/7949/18) [123] Верховний Суд зауважує, що в наказі Міністерства юстиції України від 27.07.2017 № 2414/5 «Про тимчасове блокування доступу державного реєстратора – приватного нотаріуса Чутівського районного нотаріального округу Полтавської області ОСОБА_1 до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно» були відсутні будь-які мотиви, за яких державному реєстратору тимчасово заблоковано доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно саме на п'ять місяців і за які порушення застосовано саме цей вид стягнення (п. 42). Також на законодавчому рівні не визначено мінімальних і максимальних строків застосування заходу стягнення як блокування доступу державного реєстратора до Державного реєстру прав (стаття 37-1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [134]). Однак такий захід стягнення та його накладення повинно відповідати загальним принципам: законності, справедливості, індивідуальності, пропорційності. Тому, визначаючи вид стягнення та встановлюючи строк обмеження в доступі до Державного реєстру прав, потрібно враховувати характер порушення, його систематичність, сукупність з іншими порушеннями, наявність / відсутність негативних наслідків з відображенням цих обставин у наказі про застосування заходу стягнення.

Зазначене обумовлює потребу у внесенні змін до статті 37-1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх

обтяжень» [134] через доповнення її частини першої абзацом четвертим у такій редакції:

«Застосування Міністерством юстиції України стягнень має бути обґрунтованим та базуватися на врахуванні характеру порушення, його систематичності, сукупності з іншими порушеннями, наявності та/або відсутності негативних наслідків з відображенням цих обставин у наказі про застосування заходів відповідальності» (додаток Б).

Здійснене в попередніх підрозділах дослідження засвідчило недосконалість регулювання застосування до нотаріусів як заходів адміністративної відповідальності, так і заходів кримінальної відповідальності. Досягнуті в попередніх підрозділах висновки засвідчили потребу в здійсненні перегляду законодавчих підходів із встановлення змісту та підстав застосування заходів кримінальної відповідальності. Нотаріус як суб'єкт здійснення реєстраційних дій має визнаватись як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення після внесення змін до Кримінального кодексу України ст. 365² «Зловживання повноваженнями осіб, які надають публічні послуги» та ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», що відбулося 2011 року з ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [128].

Нотаріус є спеціальним суб'єктом, що може бути притягнутий до адміністративної відповідальності як суб'єкт відповідальності за статтею 166-11 КУпАП, що встановлює відповідальність за вчинення порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також за вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації, а також інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи-підприємця або громадського формування, що можуть спричинити за собою накладення штрафу на посадових осіб від 400 до 600 неоподаткованих мінімумів доходів громадян [66].

Кримінальна відповідальність нотаріусів за неналежне виконання обов'язків державного реєстратора не передбачена. У зв'язку з наведеним потрібно доповнити окремим положенням нову редакцію Кримінального кодексу України, зокрема розділ 9.4, де як підставу кримінальної відповідальності доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)», що сприятиме диференціації відповідальності нотаріусів за вчинення неправомірних дій у сфері державної реєстрації [151].

Зазначене обґрунтовує доцільність доповнення нової редакції проєкту Кримінального кодексу України (в редакції від 01.08.2024) [151] статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)» у такій редакції:

«1. Нотаріус, який вчинив реєстраційні дії поза межами робочого місця (нотаріального округу), що спричинило настання істотної шкоди, вчинив проступок» (додаток Б).

Висновки до розділу 3

1. Проведено аналіз моделей організації нотаріату та компетентностей нотаріусів у світі, зокрема проаналізовано нормативно-правову базу таких країн, як Італія, Велика Британія, Мексика, Іспанія, Німеччина, Франція, США, Естонія, Індонезія, а також законодавство ЄС.

Вказано, що існує два види (типи) системи нотаріальної діяльності у світі: латинська та англо-американська.

Констатовано, що англо-американський тип організації нотаріату характеризується положеннями, заснованими на правових звичаях. Нотаріуси цієї правової сім'ї загалом здійснюють дії щодо закріплення певних фактів (наприклад, дат) або для зберігання оригіналів документів на прохання та за згодою зацікавлених сторін. Система англо-американського типу характеризується тим, що кодифікованих законів, які регламентують

нотаріальну діяльність, майже не існує, джерелами правових норм є переважно прецеденти, сформовані юридичною практикою.

Зазначено, що організація латинської нотаріальної системи, а це понад вісімдесят країн, які об'єднані в Міжнародний союз латинських нотаріусів, що є міжнародною неурядовою організацією, створеною з метою заохочення, координації та розвитку нотаріальної діяльності у світі, базується на сукупності ознак, що відрізняють одну модель національного нотаріату від іншої та зазвичай відображені в джерелах (формах) регуляторного механізму нотаріальних відносин у кожній окремій країні.

Обґрунтовано, що традиційно виділяють три моделі латинського нотаріату:

1. Німецька нотаріальна модель, яка характеризується незначною активністю нотаріуса в здійснюванні інтересів громадян.

2. Французька нотаріальна модель, яка характеризується більш тісним взаємозв'язком між нотаріусом і клієнтом.

3. Змішана нотаріальна модель, яка встановлює на своїх територіях нотаріат вільного типу.

Вказано, що аналіз зазначених видів нотаріатів показав, що поділ нотаріусів на нотаріусів певної моделі є досить умовним. Універсальної моделі, яка б об'єднувала як нотаріат латинського типу, так і нотаріат англо-американського, не існує, оскільки вони різняться між собою, що зумовлено історичними та геополітичними причинами.

Акцентовано увагу, що переваги латинського нотаріуса, визнані на міжнародному рівні, привели в останні роки до значного поширення цієї моделі в світі: культурно надто віддалені країни також приєдналися до сім'ї латинських нотаріусів, як-от Китай, Японія та Індонезія, а присутність на європейському регіоні ще більше посилилась із вступом України й майже всіх країн Східної Європи.

Запропоновано пропозиції щодо використання найбільш прийнятних для України моделей нотаріату у світі та наголошено на доцільності формування

змішаної моделі із використанням найкращих досягнень і переваг німецької та французької моделей.

2. Охарактеризовано актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності та деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, які стосуються: процедур адміністративного оскарження, перевірки правомірності дії нотаріусів територіальними управліннями Міністерства юстиції України, заходів відповідальності за допущення нотаріусом технічної помилки, закріплення нормативно категорії «технічна помилка», відповідальність за порушення правил застосування заходів державного примусу, недотримання процедурних вимог та інші.

Обґрунтовано конкретні пропозиції щодо внесення змін до законодавства.

Результати наукового аналізу, здійсненого у розділі 3, висвітлені у окремих публікаціях автора (Додаток А).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо розкриття сутності, змісту, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації з огляду на адміністративно-правову природу процедур державної реєстрації та місце нотаріуса у них, світовий досвід функціонування моделей нотаріату, судову практику, практику правозастосування суб'єктів контролю нотаріальної діяльності, що обумовило пропозиції, які стосуються забезпечення належного правового регулювання відносин щодо встановлення та реалізації нотаріусом статусу у адміністративних реєстраційних процедурах.

До найважливіших результатів наукового дослідження віднесено такі:

1. Огляд предметних наукових досліджень, присвячених правовому положенню нотаріуса, а також суб'єктів учинення нотаріальних дій дають змогу зазначити про таке: а) науковці аналізують особливості участі нотаріуса, інших суб'єктів, уповноважених вчиняти нотаріальні дії в правовідносинах не тільки адміністративної, а й іншої правової природи, що свідчить про потребу в їхньому врахуванні під час розкриття правового положення суб'єкта вчинення нотаріальних дій; б) досліджуючи правове положення нотаріуса в публічно-правових відносинах, учені характеризували насамперед правову природу зазначених відносин як визначний чинник його адміністративно-правового статусу; в) адміністративно-правовий статус нотаріуса впливає з визнання його «публічною офіційною особою» (за визначенням К. І. Федорової), що відображає характер діяльності на виконання публічних функцій щодо надання, зокрема, адміністративних послуг у сфері реєстрації, спрямованість яких визначена потребою в забезпеченні реалізації конституційно закріплених прав, свобод, законних інтересів громадянами та юридичними особами; г) опрацювання існуючих наукових досліджень не дає змоги зазначити, що наукове завдання з розкриття адміністративно-правового статусу нотаріуса вирішене, що визначає потребу в подальшій дослідницькій розвідці.

Запропоновано групування наукових досліджень, присвячених проблемі юридичної характеристики сутності та змісту адміністративної процедури залежно від праворозуміння предмета такої процедури: а) залежно від підходу щодо визначення сутності адміністративного процесу (Н. В. Галіцина); б) процесуальні дії щодо розгляду, розв'язання й вирішення конкретної адміністративної справи в публічній сфері (Е. Ф. Демський); в) певна послідовність здійснення суб'єктами правовідносин юридично значущих дій (О. В. Кузьменко); г) логічно побудований порядок прийняття управлінських актів (І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловійова, О. С. Лагода, В. П. Тимощук та ін.); д) нормативно закріплений порядок розгляду та вирішення адміністративної справи й ухвалення індивідуального адміністративного акта, а в деяких випадках і виконання такого акта (І. В. Бойко, Д. В. Лученко); е) у широкому значенні цієї категорії, яка відображає цілеспрямованість, послідовність вчинення дій уповноваженими суб'єктами в межах компетенції (О. І. Миколенко, Н. Р. Нижник, А. М. Школик, Б. Д. Гудз та ін.).

Обґрунтовано доцільність систематизації ознак адміністративної процедури державної реєстрації із виділенням основних і предметних ознак. Основні ознаки адміністративної процедури державної реєстрації характерні для будь-яких видів реєстраційних дій, а предметні стосуються таких процедур реєстрації певної предметної належності.

Узагальнення напрацювань учених, а також положень чинного законодавства щодо визначення державної реєстрації дало змогу виділити такі групи підходів: 1) широке та вузьке значення з позицій, відповідно, функції держави (широке значення) та як цілеспрямованої діяльності уповноваженого суб'єкта (вузьке значення) (Є. І. Білокур, 2020 р.); 2) засіб фіксування певних фактів (Велика українська енциклопедія з напрямку «Юридичні науки», 2017 р.); 3) юридичний акт (О. С. Луніна, 2015 р.); 4) юридичний факт (В. В. Нікітін, 2017 р.; закони України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» і від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме

майно та їх обтяжень»); 5) інститут адміністративного права (М. П. Гурковський, 2010 р.); б) адміністративна процедура (М. П. Гурковський, 2010 р.; закони України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» і від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

2. Встановлено такі специфічні ознаки процедури державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень: а) має публічно-правовий характер, що забезпечується спрямованістю на реалізацію конституційних прав, передбачених ст. 41, 42 Конституції України; б) державна реєстрація забезпечує фіксацію фактів і є публічно-правовим їхнім засвідченням; в) має адміністративно-правову природу, що виявляється у врегульованості нормами адміністративного права, заявному порядку здійснення, стосується розгляду й вирішення індивідуально-конкретних справ; г) процедура державної реєстрації є спеціальним порядком легітимації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень; д) у процесі державної реєстрації передбачено ведення та використання державних реєстрів; е) в основі процедури державної реєстрації є діяльність органів державної реєстрації, посадових осіб, яка відбувається в спеціальному порядку.

Процедура державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень являє собою визначений нормами адміністративного права порядок вчинення юридично значимих дій, спрямованих на вирішення в заявному порядку індивідуально-конкретних справ уповноваженим суб'єктом щодо фіксації фактів уведення в правове поле юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень, забезпечуючи легітимацію їхнього правового статусу, законність набуття відповідних прав та їх обтяжень.

Аналіз процедури з державної реєстрації юридичних осіб, речових прав на нерухоме майно дав змогу виділити такі її стадії: 1) підготовча; 2) звернення

особи та прийняття документів державним реєстратором; 3) розгляд заяв і перевірка поданих документів; 4) ухвалення рішення, проведення державної реєстрації та видача адміністративного акта; 5) оскарження рішення, дії чи бездіяльності державного реєстратора – факультативна стадія.

3. Виділено ознаки адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації: а) нотаріус є учасником публічних відносин; б) нотаріус діє від імені держави; в) відображає правове становище нотаріуса як державного реєстратора у відносинах державної реєстрації; г) діяльність нотаріуса регулюється актами органів державної влади; д) наявність структурних елементів адміністративно-правового статусу нотаріуса.

Структурними елементами адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації визначено: а) правосуб'єктність; б) встановлені законодавством права та обов'язки нотаріуса у сфері державної реєстрації; в) юридична відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків як державного реєстратора. Додатковим елементом виступають гарантії під час виконання повноважень у відносинах державної реєстрації.

Адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації – це врегульована адміністративно-правовими нормами сукупність структурних і взаємопов'язаних елементів, які відображають правове становище нотаріуса у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними чи юридичними особами під час виконання ним повноважень у сфері державної реєстрації, передбачених нормами чинного законодавства.

4. До ознак адміністративної правосуб'єктності нотаріуса віднесено: а) відповідність вимогам професійної компетентності та наявність відповідних навичок; б) наділення державою відповідною компетенцією (правами та обов'язками); в) наявність обов'язку нести юридичну відповідальність (деліктоздатність).

Структура адміністративної правосуб'єктності нотаріуса складається з таких самостійних елементів: адміністративної правоздатності, адміністративної дієздатності, деліктоздатності.

Адміністративну правоздатність нотаріуса розкривають такі її особливості, які охоплюють: допуск до складання кваліфікаційного іспиту; складання кваліфікаційного іспиту; отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Зі свого боку особливості адміністративної дієздатності нотаріуса виявляються в тому, що вона охоплює: призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрацію приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса; отримання доступу до державних реєстрів; здійснення повноважень як державним реєстратором. Узагальнення норм чинного законодавства дало змогу виділити такі дві групи прав і обов'язків державного реєстратора щодо: а) процедур державної реєстрації; б) зберігання реєстраційних справ (передбачено електронну й паперову форми щодо державної реєстрації речових прав та їх обтяжень).

5. Обґрунтовано, що юридична відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації як структурний елемент його правового статусу полягає не тільки в застосуванні до нотаріуса відповідних примусових заходів за вже вчинене правопорушення у сфері державної реєстрації (ретроспективний аспект), а й в усвідомленні ним своєї відповідальності за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації (проспективний аспект).

Доведено характерні ознаки юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації: 1) виражається як вид державного примусу, що застосовується до нотаріуса; 2) підставою є протиправні дії під час виконання обов'язків у сфері державної реєстрації; 3) функціонує за допомогою застосування до нотаріуса певних негативних заходів у разі вчинення ним правопорушення під час виконання своїх обов'язків у сфері державної реєстрації.

Зроблено висновок, що юридична відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації – це сукупність передбачених законом примусових обмежень і визнання нотаріусом втрат особистого, організаційного та майнового характеру за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації.

Констатовано, що складовими частинами юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації є її види, зокрема: дисциплінарна, адміністративна, цивільна, кримінальна. Як спеціальний суб'єкт, нотаріус може бути притягнений до адміністративної відповідальності за ст. 166-11 КУпАП, що передбачає адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, громадських формувань.

Встановлено, що у зв'язку зі збройною агресією РФ і початком повномасштабної війни певна кількість нотаріусів була вимушена покинути місця постійного проживання, що призвело до появи фактів учинення нотаріальних дій нотаріусами України за межами України, а саме наявності незаконних схем оформлення цивільних правовідносин за кордоном України через нібито вчинення нотаріальних дій українськими нотаріусами в Англії, Шотландії, Іспанії. У зв'язку із зазначеним запропоновано врахувати наведені діяння під час розробки нової редакції Кримінального кодексу України, зокрема розділ 9.4 доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)», що обмежить можливість учинення нотаріусом неправомірних дій у сфері державної реєстрації.

6. На підставі порівняльно-правового аналізу моделей організації нотаріату та компетентностей нотаріусів у світі (в Італії, Великій Британії, Мексиці, Іспанії, Німеччині, Франції, США, Естонії, Індонезії із опрацюванням законодавства ЄС), їхнього порівняння із системою нотаріату в Україні зроблено висновок, що українська модель нотаріату на сучасному етапі тяжіє до перехідної моделі, оскільки не всі положення чинного законодавства щодо

нотаріальної діяльності цілком узгоджуються з принципами діяльності класичного нотаріату латинського типу. Вбачається, що саме змішана нотаріальна модель, яка поєднує в собі основні характеристики німецької та французької моделей і функціонує вже в багатьох державах, є зразком симбіозу основних досягнень і переваг німецької та французької моделей, може бути прикладом для вдосконалення національної системи нотаріату України.

7. Визначено, що відповідальність нотаріусів за вчинення реєстраційних дій має багатовекторне спрямування та пов'язується із встановленням механізмів, спрямованих як на забезпечення ведення публічних інформаційних сервісів, що являє собою коло публічних інтересів суспільства та держави, так і із задоволенням приватних інтересів, які полягають у недопущенні виникнення спору щодо реалізації відповідного права (наприклад, речового права на нерухоме майно).

Підкреслено, що досягнення належного рівня ефективності нормативно-правового механізму відповідальності нотаріусів за вчинення реєстраційних дій залежить від якості та дієвості ретроспективних і проаспективних засобів впливу на формування правової поведінки уповноваженого суб'єкта.

Встановлено, що ретроспективний вплив на нотаріуса як суб'єкта відповідальності за вчинення реєстраційних дій досягається за допомогою встановлення механізмів адміністративного оскарження, що може бути реалізовано через застосування процедури, встановленої в порядку звернення як до Міністерства юстиції України, так і до адміністративного суду.

Попри наявне широке коло повноважень, яким володіє Міністерство юстиції України, під час здійснення процедур застосування дисциплінарної відповідальності до нотаріусів за порушення стандартів здійснення реєстраційних процедур аналіз судової практики оскарження дій Міністерства юстиції України свідчить про допущення з боку владного органу вимог щодо повноти та комплексності проведення камеральних перевірок суб'єктів правозастосування.

На підставі аналізу судової практики та її узагальнення було встановлено, що територіальні управління Міністерства юстиції України під час проведення камеральних перевірок дій нотаріусів, які вчинюються ними у сфері реєстраційних проваджень, досліджують лише документи, на підставі яких проводилися реєстраційні дії, що є базисом для висунення обвинувачень щодо порушення позивачем вимог законодавства.

Зазначено, що хибною практикою є практика територіальних управлінь Міністерства юстиції України в процесі здійснення перевірки правомірності дій нотаріусів щодо невикористання наявних у них повноважень на витребування пояснень від уповноваженого суб'єкта, що свідчить про неповноту проведення службового розслідування дисциплінарних правопорушень тощо.

Обґрунтовано потребу в нормативному врегулюванні особливостей застосування заходів відповідальності до нотаріусів у разі допущення ними технічної помилки під час здійснення реєстраційних дій.

На підставі узагальнення судової практики щодо оскарження застосування заходів відповідальності до нотаріусів за вчинення реєстраційних дій зроблено висновок про наявність таких правозастосовних проблем, як: відсутність універсальних і нормативно закріплених підходів до визначення змісту категорії «технічна помилка» та її розуміння як підстави застосування заходів дисциплінарної відповідальності; низька ефективність механізмів відповідальності правозастосовних органів державної виконавчої влади, що допускаються в здійсненні діяльності із застосування заходів державного примусу, недотримання вимог процедурних нормативних актів; необґрунтованість застосування окремих видів стягнень.

Обґрунтовано потребу у вжитті таких організаційних і нормативно-правових напрямів удосконалення механізму відповідальності нотаріусів як суб'єктів відповідальності за вчинення реєстраційних дій, як:

нормативне закріплення категорії «технічна помилка, допущена нотаріусом під час вчинення реєстраційних дій»;

розширення кола гарантій нотаріуса від необґрунтованого втручання до його діяльності в частині застосування такого заходу дисциплінарної відповідальності, як анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальної діяльності, через доповнення частиною п'ятою статті 8-1 Закону України «Про нотаріат»;

покладення на Міністерство юстиції України здійснення узагальнення та моніторингу дисциплінарних правопорушень, що допускаються органами нотаріату, з метою обґрунтування методичних рекомендацій щодо їхньої мінімізації, що вимагає внесення змін до підпункту 69 пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України»;

нормативне закріплення положення про те, що оскарженню в порядку адміністративного судочинства підлягають лише рішення (наказ Міністерства юстиції України), а також пов'язані із відповідним рішенням дії та прояви бездіяльності суб'єкта владних повноважень; водночас такі документи, як акт, довідка, висновок, лист, вимога, не підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства та, зокрема, в порядку дії ст. 19 КАС України;

встановлення принципів застосування стягнень до нотаріусів у разі допущення ними порушення реєстраційних дій у порядку внесення змін до статті 37-1 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»;

потреба в здійсненні перегляду законодавчих підходів із встановлення змісту та підстав застосування заходів кримінальної відповідальності через доповнення окремим положенням нової редакції Кримінального кодексу України, зокрема розділу 9.4, де як підставу кримінальної відповідальності доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)», що сприятиме диференціації відповідальності нотаріусів за вчинення неправомірних дій у сфері державної реєстрації.

З метою законодавчого закріплення адміністративного статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації запропоновано нову редакцію пункту 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат»: «Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, а також вчиняє відмінні від нотаріальних реєстраційні дії з метою офіційного засвідчення та підтвердження від імені держави фактів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці / упоряд. О. Ф. Андрійко та ін. ; ред. Ю. С. Шемшученко, О. Ф. Андрійко. К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
2. Авер'янов В. Б. Нові риси предмета українського адміністративного права. *Персонал*. 2005. № 4. С. 76–81.
3. Автрогов А. М. Адміністративно-правовий статус державного виконавця : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.
4. Адміністративне право України / Битяк Ю. П., Богуцький В. В., Гаращук В. М., Дяченко О. В., Зуй В. В. Х. : Право, 2004. 310 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У двох томах. Т. 2 : Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К. : Юридична думка, 2007. 592 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У 2-х томах. Т. 1 : Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
7. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
8. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
9. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
10. Адміністративне право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. 520 с.
11. Адміністративне процесуальне право : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т. П. Мінки. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.

12. Аніна О. В. Іноземці та особи без громадянства в адміністративно-деліктному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Державний науково-дослідний інститут МВС України. Київ, 2012. 211 с.
13. Бандурка О. М. Адміністративний процес України : монографія. Харків : ХНУВС «Майдан», 2019. 422 с.
14. Бандурка О. О. Державна податкова служба в Україні: система, правовий статус, модернізація. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 234 с.
15. Бисага Ю. Ю. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 11–16. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.1>
16. Білоскурська О. В. Взаємозв'язок конституційних обов'язків та конституційної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 86–89.
17. Бірюков В. Щодо окремих аспектів блокування доступу нотаріусів до єдиних та державних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції України. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 3 (93). С. 76–79.
18. Богуцький В. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення : навч. посіб. / В. В. Богуцький, В. В. Богуцька, В. В. Мартиновський. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Юрайт, 2013. 224 с.
19. Богуцький В. В., Богуцька А. В. Адміністративне право України як галузь права : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Х. : Фінн, 2011. 120 с.
20. Бойко І. В. Адміністративна процедура – поняття, ознаки і види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. Г. Серьогіна та ін. Х. : Право, 2017. Вип. 33. С. 113–122.
21. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

22. Болгар О. В. Сутність державної реєстрації як форми публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 336–340. URL : http://www.lsej.org.ua/5_2021/81.pdf
23. Бондарєва М. В. Гарантії нотаріальної діяльності. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С. 7–82.
24. Васильєва Т. С. Адміністративно-правовий режим господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2011. 198 с.
25. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / укладачі : В. Л. Бабка, М. М. Шумило ; за ред. д-ра істор. наук, проф. А. М. Киридон. К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
26. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Х. : Право, 2016. Т. 5. Адміністративне право / редкол. Ю. П. Битяк (голова) та ін. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2020. 960 с.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
28. Видача свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю: нормативно-процедурний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 114–119.
29. Висеканцев О. О. Адміністративно-правовий статус державного нотаріуса : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Сумський державний університет. Суми, 2014. 203 с.
30. Відшкодування моральної шкоди : наук.-практ. посібник / НАПрН України, Ін-т приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака ; за ред. акад. Ф. Г. Бурчака, М. К. Халянтича. К. : Юрінком Інтер, 2013. С. 66.
31. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.

32. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_28

33. Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О. та ін. Адміністративне право України : навчальний посібник. Т. 1. Загальне адміністративне право / за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

34. Глобінець М. Г. Адміністративно-правовий статус суб'єктів контрольних проваджень в діяльності нотаріусів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2012. 219 с.

35. Голісніченко І. П. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. К. : Юридична думка, 2004. 584 с.

36. Гонтар З. Г., Купчак М. Я., Харчук А. І. Адміністративне право : навч. посіб. Львів : СПОЛОМ, 2019. 172 с. ; рис., табл. Бібліогр. : с. 169–171.

37. Григораш О. І. Суб'єктивні права й обов'язки – елементи адміністративно-правового статусу особи. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць / Чернівецький університет. Чернівці : Рута, 2005. Вип. 273 : Правознавство. С. 67–71.

38. Гріненко О. О. Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції: міжнародно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2005. 20 с.

39. Губерська Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття й види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 30(2). С. 28–32.

40. Гудз Б. Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний авіаційний університет. К., 2013. 219 с.

41. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2009. 217 с.

42. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 204 с.

43. Гурковський М. П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 19 с.

44. Данюк Л. В. Управління нотаріатом в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2011. 199 с.

45. Данюк Л. В. Управління нотаріатом в Україні: історія та сучасність (адм.-прав. регулювання відносин у сфері упр. нотаріатом) : монографія / за наук. ред. А. О. Селіванова. К. : Логос, 2011. 183 с.

46. Дегтярьова С. В. Поняття та сутність правового статусу суб'єктів державного регулювання в агропромисловій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 5, т. 1. С. 150–154.

47. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

48. Денисова А. В. Адміністративна правосуб'єктність органів виконавчої влади як суб'єктів адміністративного нагляду: науковий підхід до характеристики. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 143–150.

49. Долинська М. С. Нотаріат : підручник. Львів : Ліга-Прес, 2018. 398 с.

50. Долинська М. С. Деякі аспекти правового статусу державного нотаріуса. *Форум права*. 2014. № 2. С. 108–114.

51. Дубовик В. Офіс протидії рейдерству Мін'юсту виявив у два рази менше порушень за і півріччя 2021 року / Міністерство юстиції України : офіційний вебсайт. URL : <https://minjust.gov.ua/news/ministry/viktor-dubovik-ofis-protidii-reyderstvu-minyustu-viyaviv-u-2-razi-menshe-porushen-za-i-pivrichchya-2021-roku>

52. Дякович М. М. Особливості правового статусу нотаріуса в Україні: теоретичні та практичні аспекти. *Право України*. 2020. № 9. С. 97–106. URL : <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001250943>
53. Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
54. Європейська хартія малих підприємств : міжнар. док. від 19.06.2000. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_860
55. З 6 липня по 4 вересня 2020 року державні реєстратори мають підключитися до засобу додаткової ідентифікації / Міністерство юстиції України : офіційний вебпортал. 2020. URL : <https://minjust.gov.ua/news/ministry/z-06-lipnya-po-04-veresnya-2020-roku-derjavni-reestratori-mayut-pidklyuchitisya-do-zasobu-dodatkovoi-identifikatsii?fbclid=iwar3pxfoz3bx6dmk4zpummsc2br0tubf8ew1fzvestqsyqrqxfnk-9pbe1lae>
56. Запроваджено додаткові механізми захисту у сфері державної реєстрації / НАІС : офіційний вебпортал. 2019. URL : <https://nais.gov.ua/article/zaprovadjeno-dodatkovi-mehanizmi-zahistu-u-sferi-derjavnoi-reestratsii>
57. Зубрицька О. Адміністративна правоздатність як елемент правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів адміністративного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3. С. 99–104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_3_17
58. Ільєва Н. В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні. *Форум права*. 2010. № 3. С. 152–156. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_22
59. Ільницька Н. Ф. Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М-во освіти та науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана». Київ, 2021. 252 с.
60. Кагановська Т. Є., Григоренко Є. І. Основи загальної теорії права : навч. посіб. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 144 с.

61. Качура О. А. Поняття адміністративних процедур державної реєстрації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 1. С. 101–107.
62. Кеча А. С. Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 22 с.
63. Кеча А. С. Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 228 с.
64. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с.
65. Кодекс адміністративного судочинства України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
66. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Статті 1–212²⁴ / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
67. Колодій А. М., Копейчиков В. В. Теорія держави і права. К. : Юрінформ, 1995. 356 с.
68. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. К. : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
69. Колосовський Є. Ю. Адміністративна відповідальність неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний університет ДПС України. Ірпінь, 2014. 235 с.
70. Колотілов О. О. Реєстрація фізичних осіб – підприємців як вид адміністративної процедури: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2021.

71. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
72. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні : підручник. Х. : Право, 2011. 384 с.
73. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат : підручник. Харків : Право, 2019. 416 с.
74. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (23.07.96). Ст. 141.
75. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2005. 21 с.
76. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій : навч. посібник для юрид. фак. і вузів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
77. Кравчук В. Відповідальність нотаріуса у сфері реєстрації. Презентація. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/prezentatsija_Kravchuk.pdf
78. Красногор О. В. Адміністративно-правовий захист прав і законних інтересів нотаріусів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : за спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017.
79. Кримінальна відповідальності за несанкціонований доступ до реєстрів – нотаріуси застерігають від колапсу у сфері держреєстрації. *Судово-юридична газета*. 2024. 16 липня. URL : <https://sud.ua/uk/news/ukraine/305853-ugolovnaya-otvetstvennost-za-nesanktsionirovannyu-dostup-k-reestram-notariusy-predosteregayut-ot-kollapsa-v-sfere-gosregistratsii>
80. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

81. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим». *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 2. С. 12.
82. Кузьменко О. В. Процесуальні категорії адміністративного права : монографія / НАВСУ. Львів : ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2004. 232 с.
83. Кузьменко О. В. Природа реєстраційного провадження. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право*. 2009. № 1. С. 81–87. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2009_1_13
84. Куліш А. М., Сапсай О. В. Особливості правового статусу приватних нотаріусів в Україні. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 12 (25). С. 11–15.
85. Курило Т. С. Адміністративно-правовий статус нотаріуса як особливого суб'єкта адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією (частина перша). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 2, ч. 2. С. 167–173.
86. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. С. 25.
87. Ладіна Л. С., Веселов М. Ю. Юридична відповідальність приватного нотаріуса. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 1 (49). DOI : [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1\(49\).233117](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1(49).233117)
88. Ладіна Л. С. Поняття та завдання адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса за українським законодавством. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 72–76.
89. Лазор Л. І. Правове регулювання правосуб'єктності у сфері трудового права в ринкових умовах. *Право України*. 2010. № 12. С. 108–114.
90. Ластович Д. М. Поняття адміністративно-правового статусу поліції як суб'єкта надання поліцейських послуг. *Наше право*. 2015. № 6. С. 71–75.
91. Лозинський Ю. Елементи адміністративно-правового статусу. *International independent scientific journal*. 2020. № 15. С. 13–18. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3383>

92. Луніна О. С. Публічно-правові спори у сфері державної реєстрації як предмет адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний авіаційний університет. К., 2015. 207 с.

93. Лютіков П. С. Суб'єктивні права й обов'язки як складові адміністративно-правового статусу юридичної особи: класифікація та характерні ознаки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. С. 429–435.

94. Майка Н. В. Реєстрація речових прав на чужу нерухомість як юридичний факт. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 43–45.

95. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система : монографія. Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2013. 341 с.

96. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтриманням миру. *Форум права*. 2011. № 2. С. 609–612. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/FP_index.htm_2011_2_98.pdf

97. Миколенко В. А. Прокуратура України як суб'єкт адміністративного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2011. 19 с.

98. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. Харків : Бурун Книга, 2010. 336 с.

99. Мирза С. С. Юридична відповідальність нотаріуса за правом України: теоретико-правовий аспект. DOI : <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.58> ; URL : http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/58.pdf

100. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру»/ авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023. 562 с.

101. Про внесення змін до Порядку забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення, функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України : зміни в наказі Мін'юсту від

02.12.2020 № 4186/5 / Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції України : офіційний вебпортал. Одеса, 2020. URL : https://just-dnipro.gov.ua/?view=viewnews&page_id=880

102. Мовчан Д. В. Реєстраційне провадження в діяльності органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2013. 181 с.

103. Деякі питання щодо визначення адміністратора Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 25.06.2015 № 1059/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-15#Text>

104. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика : монографія / Антонюк Н., Верба-Сидор О., Пашук Т., Рабінович С. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / редкол. : П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів : Видавництво БФ «Медицина і право», 2020. 249 с.

105. Нікітін В. В. Адміністративно-правовий статус державних (публічних) реєстраторів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 208 с.

106. Нормативний помічник нотаріуса : практичний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2023. 747 с.

107. Нотаріус – спеціальний суб'єкт державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Прийняття від 22.01.2014 / Міністерство юстиції України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-14#text>

108. Нотаріуси України не можуть вчиняти нотаріальні дії за кордоном. *Судово-юридична газета*. 2024. 24 травня. URL : <https://sud.ua/uk/news/ukraine/301550-notariusy-ukrainy-ne-mogut-sovershat-notarialnye-deystviya-za-granitsey-minyust>

109. Окар-Балаж Я. І. Деякі питання визначення правового статусу особи в адміністративному праві. *Наше право*. 2015. № 2. С. 81–85.

110. Палієнко У. О. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 355–358.

111. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–97.

112. Петьовка В. В. Правове регулювання надання адміністративних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2014. 208 с.

113. Політичний енциклопедичний словник / за ред. Ю. М. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна. К. : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

114. Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>

115. Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса : наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2011 за № 871/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11#Text>

116. Пономарьова Я. О. Адміністративні провадження з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2009. 18 с.

117. Порядок допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату : наказ Міністерства юстиції України від 28.07.2011 № 1905/5. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_43013

118. Порядок ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. № 484). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484-2018-%D0%BF#n526>

119. Порядок забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства

юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 15.12.2015 № 2586/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 3 лютого 2020 року № 340/5). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-15#Text>

120. Порядок формування та зберігання реєстраційних справ : наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3267/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-16#Text>

121. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24 лютого 2020 року у справі № 826/24467/15. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/87808551>

122. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 08 липня 2020 року у справі № П/811/937/17. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/90264455>

123. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 квітня 2020 року у справі № 816/1542/17 (адміністративне провадження № К/9901/7949/18). URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/88960184>

124. Постанова від 12 листопада 2020 року у справі № 200/3452/17, провадження № 61-18790св19 / Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/92842282>

125. Постанова Верховного Суду від 22 січня 2021 року у справі № 420/4262/19. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/94328313>

126. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 15. Ст.50 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності : Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#Text>

128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>

129. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності : проєкт Закону України від 10.06.2021 № 5644. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191

130. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у сферах державної реєстрації : постанова Кабінету Міністрів України від 2 травня 2023 р. № 432. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2023-п#n37>

131. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 24 листопада 2021 р. № 1224. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2021-п#n2>

132. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання, збут або розповсюдження інформації, що оброблюється в публічних електронних реєстрах та посилення кримінальної відповідальності під час дії воєнного стану за кримінальні правопорушення у сфері використання інформаційно-комунікаційних систем : пояснювальна записка до проєкту Закону України. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2063338>

133. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1141 і від 25 грудня 2015 р. № 1127: постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 р. № 534. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2022-п#n16>

134. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 51. Ст. 553. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

135. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text>

136. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 31–32. Ст. 263. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

137. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.

138. Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату : постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 923. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-п#Text>

139. Про затвердження Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2011 № 1707/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-11#Text>

140. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-п#n802>

141. Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи : наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016 № 359/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16#Text>

142. Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства : наказ Міністерства юстиції України від 17 лютого 2014 року № 357/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0298-14#Text>

143. Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-п#Text>

144. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства : наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text>

145. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>

146. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

147. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>

148. Про порядок введення в дію Закону України «Про нотаріат» : Постанова Верховної Ради України від 02.09.93 № 3426-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 384.

149. Про порядок розгляду скарги на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1128.

150. Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з відмовою органу державної реєстрації актів цивільного стану : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012760-16#Text>

151. Проект Кримінального кодексу України (в редакції від 01.08.2024). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>

152. Пундор Ю. О. Про визначення змісту категорії «правосуб'єктність» у теорії права та галузевих теоріях цивільного й господарського права (порівняльно-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 60–63.

153. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 19 серпня 2017 року у справі № 815/2176/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68423913>

154. Ромась Д. С. Цивільно-правова відповідальність за порушення авторського права. URL : <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Ромась%20Денис/diss%20Ромась%20Д..pdf>

155. Святецька І. В. Деякі питання юридичної відповідальності нотаріуса. *Мала енциклопедія нотаріуса* : наук.-практ. журнал. 2013. № 2 (68). С. 56–59.

156. Сигидин В. М. Поняття та правова природа державної реєстрації нотаріусами речових прав на нерухоме майно. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право* / гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 1, вип. 46. С. 69–73.

157. Скакун О. Теорія держави і права : підручник. Консум, 2001. 664 с.

158. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге видання. К. : Алеута ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

159. Слободянюк С. О. Цивільно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2012. 18 с.

160. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посібник. К. : Атіка, 2007. 624 с.

161. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посібник. К. : Атіка, 2008. 624 с.

162. Тамаря Я. В. Адміністративні процедури з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2018. 15 с.

163. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

164. Тимощук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. К. : Конус-Ю, 2010. 296 с.

165. У 2021 році в Україні зареєстровано менше нових компаній і більше ФОПів, ніж у 2020-му / YouControl. 2021. 22 грудня. URL : <https://youcontrol.com.ua/data-research/2021-ukrayini-zareiestrovano/>

166. Углик Н. М. Адміністративна процедура: поняття та види. *Актуальні питання юридичної науки* : Міжнародна науково-практична інтернет-конференція / за ред. Г. І. Арямова, І. Г. Богатюк, Н. В. Борзих та ін. 2008. С. 228. URL : http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=283

167. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. аграрний ун-т. К., 2008. 20 с.

168. Федорова К. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів приватної нотаріальної діяльності. *Митна справа*. 2008. № 1 (55). С. 88–93.

169. Харитонов Є., Харитонova О. Проблеми визначення характеристики засад статусу фізичної особи у цивільному законодавстві України. *Приватне право*. Київ, 2013. № 1. С. 106–117.

170. Цивільне право України : підручник : у 2-х т. Т. 1 / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком-Інтер, 2004. 480 с.

171. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. Книга друга / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К. : Юрінком Інтер, 1999. 616 с.

172. Цивільне право : підручник : у 2 т. Т. 2 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Дякуй-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. 816 с.

173. Цивільний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

174. Чижмар К. І. Конституційно-правовий статус нотаріату в контексті реалізації його правосуб'єктності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 82–84.

175. Чуб А. Суб'єктивні публічні права як складник адміністративної правосуб'єктності приватної особи. *Знання європейського права*. 2020. № 2. С. 60–65. DOI : <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.76>

176. Шинкарук А. І. Адміністративно-правові засади діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 208 с.

177. Шинкарук А. І. Адміністративно-правові засади діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. К., 2018. 21 с.

178. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право : навчальний посібник для юрид. фак-тів та фак-тів міжнар. відносин. Львів : ЗУКЦ, 2007. С. 123.

179. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики) : монографія. Київ : Центр навч. літ., 2005. 312 с.

180. Юрах В. Правовий статус нотаріуса у відносинах публічного характеру. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право*. 2017. Вип. 1. С. 151–155.

181. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Т. 5 : П–С. К. : Українська енциклопедія, 2003. 736 с.

182. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Т. 6. К. : Українська енциклопедія, 2004. С. 441.

183. Юрченко В. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в умовах реформування юстиції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2013. 21 с.

184. Юрченко В. В. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в умовах реформування юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. К., 2013. 205 с.

185. Юшкевич О. Г. Проведення в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 230 с.

186. Якісні адміністративні послуги – головна умова підвищення довіри населення до органів влади : кол. монографія / Ю. О. Куц, С. В. Краснопорова та ін. Х. : ХарПІНАДУ «Магістр», 2006. 192 с.

187. A Guide to Understanding the Model Notary Act of 2022. URL : <https://bluenotary.us/a-guide-to-understanding-the-model-notary-act-of-2022/>

188. Case C-424/97, Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein. ECR 2000, p. I-05123.

189. Certificate of Professional Status. URL : <https://www.facultyoffice.org.uk/notaries/certificate-of-professional-status/>

190. Chambre des notaires: organisation et pouvoirs. URL : <https://notaire.pagesjaunes.fr/comprendre/chambre-des-notaires>

191. Closen, M. L. (1997). The Public Official Role of the Notary. *J. Marshall L. Rev.*, 31, 651.

192. Code of Practice. URL : <https://www.facultyoffice.org.uk/notaries/code-of-practice/>

193. Consiglio nazionale del notariato. URL : <https://www.notariato.it/it/>

194. Darusman, Y. M. (2016). Kedudukan notaris sebagai pejabat pembuat akta otentik dan sebagai pejabat pembuat akta tanah. *ADIL : Jurnal Hukum*. 7(1), 36–56.

195. Djumardin, D., & Risnain, M. (2023). Pelaksanaan Kewajiban Notaris Memberikan Jasa Hukum Di Bidang Kenotariatan Secara Cuma-Cuma Kepada Orang Yang Tidak Mampu Di Kota Mataram (Studi di Notaris Kota Mataram). *Jurnal Risalah Kenotariatan*. 4(1).

196. El notario. URL : <https://www.notariadomexicano.org.mx/el-notariado-en-mi-vida/el-notario/>

197. European judicial systems Edition 2010: Efficiency and quality of justice. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010. 390 p.

198. Evolución del notariado. URL : <https://colegiodenotarios.org.mx/evolucion-del-notariado>

199. Federal Code for Notaries. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bnoto/englisch_bnoto.html

200. Il codice deontologico dei notai. URL : <https://www.consiglionotarileagrigo.eu/il-codice-deontologico-dei-notai/>

201. La funzione del notaio. URL : <https://www.consiglionotarilepadova.it/la-funzione-del-notaio>

202. Law No. 2 of 2014 concerning amendments to law No. 30 of 2004 concerning the position of notary public. URL : <https://www.neliti.com/publications/447424/notaris-law-protection-under-the-civil-law-in-law-number-2-year-2014-concerning>

203. Legge 16 febbraio. 1913. n. 89. URL : https://www.consiglionotarilebologna.it/public/l._n._89_del_16_febbraio_1913.pdf

204. Mappong, Z., & Lili, L. (2023). Right to Self-Submission to Western Inheritance Law for the Heirs Of Islamic Religion Whom the Property Leaver Has Different Religion. *Journal of Law and Sustainable Development*. 11(2), e423. URL : <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i2.423>

205. Notaries (conduct and discipline) rules 2015 (as amended). URL : [https://legalservicesboard.org.uk/Projects/statutory_decision_making/pdf/2019/Notaries_\(Conduct_and_Discipline\)_Rules_2015_\(Post_Consultation\)_for_approval_PDF.pdf](https://legalservicesboard.org.uk/Projects/statutory_decision_making/pdf/2019/Notaries_(Conduct_and_Discipline)_Rules_2015_(Post_Consultation)_for_approval_PDF.pdf)

206. NOTARIES ACT. URL : <https://poderjudicial.pr/Documentos/EvaluacionFuncionNotarial/Estonie-NOTARIES-ACT.pdf>

207. Notary Public Handbook and Resource Guide. State of Maine, Department of the Secretary of State. September 2019, pp. 15–16. Retrieved April 23, 2020.

208. Notary Services in Germany. URL : <https://www.lawyersgermany.com/notary-services-in-germany>

209. Overseas Jurisdictions. URL : <https://www.facultyoffice.org.uk/notaries/overseas-jurisdictions/>

210. Pärimisõiguslikud toimingud. URL : <https://www.notar.ee/et/teabekeskus/parimine>

211. Principi di deontologia professionale dei notai (COMUNICATO IN G.U. N. 177 DEL 30 LUGLIO 2008). URL : <https://www.altalex.com/documents/news/2010/10/20/principi-di-deontologia-professionale-dei-notai>

212. Purnayasa, A. T. (2018). Akibat Hukum Terdegradasinya Akta Notaris yang Tidak Memenuhi Syarat Pembuatan Akta Autentik. *Acta Comitatus : Jurnal Hukum Kenotariatan*. 3(3), 395–409.

213. Qué es un notario. URL : <https://www.notariadomexicano.org.mx/el-notariado-en-mi-vida/el-notario/>

214. Rules and Requirements for Notaries. URL : <https://www.facultyoffice.org.uk/notaries/rules-governing-notaries/>

215. Shidqi, N. S. (2020). Hukum Pengawasan Notaris Di Indonesia Dan Belanda. Prenada Media. URL : <https://prenadamedia.com/product/hukum-pengawasan-notaris-di-indonesia-dan-belanda/>

216. Tipos de documentos notariales. URL : <https://www.notariado.org/portal/tipos-de-documentos-notariales>

217. Akta Notaris (Akta Otentik) Sebagai Alat Bukti Dalam Peristiwa Hukum Perdata / Tjukup, I. K., Layang, I. W. B. S., Nyoman, A. M., Markeling, I. K., Dananjaya, N. S., Putra, I. P. R. A., & Tribuana, P. A. R. *Acta Comitatus*. 2016. 2, 180–188.

218. Tuwaidan, R. E. J. (2018). Kewenangan Notaris Menurut Undang-Undang Nomor 2 Tahun 2014 Tentang Perubahan Atas Undang-Undang Nomor 30 Tahun 2004 Tentang Jabatan Notaris. *Lex Privatum*, 6(6).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Фетько Ю. Б. Правова природа та сутність державної реєстрації. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 106–110. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/170>

2. Бобожко Ю. Б. Систематизація наукових досліджень проблеми визначення адміністративно-правового статусу нотаріуса та його участі у процедурах державної реєстрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 66. С. 26–31. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/7.pdf>

3. Бобожко Ю. Б. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації. *Право і суспільство*. 2024. Вип. 1, т. 1. С. 145–154. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_1/24.pdf.

4. Бобожко Ю. Б. Адміністративна правосуб'єктність нотаріуса як елемент його правового статусу у відносинах державної реєстрації: проблематика наукового підходу до визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 70. С. 18–21. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc70/5.pdf>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Фетько Ю. Б. Структура адміністративної процедури з державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. *Eurasian scientific discussions : the 8th International scientific and practical conference, August 29–31, 2022 / Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain*. 2022. С. 299–305.

6. Бобожко Ю. Б. Напрямки вдосконалення правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації: окремі пропозиції. *Science and society : modern trends in a changing world : The 11th International scientific and practical*

conference, October 1-3, 2024 / MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. Pp. 370–376.

7. Бобожко Ю. Б. Кваліфікаційні вимоги до нотаріуса як складова його адміністративно-правового статусу у відносинах державної реєстрації. *Законодавство України: реалії та перспективи* : матеріали II науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 жовтня 2024 р. Одеса : Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 70–73.

**Проект Закону України «Про оптимізацію механізму застосування
відповідальності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації»**

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»		
<p>Стаття 37-1 1. Контроль у сфері державної реєстрації прав здійснюється Міністерством юстиції України, у тому числі шляхом моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав з метою виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав. За результатами моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав Міністерство юстиції України проводить перевірки державних реєстраторів чи суб'єктів державної реєстрації прав. У разі якщо в результаті проведеної перевірки державних реєстраторів чи суб'єктів державної реєстрації прав виявлено прийняття такими державними реєстраторами чи суб'єктами державної реєстрації прав рішень з порушенням законів, що має наслідком порушення прав та законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб, Міністерство юстиції</p>	<p><i>Доповнити частину першу статті 37-1 абзацом четвертим у такій редакції: «Застосування Міністерством юстиції України стягнень має бути обґрунтованим та базуватися на врахуванні характеру порушення, його систематичності, сукупності з іншими порушеннями, наявності та/або відсутності негативних наслідків з відображенням цих обставин у наказі про застосування заходів відповідальності»</i></p>	<p>Стаття 37-1 1. Контроль у сфері державної реєстрації прав здійснюється Міністерством юстиції України, у тому числі шляхом моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав з метою виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав. За результатами моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації прав Міністерство юстиції України проводить перевірки державних реєстраторів чи суб'єктів державної реєстрації прав. У разі якщо в результаті проведеної перевірки державних реєстраторів чи суб'єктів державної реєстрації прав виявлено прийняття такими державними реєстраторами чи суб'єктами державної реєстрації прав рішень з порушенням законів, що має наслідком порушення прав та законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб, Міністерство юстиції України вживає заходів до негайного повідомлення про це відповідних правоохоронних органів для вжиття необхідних заходів, а також заінтересованих</p>

Продовження Додатка Б

<p>України вживає заходів до негайного повідомлення про це відповідних правоохоронних органів для вжиття необхідних заходів, а також заінтересованих осіб</p>		<p>осіб. Застосування Міністерством юстиції України стягнень має бути обґрунтованим та базуватися на врахуванні характеру порушення, його систематичності, сукупності з іншими порушеннями, наявності та/або відсутності негативних наслідків з відображенням цих обставин у наказі про застосування заходів відповідальності</p>
<p>Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ</p>		
<p>Стаття 8¹. Гарантії нотаріальної діяльності Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства. Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом. Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в</p>	<p>Доповнити ст. 8-1 частиною п'ятою у такій редакції: <i>«Застосування анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю на підставі допущення нотаріусом технічної помилки допускається в разі повторності такого проступку впродовж одного року»</i></p>	<p>Стаття 8¹. Гарантії нотаріальної діяльності Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства. Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом. Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри</p>

Продовження Додатка Б

<p>порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду</p>		<p>нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду. <i>Застосування анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю на підставі допущення нотаріусом технічної помилки допускається в разі повторності такого проступку впродовж одного року</i></p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України»</p>		
<p>«69) здійснює державне регулювання нотаріальної діяльності, зокрема встановлює умови допуску громадян та посадових осіб органів місцевого самоврядування, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, передбачених законом (далі - уповноважені особи), до провадження нотаріальної діяльності, здійснює контроль за організацією нотаріату та нотаріальної діяльності уповноважених осіб, керівництво державними нотаріальними конторами, перевіряє організацію нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, видає та анулює в установленому законом порядку свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, видає уповноваженим особам свідоцтво про право на вчинення нотаріальних дій щодо оформлення спадкових прав, встановлює порядок виготовлення та знищення</p>	<p>Доповнити пп. 69 пункту 4 таким положенням: <i>«здійснює моніторинг та узагальнення практики застосування заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які здійснюють нотаріальну практику»</i></p>	<p>«69) здійснює державне регулювання нотаріальної діяльності, зокрема встановлює умови допуску громадян та посадових осіб органів місцевого самоврядування, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, передбачених законом (далі - уповноважені особи), до провадження нотаріальної діяльності, здійснює контроль за організацією нотаріату та нотаріальної діяльності уповноважених осіб, керівництво державними нотаріальними конторами, перевіряє організацію нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, видає та анулює в установленому законом порядку свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, видає уповноваженим особам свідоцтво про право на вчинення нотаріальних дій щодо оформлення спадкових прав, встановлює порядок виготовлення та знищення печатки приватного нотаріуса, вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та уповноважених осіб; затверджує положення про</p>

Продовження Додатка Б

<p>печатки приватного нотаріуса, вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та уповноважених осіб; затверджує положення про державний нотаріальний архів, порядок проходження стажування уповноваженими особами, порядок проведення перевірки організації нотаріальної діяльності державних, приватних нотаріусів та уповноважених осіб, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, порядок підвищення кваліфікації працівників органів нотаріату, нотаріусів, помічників нотаріусів та уповноважених осіб, устанавлює правила професійної етики нотаріусів, здійснює аналітично-методичне забезпечення нотаріальної діяльності, узагальнює та регулює нотаріальну практику, готує для нотаріусів та уповноважених осіб роз'яснення з питань, що належать до компетенції Міністерства»</p>		<p>державний нотаріальний архів, порядок проходження стажування уповноваженими особами, порядок проведення перевірки організації нотаріальної діяльності державних, приватних нотаріусів та уповноважених осіб, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, порядок підвищення кваліфікації працівників органів нотаріату, нотаріусів, помічників нотаріусів та уповноважених осіб, устанавлює правила професійної етики нотаріусів, здійснює аналітично-методичне забезпечення нотаріальної діяльності, узагальнює та регулює нотаріальну практику, готує для нотаріусів та уповноважених осіб роз'яснення з питань, що належать до компетенції Міністерства, здійснює моніторинг та узагальнення практики застосування заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які здійснюють нотаріальну практику»</p>
<p align="center">Проект Кримінального кодексу України (в редакції від 01.08.2024). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf</p>		
<p>Норма відсутня</p>	<p>Доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)» у такій редакції: <i>«1. Нотаріус, який вчинив реєстраційні дії поза межами робочого місця (нотаріального округу), що спричинило настання істотної шкоди, вчинив проступок»</i></p>	<p>Стаття 9.4.7. Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу): 1. Нотаріус, який вчинив реєстраційні дії поза межами робочого місця (нотаріального округу), що спричинило настання істотної шкоди, вчинив проступок</p>

Продовження Додатка Б

Проект Закону України «Про оптимізацію механізму застосування відповідальності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»:

1.1. Доповнити частину першу статті 37-1 абзацом четвертим у такій редакції:

«Застосування Міністерством юстиції України стягнень має бути обґрунтованим та базуватися на врахуванні характеру порушення, його систематичності, сукупності з іншими порушеннями, наявності та/або відсутності негативних наслідків з відображенням цих обставин у наказі про застосування заходів відповідальності»;

2) Закону України від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ «Про нотаріат»:

2.1. Доповнити ст. 8-1 частиною п'ятою в такій редакції:

«Застосування анулювання свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю на підставі допущення нотаріусом технічної помилки допускається в разі повторності такого проступку впродовж одного року»;

3) Постанови Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України»:

3.1. Доповнити пп. 69 пункту 4 таким положенням: *«здійснює моніторинг та узагальнення практики застосування заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які здійснюють нотаріальну практику»;*

Продовження Додатка Б

4) проекту Кримінального кодексу України (в редакції від 01.08.2024).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>

4.1. Доповнити статтею 9.4.7 «Вчинення публічною особою реєстраційних дій поза межами робочого місця (нотаріального округу)» у такій редакції:

«1. Нотаріус, який вчинив реєстраційні дії поза межами робочого місця (нотаріального округу), що спричинило настання істотної шкоди, вчинив проступок».

II. Прикінцеві та перехідні положення.

Цей Закон України набирає чинності з дня його опублікування.